

KS. WITOLD KUJAWSKI – WŁOCŁAWEK

**REPERTORIUM KSIĄG WIZYTACYJNYCH
DIECEZJI KUJAWSKO-POMORSKIEJ
PRZECHOWYWANYCH W ARCHIWUM ARCHIDIECEZJALNYM
W GNIEŹNIE
(Część druga)**

ACons. E. 19

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. akt.] **ACons. E. 19.**

[2. Tytuł oryg.] Acta visitationis generalis Rybinsciana¹ Archidiaconatus Crusvi-
ciensis expedita anno 1779-1780².

[Daty krańc.] **1779-1780.**

[Opis zewn.] Łac.-pol. 2° (36,6x22,8 cm). Kart 361. Oprawa współczesna, pół-
skórek i płótno. Stan zachowania dobry. Karty puste: Pierwsze 3 k. nieliczbowane,
nieliczbowana k. po k. 4, k. 22v-24v, 26v38-39v, 41, 41v, 53v-54v, 56, 57, 71-71v,
82-82v, 93v-94v, 106-107v, 109-109v, 120v-122v, 124-124v, 136-138v, 140-140v,
142v, 153-154v, 165v, 174-177v, 210v, 208v-209v, 216v, 220v-221v, 255v-269v, 279v-
280v, 282,282v, 294v-295v, 299-299v, 301v, 312-312v, 222v-223v, 334v-335, 337-
337v, 346v, 348-348v, 350-351, 359-359v, 370v, nlb. I karta po k. 371, 381v-382v.
388-389v, 403-403v, 414-414v, 427v, 433-433v, 435-435v, 449-450v, 456v, 463v-
464v, 466-467v, 475v, 479, 481-481v, 512-512v, 513v-514v, k. nlb. po k. 515, 527v,
530-532v, 534v, 543v, 548-551v, 553v, 559v, 560v.

Księga pisana jedną ręką, ale nie dało się ustalić pisarza. Nie był to wizytator,
ponieważ ten podpisywał każdy dekret reformacyjny osobiście innym charakterem
pisma.

---

¹ Wizytacje bp. Józefa Ignacego Rybińskiego, który przedtem był sufraganem z prawem
następstwa przy biskupie Ostrowskim, a następnie w latach 1777-1806 biskupem kujawsko-
pomorskim.

² Tytuł znajduje się na naklejkę umieszczonej na zewnętrznej stronie okładki.

[Uwagi] Jest to wizytacja generalna z szeregu innych, których protokoły znajdują się w Archiwum Diecezjalnym we Włocławku. Obejmuje tereny włączone do Prus w pierwszym rozbiórce Polski.

Księga, jak to wskazuje sam wygląd zewnętrzny, składa się z kilku osobnych ksiąg, pewnie dopiero po przeniesieniu ich do Gniezna, zszytych razem w jedną.

Poszczególne części różnią się także nieco sposobem sporządzania protokołów.

Pewnym mankamentem jest, że bardzo często nie podano dokładniejszych wiadomości o znajdujących się w parafiach dokumentach, chociaż pozostawiono na ich wpisanie puste karty. W wielu jednak przypadkach do księgi dołączono odpisy dokumentów dotyczących poszczególnych parafii. Podawano jednak parafie sąsiednie oraz odległości jakie były od poszczególnych wsi do świątyni parafialnej, co może być przydatne do ewentualnych dokładnych opracowań kartograficznych.

Przy podawaniu wiadomości o proboszczach, jest sporo wiadomości do ich biogramów, głównie dotyczących ich pochodzenia i ukończonych szkół.

Daje się zauważyć, że w tym czasie w przygniatającej większości parafii nie funkcjonowały już szkoły parafialne i przytułki.

Opisy świątyni zrobione zostały w języku polskim i są bardzo dokładne. Przy niektórych protokołach brakuje tabel, co sprawia, że nie ma podanych miejscowości parafialnych i danych statystycznych. Na ogół jednak tabele przynoszą pełne dane statystyczne dotyczące mieszkańców wsi, z podaniem osobnym ilości mieszkańców katolików, ilości komunikujących oraz innowierców i Żydów.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

Tytuł pełny został umieszczony na okładce.

Metryczka księgi, umieszczona na odwrociu okładki, zawiera informacje o archiwum przechowującym, którym jest Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie i jego skrócie AAG, dalej o zespole w którym się znajduje, czyli Archiwum Konsystorza Gnieźnieńskiego. Następnie wymieniono dział – Wizytacje, poddział – Archidiaconat Kruszwica i jednostka – Rybiński 1779-2780. Wreszcie podano sygnaturę – E 19.

Dekret bp. Rybińskiego wystawiony w Wolborzu 15 VII 1779 roku dla Ignacego Lnińskiego³, kanonika włocławskiego i archidiacona kruszwickiego, polecający przeprowadzenie wizytacji tak zewnętrznej, jak i wewnętrznej archidiaconatu, k. 1-2.

Pismo okólne Ignacego Lnińskiego, wyznaczonego wizytatora, do dekanatów: kruszwickiego, inowrocławskiego i gniewkowskiego, o mającej nastąpić wizytacji generalnej, wystawione we Włocławku 14 IX 1779 roku, k. 2v-3v.

Wizytacja dekanatu kruszwickiego diecezji włocławskiej, k. 4.

Opis ogólny dekanatu kruszwickiego. Dziekanem był Florian Ostromięcki⁴, kanonik kruszwicki, od 1777 roku, k. 4v.

³ Biogram tego kanonika, zob. Chodyński, *Katalog*, s. 524-525; Fiutak, *Pralaci*, s. 60.

⁴ Biogram tego kanonika, zob. Fiutak, *Pralaci*, s.85.

Odpowiedź dziekana kruszwickiego, Floriana Ostromięckiego, na ogólne pytania dotyczące dekanatu, k. 5-65.

Dekret określający powinności dziekana kruszwickiego, wystawiony w Polanowicach⁵ 21 X 1779 roku, podpisany osobiście przez Ignacego Lnińskiego, k. 7-7v.

Tabela dekanatu kruszwickiego, zawierająca dane ogólne wszystkich parafii, z wyjątkiem samej Kruszwy. Wyliczono 11 parafii, a więc: Polanowice z zarządcą Florianem Ostromięckim, który miał tu wikariusza – Michała Smardzewskiego, Kościeszki z zarządcą Florianem Ostromięckim, Rządkwini z zarządcą Stefanem Pilichowskim, Strzelno, inkorporowane do tamtejszego klasztoru, gdzie prepozytem był Franciszek Wieloński, a wikariuszami: Lewicki, Zawirski i Butowski, Ostrowo [Mogileńskie] z zarządcą Baltazarem Stankiewiczem, Stodoły, inkorporowane do klasztoru w Strzelnie, z zarządcą Stanisławem Chudzińskim, Sławsk z zarządcą Ignacym Sado-kierskim, Piaski z zarządcą Bartłomiejem Łakomeckim, Chełmce z zarządcą Szymonem Cieńskim, Ostrowo [nad Gopłem] z zarządcą Franciszkiem Wochnińskim i Rzczyca, gdzie był wikariusz – Tomasz Morzycki. W klasztorze w Strzelnie znajdowało się 35 sióstr. Kapłanów w dekanacie było 14⁶, k. 8.

Polanowice

Kościół pw. św. Klemensa. Prawo patronatu należało do sukcesorów Józefa Wilk-rzyckiego. Opis stanu świątyni. Na terenie parafii znajdowała się dawniej prebenda w Cykowie, pw. św. Katarzyny, ale aktualnie ani beneficjum, ani jego uposażenia już nie było. Nie było bractwa. Znajdowała się kaplica publiczna pw. św. Barbary, leżąca za lasem Sukowy, k. 9-10.

W połowie przytułku mieszkał wikariusz [Michał Smardzewski], a w drugiej trzy stare niewiasty, k. 10.

Opis sprawowania sakramentów, k. 120-11v.

Proboszczem, z tytułem zarządcy, był Florian Ostromięcki, kanonik kruszwicki i dziekan dekanatu kruszwickiego, który nie zawsze rezydował w Polanowicach, ale zatrudniał wikariusza. Posiadał także parafię w Kościeszkach, ale na kumulację beneficjów miał zezwolenie Stolicy Apostolskiej. Obowiązki kapłańskie i parafialne wypełniał. Metryki spisywano i inne dokumenty należycie strzeżono. Wikariuszem przy tej świątyni był Michał Smardzewski, pochodzący z Radziejowa. Nie było żadnych klasztorów. Pod względem moralnym parafian oceniono średnio, k. 11v-13.

Opis uposażenia parafii z wykazem przychodów i wydatków, k. 13v-14.

Opis świątyni drewnianej, której ściany znajdowały się w stanie nie najlepszym. Właściwie cała świątynia wymagała remontu. Opis wyposażenie w paramenty liturgiczne. Trzy ołtarze. Ołtarz wielki z obrazem św. Antoniego, ołtarze boczne św. Klemensa i Matki Boskiej, k. 13v-17.

Wykaz gruntów parafialnych i zabudowań oraz spis inwentarza gospodarskiego. Wyliczono co nowego sprawiono za aktualnego proboszcza, k. 17v19v.

Wykaz dokumentów znajdujących się w parafii, w liczbie 7, k. 19v-21.

⁵ Ostromięcki był zarządcą parafii Polanowice i Kościeszki.

⁶ W tabeli, prawdopodobnie przez pomyłkę podano ich liczbę większą, a mianowicie piętnastu, chyba że wzięto pod uwagę Bazylego Łyśniewskiego, karmelitę, kapelana przy kaplicy prywatnej w Mirosławicach, na terenie parafii Kościeszki.

Kaplica publiczna św. B a r b a r y w Sukowach, drewniana, zbudowana przed ok. 26 laty przez dziedziców wsi Sukowy. Posiadała własne wyposażenie i uposażenie. Przy niej znajdowało się bractwo, pewnie św. Barbary. Z zapisu płynęło zobowiązanie, aby każdego tygodnia były tu sprawowane dwie msze, ale w praktyce nie było wystarczającego dochodu i dlatego tylko niekiedy odprawiał tu proboszcz z Polanowic, k. 21-22.

Dekret reformacyjny, podpisany osobiście przez wizytatora Lnińskiego 23 X 1779 roku, k. 25-26,

Tabela parafii Polanowice. Wsie parafialne: Polanowice, Sokolniki, Jankowo, Sukowy, Rucewo, Kijowice – wieś opuszczona, Książ, Kraszyce, Giżewo, Cykowo, Racice, Baranowo, Słabęcín. Podano ich właścicieli i ilość mieszkańców. Ogółem było 711 wiernych, w tym do sakramentów wielkanocnych – 592 osoby. Żydów było 6, k. 27.

K o ś c i e s z k i

Kościół drewniany, pw. św. Anny, fundowany w 1766 roku, nie konsekrowany, a jedynie poświęcony. Prawo patronatu należało do Wincentego Wysockiego. Kaplica prywatna w Mirosławicach, przy której był kapelan – Bazyli Łyśniewski z zakonu karmelitów trzewickowych. Opis sprawowania sakramentów, k. 28-30v.

Proboszcz – Florian Ostromięcki (ten sam co w Polanowicach), który osobiście sprawował duszpasterstwo, bez pomocy wikariusza, k. 30v-32.

Opis uposażenia parafii, z wykazem dochodów i wydatków, k. 32v-33.

Opis stanu drewnianej świątyni. Znajdowała się w stanie dobrym. Cmentarz ogrodzony. Na nim dzwonnica i kostnica. Dzieci nieochrzczone bywały chowane przy figurach, k. 33-33v.

Wykaz wyposażenia w paramenty liturgiczne. Opis ołtarzy i obrazów, k. 33v-35v.

Uposażenie parafii w ziemię i dziesięciny. Stan plebanii i zabudowań gospodarczych oraz inwentarz. Wyliczono też, co nowego przybyło za aktualnego proboszcza, k. 35v-37.

Wykaz dokumentów znajdujących się w parafii⁷. Odnosiły się głównie do uposażenia parafii, k. 37-37v.

Dekret reformacyjny parafii podpisany osobiście przez wizytatora 25 X 1779 roku, k. 40-40v.

Tabela parafii Kościeszki. Wsie parafialne: Kościeszki, Rzeszynek, Rzeszyn, Borowa, Golejowo, Sierakowa, Mirosławice, Witkowo, Proszyska, Chrosna, Łęg, Lachmirowice, Siemionki i Włostowo. Podano ilość mieszkańców poszczególnych wsi. Ogółem było 824 osoby, z czego do sakramentów wielkanocnych było zobowiązane 682 osoby. Innowierców było 20, Żydów nie było, k. 42.

R z a d k w i n

Wieś należąca do klasztoru w Strzelnie. Kościół pw. Najświętszego Imienia Jezus. Drewniany, wystawiony z funduszy niejakiej Borzyszewskiej, osoby pobożnej, przebywającej w Strzelnie (pewnie przy klasztorze) i Anny Kretkowskiej, przeoryszy ze Strzelna, w 1716 roku. Opis sprawowania sakramentów, k. 43-45v.

⁷ Zdaje się, że był zamiar dokładniejszego przedstawienia znajdujących się tu dokumentów, ponieważ pozostawiono 5 stron pustych.

Proboszcz, a raczej rektor – Stefan Pilachowski, od 1773 roku tu rezydował. Duszpasterstwo sprawował należycie. Nie miał organisty, k. 45v-46v.

Uposażenie parafii, k. 47-47v.

Opis stanu świątyni, jej wyposażenia w paramenty liturgiczne, opis ołtarzy i obrazów, k. 47v-49v.

Wykaz gruntów i dziesięcin należących do parafii. Opis zabudowań plebańskich i inwentarza. Wykaz nowych nabytków za aktualnego proboszcza, k. 49v-52v.

Dokumenty znajdujące się w parafii, wymienione ogólnie, które przechowywano w archiwum klasztoru w Strzelnie⁸. Przytoczono jedynie przywilej Pawła Wolskiego, infulata i prepozyta ze Strzelna oraz Anny Kretkowskiej, przeoryszy strzelińskiej, wystawiony w Strzelnie w 1718 roku, którzy uczynili zapis dla kościoła w Rzadkwinię, aby rektor kościoła i kantor, albo organista, dla większej chwały bożej, odmawiali tam oficjum, k. 52v-53.

Dekret reformacyjny, osobiście podpisany przez wizytatora 27 X 1779 roku, k. 55-55v.

Tabela parafii Rzadkwini. Wsie parafialne: Rzadkwini, Bronisław, Ciechrz i osada młyńska Czerniak. Szczegółowy wykaz ilości mieszkańców. Ogółem było 361 osób, w tym do sakramentów wielkanocnych – 322 osoby. Mieszkało 14 innowierców. Żydów nie było, k. 57.

Strzelno

Kościół pw. Świętej Trójcy, fundowany w 1124 roku. W 1234 roku książę Kazimierz przeniósł tu zakonnice norbertanki z klasztoru na Śląsku z ich prepozytem, noszącym tytuł infulata. W 1236 r. kościół był konsekrowany przez bp. włocławskiego – Bartę (Bartłomiej 1215, 1220). Prawo patronatu należało do zakonnic, które w obecności komisarzy wyznaczonych przez biskupa miejscowego wybierają prepozyta infulata. W świątyni znajdowało się wiele relikwii, łącznie z relikwiami drzewa Krzyża Świętego. Były też przywileje odpustowe. W obrębie parafii znajdowała się prebenda przy kościele Świętego Krzyża i kościele Świętego Ducha. Były bratwa: św. Anny, Różańcowe i Niepokalanego Poczęcia Matki Boskiej, zatwierdzone przez miejscowego biskupa. Z nich tylko bractwo św. Anny posiadało własne uposażenie. Opis sposobu sprawowania sakramentów, k. 58-61.

Rektorem kościoła był Franciszek Wieloński, z tytułem prepozyta infulata, z zakonu norbertanów klasztoru w Witowie (koło Piotrkowa Trybunalskiego), od 1779 roku. Zawsze tu rezydował, a duszpasterstwo sprawował przez zakonników ze swego zakonu. O sprawy parafialne dbał należycie. Pracowali tu jeszcze inni kapłani z zakonu norbertanów: Adrian Lewicki – od 30 lat; Fryderyk Zawierski, spowiednik zakonnic – od 28 lat; Szymon Butorski, będący także spowiednikiem zakonnic – od 12 lat. Byli też muzycy i organista. W klasztorze znajdowało się 35 sióstr oraz 5 sióstr, które nie należały do konwentu. Na ich utrzymanie było 10000 złotych polskich, zabezpieczonych na synagodze inowrocławskiej, przynoszące procent 5 od sta. Ocena stanu parafian, k. 58-63.

Uposażenie parafii było ściśle związane z uposażeniem prepozyta, a teraz zostało zabrane przez władze pruskie, s. 63.

⁸ Pozostawione 3 puste strony świadczą, że miano zamiar dokładniejszego opisanie tych dokumentów.

Opis dokładny murowanej świątyni, w której znajdowały się grobowce dla księży i zakonnic oraz do chowania ludzi świeckich. Znajdowały się też nagrobki fundatorów. Wyposażenie w paramenty liturgiczne, bardzo bogate. Opis ołtarzy, których było ogółem 15. Trzy obrazy były uważane za łaskami słynące: Obraz Jezusa Ukrzyżowanego, o którym mówiły dokumenty z XV wieku; obraz Matki Bożej, co do którego dokumentację cudów spisywał promotor bractw – ks. Adrian Nowicki; Figura Matki Bożej, od dawna uważana za łaskami słynącą, chociaż nie zbierano dla niej dokumentacji, k. 63-65.

Dokumenty dotyczące parafii były przechowywane razem z dokumentami klasztoru, ale ich nie wymieniono, k. 65v.

Kościół Ś w i ę t e g o K r z y ż a, stojący w pobliżu kościoła parafialnego, murowany z kamienia, z czasów początków chrześcijaństwa w Polsce. Sprawuje się w nim sakramenty chrztu i małżeństwa. Rektorem był Fryderyk Zawierski. Opis wnętrza tego kościoła, ołtarzy i wyposażenia. Posiadał też dawniej własne uposażenie, k. 65v-67.

Kościół Ś w i ę t e g o D u c h a, prawa patronatu prepozyta strzelnęskiego i zakonnic. Świątynia murowana, fundowana w 1463 r. przez Jana Luca, prepozyta ze Strzelna. Przywilej odpustowy na uroczystość Zesłania Ducha Świętego. Rektorem aktualnie był ks. Fryderyk Zawierski. Opis wyglądu tej świątyni i jej wyposażenia oraz ołtarzy. Wykaz uposażenia, k. 67-68v.

S z p i t a l, przy kościele Ś w i ę t e g o D u c h a, drewniany, nie wiadomo z jakiego czasu. Mieszkało tam 6 niewiast i trzech mężczyzn, starszych wiekiem oraz dwie ubogie panny ze stanu szlacheckiego. Opis uposażenia szpitala, k. 68v-69.

Dekret reformacyjny wystawiony w Strzelnie 30 X 1779 roku, podpisany osobiście przez wizytatora, k. 70-70v.

Tabela parafii Strzelno. Miejscowości parafialne: miasto Strzelno i wsie: Młyny, Sławsk Mały, Łąkie, Wronowy, Rzegotki. Podano szczegółowy wykaz właścicieli i ilości wiernych. Ogółem parafian było 1340 osób, z czego do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych było 1180 osób. Innowierców było 88, zaś Żydów 29, k. 72.

O s t r o w o [Mogileńskie]

Kościół pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa. Prawo patronatu należało do zakonu [norbertanek ze Strzelna] i prepozyta ze Strzelna. Fundowany ok. 1448 roku przez prepozyta ze Strzela imieniem „Lukaw”⁹. Odbudowany, jako drewniany, przez prepozyta Jana Teofila Grzembkiego i konsekrowany w 1718 roku przez sufragana wrocławskiego – Wojciecha Bardzińskiego¹⁰. Znajdowały się relikwie, w tym Krzyża Świętego. Były też przywileje odpustowe. Sposób sprawowania sakramentów, k. 73-75v.

Proboszcz, z tytułem rektora – Baltazar Stankiewicz, z zakonu norbertanów, od 1776 roku. Rezydował na miejscu i sprawował duszpasterstwo. Ocena stanu moralnego parafian, k. 75v-77.

Uposażenie parafii, k. 77-77v.

Opis świątyni i jej wyposażenia. Stan ołtarzy i obrazów, k. 77v-79v.

Uposażenie parafii z wyczeniem gruntów i dziesięcin. Stan zabudowań plebańskich i inwentarza, k. 79v-80v.

Dokumenty parafii znajdowały się w klasztorze w Strzelnie, k. 80v.

⁹ W poprzednim zapisie nazwisko to brzmiało „Luca”.

¹⁰ Biogram tego sufragana wrocławskiego, zob. Ch o d y ń s k i, *Biskupi*, s. 67-69.

Dekret reformacyjny wystawiony w Ostrowie 2 XI 1779 roku i podpisany przez wizytatora, k. 81-81v.

Tabela parafii Ostrowo. Wykaz wsi parafialnych: Ostrowo, Bielsk, Cięcisk, Zbytowo i Siedluchna. Podano właścicieli poszczególnych wsi i ilość mieszkańców. Ogółem było 359 parafian, z czego do sakramentów wielkanocnych zobowiązane były 294 osoby. Innowierców było 9, a Żydów nie było, k. 83.

S t o d o ł y

Kościół pw. św. Wojciecha. Zbudowany przez kanoników regularnych z Trzemeszna w 1589 roku, konsekrowany w 1590 roku przez bp. Rozrażewskiego¹¹. Prawo patronatu należało do zakonników z Trzemeszna. W parafii było 177 katolików, w tym do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 148 osób. Nie było akatolików, a tylko 1 rodzina żydowska. Znajdowały się relikwie i przywilej odpustowy. Sposób sprawowania sakramentów, k. 85-87.

Zarządcą kościoła był Augustyn Chudziński, kapłan z zakonu kanoników regularnych, od 1777 roku, rezydował w parafii i sprawował duszpasterstwo. Ocena stanu moralnego parafian, k. 87-89.

Uposażenie parafii, k. 98-89v.

Opis stanu świątyni i jej wyposażenia, 4 ołtarzy i obrazów, k. 89v-91v.

Wykaz gruntów parafialnych i dziesięcin. Stan zabudowań parafialnych i inwentarza, k. 91v-92v.

Wykaz dokumentów (trzech) znajdujących się w parafii. Były to: wyciąg z *Liber beneficiorum*, znajdującego się we Włocławku; wyciąg z *Liber erectionum*, także przechowywanym we Włocławku oraz opis stanu beneficjum i uposażenia z około 1764 roku, k. 92v-93.

Dekret reformacyjny wystawiony we wsi Stodoły 4 XI 1779 roku, podpisany przez wizytatora, k. 95-95v.

Uwaga. Brakuje tabeli parafialnej, ale pewnie z tego powodu, że tylko jedna wieś należała do parafii. Dlatego jej statystykę podano zaraz na początku.

S ł a w s k [Wielki]

Kościół parafialny pw. św. Bartłomieja Apostoła, Prawo patronatu należało do bp. włocławskiego. Świątynia niedawno (1764) odbudowana przez Antoniego z Głogowa Kossowskiego. Dawniej była szkoła i przytułek, ale aktualnie nie istniały. Sposób sprawowania sakramentów, k. 95-98.

Rektorem kościoła był Ignacy Sadokierski od 1779 roku, tu rezydujący i sprawujący duszpasterstwo. Opinia o stanie moralnym parafian, k. 98-100.

Uposażenie parafii, k. 100-100v.

Opis świątyni murowanej, jej wnętrza, wyposażenia, ołtarzy i obrazów, k. 100v-102v.

Wykaz gruntów należących do parafii i dziesięcin. Stan zabudowań parafialnych i inwentarz, k. 102v-105v.

Wykaz dokumentów. Wyliczono tylko dwa dokumenty, a mianowicie: wyciąg z zapisu 2000 florenów dla kościoła w Sławsku, uczyniony przez Kossowskiego (imienia nie podano), starostę przedeckiego, z 1738 roku i wyciąg zapisu 80 tynfów z 1701

¹¹ Hieronim Rozrażewski był biskupem włocławskim w latach 1581-1600.

roku, uczynionego przez niejakiego Aleksandra Zakowskiego, pewnie mieszkańca Sławska, k. 105v.

Dekret reformacyjny wystawiony w Sławsku 6 XI 1779 roku i podpisany przez wizytatora, k. 108-108v.

Tabela parafii Sławsk. Wsie parafialne: Sławska, Bożejewice, Bieszkowice, Żerniki, Janowiec, Tupadły, Rozniaty, Kobylniki, Przedwojewice. Podano własność poszczególnych wsi i ich stan liczebny. Ogółem było 641 parafian, z czego 530 było zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych. Było 2 innowierców i 2 Żydów, k. 110.

P i a s k i

Kościół pw. św. Jana Chrzciciela. Prawo patronatu należało do Jacka i Macieja Lubowieckich, dziedziców wsi Piaski¹². Sposób sprawowania sakramentów, k. 11-113.

Rektorem kościoła był Bartłomiej Łakomecki od 1769 roku. Sam sprawował duszpasterstwo. Opinia o stanie moralnym parafii, k. 113-114v.

Uposażenie parafii i wykaz dochodów i rozchodów, k. 115-115v.

Opis stanu świątyni parafialnej, drewnianej i dobrze utrzymanej. Wyposażenie świątyni w paramenty liturgiczne. Stan ołtarzy i obrazów, k. 115v-117v.

Wykaz posiadanych przez parafię gruntów, dziesięcin, zabudowań plebańskich i inwentarza. Wyliczono wszystko, co zrobiono za aktualnego proboszcza, k. 117v-120.

Dekret reformacyjny wystawiony w Piaskach 8 XI 1779 roku, podpisany przez wizytatora, k. 123-123v.

Tabela parafii Piaski. Wsie parafialne: Piaski, Bachorce, Piecki Wielkie, Piecki Małe, Wola Wapowska, Skotniki, Maszenice, Tarnowo i Wróble. Tabela zawiera dane o właścicielach poszczególnych wsi i ilości mieszkańców. Ogółem było 543 parafian, z czego do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 450 osób. Nie było Żydów ani innowierców, k. 125.

C h e ł m c e

Tabela parafii Chełmce. Wsie parafialne: Chełmce Duże, Chełmce Małe, Kicko, Tarnówko, Rusinowo, Gocanowo, Janocin, Głębokie, Płowki. Informacje o właścicielach wsi i ilości ich mieszkańców. Nie było Żydów ani innowierców, k. 126.

Kościół parafialny pw. św. Katarzyny, zbudowany w 1696 r., w tymże roku konsekrowany przez sufragana wrocławskiego, Albinowskiego¹³. Prawo patronatu należało do bp. wrocławskiego. Nie było relikwii, odpustów i bractw. Kaplica prywatna w Gocanowie, w dobrach Bogatków, za zezwoleniem miejscowego biskupa. Nie było osobnego kapelana, a tylko niekiedy odprawiał tu zaproszony kapłan. Kaplica była drewniana, stojąca osobno. Sposób sprawowania sakramentów, k. 127-129.

Rektorem kościoła był Szymon Cieński od 1779 roku. W parafii rezydował i sam sprawował duszpasterstwo. Opinia o stanie moralnym parafian, k. 129-130v.

Uposażenie parafii, k. 130v.

Opis wyglądu drewnianej świątyni, znacznie zniszczonej, krytej słomą, właściwie nienadającej się do naprawy. Wykaz wyposażenia w paramenty liturgiczne. Stan ołtarzy i obrazów, k. 131-133.

¹² Piaski kiedyś należały do wikariuszy kolegiaty kruszwickiej.

¹³ Biogram tego sufragana wrocławskiego, zob. *Ch o d y ń s k i, Biskupi*, s. 66-67.

Wykaz gruntów należących do parafii, dziesięcin i zapis 2000 tynfów na dobrach Piaski. Dla organisty było także przeznaczone pole na utrzymanie. Stan zabudowań parafialnych i inwentarza, licznego. Wspomniano o drewnie na nowy kościół, sprowadzonym przed 7 laty, ale niewykorzystanego, k. 133-135v.

Wykaz trzech dokumentów znajdujących się w parafii, a mianowicie: wyciąg z księgi wizytacji z czasów bp. Rozrażewskiego, z 1596 roku; umowa spisana w 1707 roku¹⁴ w aktach grodzkich radziejowskich pomiędzy aktualnym proboszczem z Chełmc, niepodanego imienia Walewskim, a dziedzicami dóbr Rusinowo, w sprawie zamiany dziesięciny wytycznej na 40 florenów płaconych corocznie; wyciąg zapisu sumy 500 tynfów, uczynionego w 1722 roku na kościół w Chełmcach, przez podczaszego brzeskiego Zakrzewskiego (imienia nie podano), k. 135v.

Dekret reformacyjny, spisany w Chełmcach 10 XI 1779 roku, podpisany przez wizytatora, k. 139-139v.

Zeznania świadków dotyczące ofiar, jakie niektóre osoby złożyły na budowę nowego kościoła w Chełmcach. Przy okazji wspomniano poprzedniego proboszcza z Chełmc, Mikołaja Bącaleskiego. Odnaleziono także pewne zapisy odnoszące się do kościoła w Chełmcach, k. 141-142¹⁵.

O s t r o w o nad Gopłem

Kościół pw. św. Mateusza. Fundowany w 1720 r. przez Józefa Rudnickiego, chorążego bydgoskiego, a konsekrowany w 1766 r. przez sufragana wrocławskiego, Jana Dembowskiego¹⁶. Prawo patronatu miał Leon Gąsiorowski, miejscowy dziedzic. Opis wnętrza świątyni. Znajdowały się relikwie świętych i były przywileje odpustowe. Bractwo św. Józefa i św. Barbary. Sposób sprawowania sakramentów, k. 143-145.

Rektorem kościoła był Franciszek Wochniński, od 1764 roku, zawsze rezydował na miejscu i należycie sprawował duszpasterstwo. Miał organistę i dwóch wotrykusów. Opinia o stanie moralnym parafian, k. 145-146.

Uposażenie parafii. Wykaz dochodów i rozchodów, k. 146v-147.

Opis zewnętrzny świątyni murowanej, dobrze utrzymanej, podobnie jak i cmentarz. Wykaz wyposażenia w paramenty liturgiczne, opis ołtarzy i obrazów. Obraz św. Walentego uważano za łaskami słynący, k. 147-149v.

Opis uposażenia w grunta i dziesięciny. Zabudowania plebańskie inwentarz gospodarczy, wykaz tego, co nowego sprawił obecny proboszcz, k. 149v-152.

Wykaz znajdujących się w parafii dokumentów w liczbie 7, a mianowicie: odpis zrzeczenia się pewnego uposażenia przez właścicielkę Kokoszyc, Radojewską, uczynionego w 1745 roku w aktach grodzkich radziejowskich, w myśl przywileju króla Augusta III [na rzecz parafii Ostrowo]; odpis dokumentu urzędowego wprowadzenia w 1761 roku w posiadanie, zapisanych przywilejem królewskim, pewnych gruntów we wsi Kokoszyce; wyciąg z wizytacji Rozrażewskiego z 1594 roku; wyciąg z wizytacji archidiacona Grotkowskiego¹⁷ z 1639 roku; wyciąg z wizytacji archidiacona Bo-

¹⁴ Ponieważ data ta była przez pisarza poprawiana, jest możliwość, że był to rok 1767.

¹⁵ Ślad dużego zawilgocenia na tych kartach świadczy, że były one przechowywane w innym miejscu i do księgi dołączone dopiero przy *oprawie*.

¹⁶ Biogram tego sufragana wrocławskiego, zob. *C h o d y ń s k i, Biskupi*, s. 75.

¹⁷ Biogram Sebastiana Grotkowskiego, archidiacona wrocławskiego, zob. *C h o d y ń s k i, Katalog*, s. 303-305.

rzyszawskiego¹⁸ z 1711 roku; wyciąg dokumentu z 1747 roku, w którym, na zamku radziejowskim, niepodanego imienia Rudnicki, zapisał 1000 florenów polskich; wyciąg zapisu powyższego dokumentu, oblatowanego w księgach grodzkich radziejowskich z 1761 roku, k. 152v.

Dekret reformacyjny, wystawiony w Ostrowie 12 XI 1779 roku, podpisany przez samego wizytatora, k. 155-155v.

Tabela parafii Ostrowo.

Wsie parafialne: Ostrowo, Witowiczki, Witowice, Orpikowo, Popowo, Sadowie, Żłotowo, Ostrówko. Ogółem było 376 parafian, a do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych było 293 osoby. Innowierców i Żydów nie było, k. 157.

R z e c z y c a¹⁹

Kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny. Parafia stara, a obecna drewniana świątynia została wzniesiona z fundacji Kołudzkiego w 1648 roku, konsekrowana przez sufragana wrocławskiego, Damanińskiego²⁰, w 1661 roku. Prawo patronatu należało do rodziny Kołudzkich, ale ostatnio dobra Rzeczyca przeszły w ręce Antoniego Karskiego, który nikogo nie prezentował na proboszcza. Opis wnętrza świątyni. Były relikwie. Z zapisu Kołudzkich powinno być odmawiane w kościele oficjum o Matce Bożej. Bractwo szkaplerza oraz bractwo Aniołów Stróżów. Nie było szkoły, chociaż dawniej był na nią przeznaczony pewien fundusz. Nie było też przytułku. Sposób sprawowania sakramentów, k. 158-160.

Nie było proboszcza od 5 lat. Zastępował go Tomasz Morzycki. Było dwóch witykusów: Tomasz Olszewski i Paweł Szmigielski, obydwaj z Rzeczycy, którzy byli też starszymi bractw. Opinia o stanie moralnym parafian, k. 160v-161.

Opis uposażenia parafii, k. 161v.

Stan zewnętrzny świątyni z drewna dębowego, w dobrym stanie, chociaż dach wymagał naprawy. Opis dosyć dokładny wnętrza i urzędzeń kościelnych. Na cmentarzu zniszczone już stacje [Drogi Krzyżowej]. Wyposażenie w paramenty liturgiczne. Opis ołtarzy i obrazów, k. 161v-164.

Uposażenie parafii w ziemię. Stan zabudowań plebańskich, k. 164-165.

Dekret reformacyjny, wystawiony w Rzeczycy, dnia 14 XI 1779, podpisany przez wizytatora Lnińskiego, k. 166-166v.

Tabela parafii Rzeczyca.

Wsie parafialne: Rzeczyca, Brześć [nad Gopłem²¹], Kaspral, Miellica, Ruck Mały, Kobylnica Szlachecka, Leszcze, Jeżyce, Karsk i Kobylnica Księża. Dokładne wiadomości o właścicielach poszczególnych wsi i o ilości mieszkańców. Ogółem parafian było 717 osób, a do sakramentów wielkanocnych przystępowało 551 osób. Nie było Żydów i innowierców, k. 168.

¹⁸ Biogram Jana Stanisława Borzysławskiego, archidiacona wrocławskiego, zob. Chodyński, *Katalog*, s. 70-73.

¹⁹ Parafia ta obecnie nie istnieje, a wieś należy do parafii Brześć nad Gopłem.

²⁰ Biogram tego sufragana wrocławskiego, zob. Chodyński, *Biskupi*, s. 61-64.

²¹ Teraz ośrodek nowej parafii.

Wizytacja dekanatu inowrocławskiego

Opis położenia dekanatu inowrocławskiego. Dziekanem był Antoni Zukiński, kanonik kruszwicki, proboszcz w Tucznie i Bydgoszczy, k. 169v.

Statystyka dekanatu inowrocławskiego. Leży w oficjalecie włocławskim, archidiaconacie kruszwickim, Regionie Kujawskim, województwie inowrocławskim, powiecie inowrocławskim i bydgoskim. Wyliczono sąsiednie dekanaty oraz parafie należące do dekanatu: Tuczo, Dźwierzchno, Dąmbrowka, Łabiszyn, Pęchowo, Lisewo, Liszkowo, Jaksice, Inowrocław, Kościelec. Należące dawniej do tego dekanatu Ostrowo i Barcin, po zamianie za dekanat woborski diecezji włocławskiej, znalazły się w archidiecezji gnieźnieńskiej. Należały też klasztory w Łabiszynie i Inowrocławiu oraz prebenda Świętego Krzyża w Łabiszynie. Dziekanem był Antoni Tołkacz Zukiński²², kanonik kruszwicki. Proboszczowie w dekanacie: Łabiszyn – Józef Kraszewski, Pęchowo – Piotr Piniński, Lisewo – Antoni Łącki, Liszkowo – Marcin Gamrat, Jaksice – Antoni Czyżogorski, Inowrocław – Franciszek Rydziński, Kościelec – Józef Dorpowski – zarządca i wikariusz kościelecki – Paweł Leśniewicz, Michał Wochelski – zarządca w Inowrocławiu. Dalej sprawozdanie dziekana z wypełniania swoich dziekańskich obowiązków²³, k. 170-171.

Dekret reformacyjny dla dziekana inowrocławskiego, k. 172-172v.

Tabela dekanatu inowrocławskiego. Wykaz kolejnych parafii: Tuczo – proboszcz Antoni Zukiński, dziekan; Dźwierzchno – zarządca dziekan; Dąmbrowka – zarządca nią dziekan; Inowrocław ma cztery kościoły nieprowadzące duszpasterstwa i klasztor franciszkanów – proboszcz Paweł Rydziński i zarządca Michał Wochelski, prepozytem szpitala zaś był Rykalski; Łabiszyn, gdzie jest też klasztor franciszkanów i są trzy kościoły nieprowadzące duszpasterstwa – proboszcz Józef Kraszewski; Pęchowo – proboszcz Józef Piniński; Liszkowo – proboszcz Marcin Gamrat; Kościelec – proboszcz Dorpowski, wikariusz Lisiewicz; Lisewo – proboszcz Antoni Łęcki; Jaksice – proboszcz Antoni Czyżogorski. Ogółem było 10 parafii, 1 kościół filialny, 2 klasztory franciszkańskie, 12 księży pracujących w parafiach i 28 zakonników, k. 173.

Inowrocław

Kościół parafialny pw. św. Mikołaja.

Prawo patronatu należało do monarchy. Nie posiadał relikwii, ani przywilejów odpustowych. Na terenie parafii znajdowały się osobne prebendy: B o ż e g o C i a ł a, Ś w i ę t e g o D u c h a, Ś w i ę t e g o K r z y ż a, ś w. J a k u b a. Opis pięciu ołtarzy w kościele św. Mikołaja, które posiadały swoje uposażenie i płynące stąd obowiązki odprawiania przy nich nabożeństw. Prawo patronatu nad tymi ołtarzami należało do magistratu miasta. Braetwo św. Anny, którego promotorem był sam proboszcz. Aktualnie nie było szkoły parafialnej, a tylko prywatnie niejacy Dobrowolski i Jastrzębski w domach uczyli podstaw wiary, czytania i pisania. Opis sprawowania sakramentów, k. 178-179v.

Proboszcz – Ksawery Rydziński, scholastyk gnieźnieński i archidiacon koadiutor poznański. Proboszczem był od 1776 roku. Posiadał inne beneficja i miał na to dys-

²² Biogram tego kanonika, zob. F i u t a k, *Pralaci*, s. 132.

²³ Sprawozdanie to zrobiono na kartach mniejszego formatu, zapewne spisane przez samego dziekana.

pensę. Zarządzał parafią Michał Wochelski. Na terenie miasta znajdował się konwent franciszkanów konwentualnych liczący 10 zakonników. Opinia o parafianach, k. 179v-180.

Uposażenie parafii, k. 180-180v.

Opis świątyni św. Mikołaja, leżącego w mieście, murowanej i znacznej wielkości, ale starej i tak zniszczonej, że od lat 10 nie było w niej nabożeństw. Wprawdzie przed 20 laty proboszcz z Liszkowa, Mikołaj Skrocki, złożył na remont tego kościoła, zwłaszcza nawy głównej, znaczną sumę, ale wiele jeszcze trzeba, aby świątynię naprawić. Świątynię wykorzystywano nawet jako magazyn soli, za co płacono proboszczowi wynagrodzenie. Sprzęty z niej wyniesiono do innych kościołów. Na cmentarzu chowano akatoliów, nawet w zakrystii pochowano żonę niemieckiego burmistrza. Wykaz paramentów liturgicznych (pewnie tych, które znajdują się w innych świątyniach). Ołtarzy w tym kościele żadnych nie było, k. 180v-182.

Opis uposażenia świątyni, na co składały się zarówno zapisane przez mieszczan sumy, co miało wynosić 6663 (nie określono w jakiej monecie, ale z pewnością w złotych polskich), jak i z posiadłości w samym mieście. Ponadto poszczególne ołtarze, a więc św. Jana Chrzciciela, Świętego Krzyża, św. Zofii, dawniej w tej świątyni istniejące miały także swoje uposażenie dla altarzystów. Znaczny majątek posiadało też bractwo św. Anny. Po tych wyliczeniach, przytoczono raz jeszcze uposażenie tego kościoła, spisane w dawniejszych wizytacjach biskupich, k. 182-187.

Kościół N a j s w i ę t s z e j M a r i i P a n n y za murami miasta.

To pierwsza świątynia parafialna, potem wraz z uposażeniem inkorporowana do kościoła św. Mikołaja. Prawo patronatu tej bardzo starej świątyni należało także do monarchy. W niej sprawowano duszpasterstwo i administrowano sakramenty, k. 187-189.

Proboszcz ten sam, co przy kościele św. Mikołaja. Zastępowali go częściowo Michał Wochelski, posiadający prebendę przy kościele Bożego Ciała, częściowo zaś zakonnicy franciszkanie. Podano dosyć dokładny opis nabożeństw. Prowadzono księgi parafialne. Pozostała służba kościelna ta sama, co przy kościele św. Mikołaja, k. 189-190.

Na terenie parafii znajdował się jeden klasztor męski. Nie było żadnego klasztoru żeńskiego, k. 190.

Uposażenie tego beneficjum, z podaniem wyliczenia dochodów i rozchodów, k. 190-190v.

Opis zewnętrzny świątyni, zbudowanej z kamienia ciosanego. Ponieważ prezbiterium ostatnio popadło w ruinę, odgrodzono je ścianą z desek, a odprawiano w nawie głównej. Dalszy opis świątyni, zakrystii, kruchty i kostnicy. Wykaz wyposażenia kościoła w paramenty liturgiczne. Dwa ołtarze (pewnie chodzi tu o nawę główną, używaną), a mianowicie św. Michała i św. Wawrzyńca, k. 190v-192.

Dokładny wykaz uposażenia z wyliczeniem posiadanej ziemi i opisem, gdzie poszczególne grunta się znajdują, oraz dziesięcin. Plebania zniszczona. Były jeszcze inne zabudowania parafialne, w tym stary przytułek, gdzie mieszkało 2 podopiecznych oraz zakrystianin i dzwonnik. Wykaz inwentarza gospodarskiego, k. 192v-196.

Kościół św. J a k u b a za murami.

Położony na przedmieściu zwanym Grodztwo, w kierunku Bydgoszczy. Dawniej była to osobna prebenda, obecnie jednak, na mocy dekretu Oficjała Generalnego Włocławskiego z 1771 roku, jest inkorporowany do kościoła parafialnego, z tym warun-

kiem, aby w miejsce prepozyta prebendarza mieszkał przy tej świątyni jeden z wikariuszy parafialnych. Aktualnie stojąca świątynia, drewniana, została zbudowana w 1751 roku staraniem ówczesnego prebendarza Kazimierza Jakińskiego. Opis wyglądu świątyni i jej wyposażenia, k. 196-197.

Kościół Świętego Krzyża.

Położony w kierunku południowym, przy drodze mątewskiej. Jego fundatorami byli, jak to wynikało z zapisków w wizytacji z czasów bp. Rozrażewskiego, mieszczanie: Jakub Borowicz, który budowę rozpoczął i Sebastian Świętek, który dzieła dokończył, na co uzyskał w 1606 roku zgodę Zygmunta III Wazy. Ta drewniana świątynia była patronatu mieszczan inowrocławskich. Opis świątyni z jednym ołtarzem. Znajdowała się praktycznie w ruinie. Rektorem tego kościoła był zarządca parafii, k. 197-197v.

Kościół Bożego Ciała.

Świątynia drewniana, zbudowana w 1733 roku staraniem magistratu miasta i prepozyta inowrocławskiego, a zarazem zarządcy tej świątyni, niepodanego imienia Wylmowskiego. Położona w kierunku prowadzącym do Torunia. Opis wyglądu świątyni. Rektorem aktualnie był Michał Wochelski, liczący 42 lata, od 1766 roku. On uzupełnił wyposażenie świątyni w niektóre paramenty liturgiczne. Opis wyposażenia, k. 197v-198.

Kościół szpitalny Świętego Ducha.

Położony na przedmieściu w kierunku Torunia. Prawo patronatu, z ustanowienia bp. Rozrażewskiego i zgodą monarchy Zygmunta III z 1592 roku, należało do wikariuszy włocławskich. Potwierdził to nuncjusz apostolski w Warszawie w 1593 roku, zastrzegając jednak obowiązek utrzymywania przytułku dla ubogich. Kościół ten jest naprawiany, ale jeszcze nabożeństw się tu nie odprawia. Wykaz wyposażenia w paramenty liturgiczne, dosyć bogate. Były trzy ołtarze. Rektorem był Szymon Rykowski od 30 lat. Był on wikariuszem katedry włocławskiej, ale miał dyspensę na posiadanie dwóch beneficjów. Nie rezydował. Ponieważ naprawa świątyni nie była dokończona, obowiązki nabożeństw, płynące z posiadania tego beneficjum (msze), wypełniał we Włocławku. Opis wyposażenia tej prebendy. Zabudowania, w tym przytułek, w którym przebywało 5 ubogich utrzymywanych z uposażenia szpitalnego. Wykaz inwentarza żywego, k. 198-201.

Dekret reformacyjny dla kościoła parafialnego z 24 XI 1779 roku, podpisany własnoręcznie przez wizytatora Lnińskiego, k. 202-203v.

Dekret reformacyjny dla pozostałych świątyń i prebend w Inowrocławiu z 24 XI 1779 roku, podpisany własnoręcznie przez wizytatora Lnińskiego, k. 204-205.

Następuje szereg odpisów, głównie z akt miejskich Inowrocławia, ale też i innego pochodzenia, odnoszących się do uposażenia kościołów inowrocławskich:

– odpis dekretu reformacyjnego bp. Krzysztofa Antoniego Szembeka (1720-1738) dla przytułku Świętego Ducha w Inowrocławiu, w oparciu o wizytację przeprowadzoną w Inowrocławiu 30 IV 1726 roku, wystawiony we Włocławku 26 VIII 1733 roku, k. 206-108;

– odpis urzędowy wizytacji kościoła Bożego Ciała, inaczej zwanego kościołem Świętego Krzyża, sporządzony na prośbę Jana Klesmickiego, podówczas kapelana tej świątyni, sporządzony w Kruszwicy 29 VI 1746 roku, a wyjęty z księgi wizytacji przeprowadzonej około 1595 roku, w imieniu kapituły kolegiackiej kruszwickiej podpisa-

ny przez Andrzeja Łanieckiego, kanonika włocławskiego i archidiacona kruszwickiego²⁴. Zawiera wiele danych o tej świątyni, k. 210-211;

– odpis wykazu uposażenia parafii w Inowrocławiu z wizytacji przeprowadzonej w Inowrocławiu w 1598 roku przez Macieja Dąbrowskiego, archidiacona kruszwickiego²⁵, sporządzony na prośbę prepozyta inowrocławskiego i kanonika płockiego, Borzymińskiego, we Włocławku 30 VII 1750 roku, podpisany w imieniu kapituły włocławskiej przez Franciszka Kanigowskiego²⁶, sufragana włocławskiego, archidiacona płockiego, proboszcza kowalskiego, k. 211-212;

– odpis wykazu uposażenia parafii w Inowrocławiu z wizytacji przeprowadzonej w Inowrocławiu w 1598 roku przez Macieja Dąbrowskiego, archidiacona kruszwickiego, sporządzony na prośbę prepozyta inowrocławskiego i kanonika płockiego, Borzymińskiego, we Włocławku 30 VII 1750 roku, podpisany w imieniu kapituły włocławskiej przez Franciszka Kanigowskiego, sufragana włocławskiego, archidiacona płockiego, proboszcza kowalskiego, k. 212v-214v;

– kopia opisu uposażenia kościołów inowrocławskich oraz prebend i kapelanii z wizytacji przeprowadzonej w 1595 roku. Odpisu dokonano z księgi deklaracji dochodów kościołów archidiaconatu kruszwickiego. Podpisał Marcin Świętlicki, wikariusz kustosza, i sekretarz kapituły kruszwickiej w 1748 roku, k. 214, 217-220²⁷;

– wyciąg akt dotyczących uposażenia ołtarza św. Jana Chrzciciela w kościele św. Mikołaja w Inowrocławiu, wzięty z akt wójtowskich inowrocławskich, sporządzony w 1725 roku, podpisany przez wójta Jana Górniewicza i Macieja Dębczyńskiego, sekretarza, k. 215-216.

– odpis zapisu uczynionego w 1597 roku w aktach wójtowskich miasta Inowrocławia, przez mieszczanina nazwiskiem [Sebastiana] Świętek, na rzecz kaznodziei kościoła św. Mikołaja w Inowrocławiu. Zapis podpisał wójt – Stanisław Górniewicz i notariusz miejski – [Paweł] Wilant, k. 222-223;

– odpis uzupełniania zapisu z 1597 roku uczynionego w aktach wójtowskich miasta Inowrocławia na rzecz kaznodziei kościoła św. Mikołaja w Inowrocławiu przez Sebastiana Świętek, mieszczanina inowrocławskiego, co nastąpiło także przed radą miasta Inowrocławia w 1604 roku. Uzupełnienie dotyczyło także zapisu na inne kościoły w mieście i na szpital. Wyciąg ten podpisał wójt – Stanisław Górniewicz i notariusz przysięgły – Paweł Wilant, k. 223-225v;

– odpis potwierdzenia zapisu, uczynionego przez Sebastiana Świętek, przez króla Zygmunta III, wydanego w Krakowie 8 XII 1665 roku. Odpis potwierdził wójt – Stanisław Górniewicz i notariusz przysięgły – Paweł Wiland, k. 225v-226;

– odpis potwierdzenia zapisu, uczynionego przez Sebastiana Świętek na rzecz ołtarza św. Zenona w kościele św. Mikołaja w Inowrocławiu, przez króla Zygmunta III, wystawionego w Krakowie 8 XII 1605 roku. Odpis podpisał wójt – Stanisław Górniewicz i notariusz przysięgły – Paweł Wilant, k. 226v-227;

– Sebastian Świętek, wobec rady miasta Inowrocławia, w 1610 roku czyni zapis na odnowienie kaplicy w kościele św. Mikołaja w Inowrocławiu. Odpis dokumentu

²⁴ Biogram tego kanonika, i archidiacona, zob. Chodyński, *Katalog*, s. 547-9; Fiu-tak, *Pralaci*, s. 61.

²⁵ Biogram tego archidiacona, zob. Fiu-tak, *Pralaci*, s. 18.

²⁶ Biogram tego prałata, zob. Chodyński, *Biskupi*, s. 72-74

²⁷ Karty 215-216, z racji podobnej treści, zostały dołączone do księgi później, stąd taki zapis kart.

podpisali wójt – Stanisław Górniewicz i notariusz przysięgli – Paweł Wilant, k. 227-228;

– odpis zapisu [Sebastiana] Świętek uczynionego wobec rady miasta Inowrocławia w 1610 roku na rzecz małżonków Mateusza i Barbary Jezuitów, k. 228v;

– odpis zapisu uczynionego wobec rady miasta Inowrocławia w 1610 roku przez [Sebastiana] Świętek na rzecz przytułku przy kościele parafialnym św. Mikołaja. Odpis podpisany przez wójta – Stanisława Górniewicza i notariusza przysięgłego – Pawła Wilant, k. 228v-229v;

– odpis zapisu uczynionego wobec rady miasta Inowrocławia w 1610 roku przez Sebastiana Świętek, zarządcę szpitala Świętego Krzyża, leżącego za bramą zwaną „Mątewska”, na rzecz szkoły parafialnej w Inowrocławiu. Odpis podpisał wójt – Stanisław Górniewicz i notariusz przysięgli – Paweł Wilant, k. 229v-230v;

– odpis zapisu uczynionego wobec rady miasta Inowrocławia w 1620 roku przez Szymona Szychowicza, mieszczanina i radnego miasta Inowrocławia, na rzecz kolegium mansonarzy przy kościele św. Mikołaja w Inowrocławiu. Odpis podpisał wójt – Stanisław Górniewicz i notariusz przysięgli – Paweł Wilant, k. 230v-231v;

– odpis uzupełnienia powyższego zapisu uczyniony także wobec rady miasta Inowrocławia w 1622 roku, także na rzecz kolegium mansonarzy. Odpis podpisał wójt – Stanisław Górniewicz i notariusz przysięgli – Paweł Wilant, k. 232-232v.

– odpis postanowienia Sebastiana Świętek, uczynionego w 1604 roku wobec rady miasta Inowrocławia, że nabyte przez niego i w tym akcie wymienione posiadłości, ofiaruje na rzecz odbudowy szpitala Świętego Krzyża i na uposażenie jego kapelana. Odpis podpisał wójt – Stanisław Górniewicz i notariusz przysięgli – Paweł Wilant, k. 233-234;

– odpis zeznania mieszczanina inowrocławskiego, Stanisława Goslarz, uczynionego wobec rady miasta Inowrocławia w 1619 roku, że jest zobowiązany płacić 6 procent od sta z pieniędzy otrzymanych od Sebastiana Świętek i wypełnić inne jeszcze zobowiązania. Odpis podpisał wójt – Stanisław Górniewicz i notariusz przysięgli – Paweł Wilant, k. 234-235;

– odpis zeznania mieszczanina inowrocławskiego, Marcina Wierciogosz, uczynionego wobec rady miasta Inowrocławia w 1619 roku, że jest winien pewne sumy Sebastianowi Świętek, zarządcy dobrami szpitala Świętego Krzyża. Odpis podpisał wójt – Stanisław Górniewicz i notariusz przysięgli – Paweł Wilant, k. 235-236;

– Sebastian Świętek w 1617 roku, wobec rady miasta Inowrocławia, przekazał należne mu długi na rzecz szpitala Świętego Krzyża. Odpis podpisał wójt – Stanisław Górniewicz i notariusz przysięgli – Paweł Wilant, k. 236-236v;

– mieszcanka Inowrocławia Gertruda, żona niejakiego Krolika, uczyniła w 1617 roku, wobec rady miasta Inowrocławia, zapis na rzecz ubogich przebywających w szpitalu Świętego Krzyża. Odpis podpisał wójt – Stanisław Górniewicz i notariusz przysięgli – Paweł Wilant, k. 236v-237v;

– Marcin Wierciogosz, mieszczanin inowrocławski, zapisał w 1620 roku, wobec rady miasta, pewne sumy na rzecz szpitala Świętego Krzyża. Odpis podpisał wójt – Stanisław Górniewicz i notariusz przysięgli – Paweł Wilant, k. 237v-238v;

– Szymon Szychowicz, mieszczanin inowrocławski, zapisał w 1620 roku pewne sumy na rzecz szpitala Świętego Krzyża. Odpis podpisał wójt – Stanisław Górniewicz i notariusz przysięgli – Paweł Wilant, 238v-239v;

– Wojciech Wał, bednarz i jego żona Agnieszka, mieszczenie inowrocławscy, uczynili w 1621 roku zapis na rzecz szpitala Świętego Krzyża. Odpis podpisał wójt – Stanisław Górniewicz i notariusz przysięgły – Paweł Wilant, k. 240-241;

– Szymon Skrzech, mieszczanin inowrocławski, w 1621 roku zapisuje pewną sumę dla ubogich szpitala Świętego Krzyża. Odpis podpisał wójt – Stanisław Górniewicz i notariusz przysięgły – Paweł Wilant, k. 241-242;

– protest Mateusza Jezuity, mieszczanina inowrocławskiego, z 1622 roku, w imieniu swoim i niepełnoletnich spadkobierców Sebastiana Świętek, przeciwko jego testamentowym zapisom. Odpis podpisał wójt – Stanisław Górniewicz i notariusz przysięgły – Paweł Wilant, k. 242v;

– zapis Jana Szychowicza, mieszczanina inowrocławskiego, z 1622 roku na rzecz kaplicy Świętego Krzyża. Odpis podpisał wójt – Stanisław Górniewicz i notariusz przysięgły – Paweł Wilant, k. 243-243v;

– oświadczenia Szymona Czechowskiego z 1622 roku, że otrzymał, od nieżyjących już małżonków Piotra i Elżbiety, pewną sumę, która jest przeznaczona na rzecz przytułku Świętego Krzyża w Inowrocławiu. Odpis podpisał wójt – Stanisław Górniewicz i notariusz przysięgły – Paweł Wilant, k. 243v-244;

– mieszczanin Maciej Przenczkowicz oświadcza, że otrzymał pewną sumę od nieżyjących już małżonków Piotra i Elżbiety, które zostały przeznaczone na rzecz szpitala Świętego Krzyża. Odpis podpisał wójt – Stanisław Górniewicz i notariusz przysięgły – Paweł Wilant, k. 244v-245;

– mieszczenie Wawrzyniec i Anna, małżonkowie Żaczek, oświadczają w 1623 roku, że zapisują pewną sumę na szpital Świętego Krzyża. Odpis podpisał wójt – Stanisław Górniewicz i notariusz przysięgły – Paweł Wilant, k. 245-246;

– Wojciech Krupa, mieszczanin inowrocławski, oświadcza w 1623 roku, że otrzymał pewną sumę pieniędzy od małżonków Piotra i Elżbiety, która jest przeznaczona na kaplicę Świętego Krzyża. Odpis podpisał wójt – Stanisław Górniewicz i notariusz przysięgły – Paweł Wilant, k. 246-246v;

– Wacław Skiera z Jacewa oświadczył w 1623 roku przed urzędem wójtowskim w Inowrocławiu, że otrzymał od małżonków Piotra i Elżbiety pewną sumę pieniędzy, która była przeznaczona na kaplicę Świętego Krzyża. Odpis podpisał wójt – Stanisław Górniewicz i notariusz przysięgły – Paweł Wilant, k. 246v-247v;

– Wojciech Wał, mieszczanin inowrocławski, w 1641 roku oświadczył przez urzędem wójtowskim, że zapisuje pewną sumę pieniędzy na olej do lampy przed Najświętszym Sakramentem w kościele św. Mikołaja. Pieniądze te otrzymał od kanonika kruszwickiego, Bartłomieja Bleskiego²⁸, wykonawcy testamentu kanonika kruszwickiego, [Jana] Polańskiego²⁹. Odpis podpisał wójt – Stanisław Górniewicz i notariusz przysięgły – Paweł Wilant, k.248-249v;

– Stanisław Szczalik z Turzan zeznał przed urzędem wójtowskim w Inowrocławiu, że otrzymał od kanonika kruszwickiego, Bartłomieja Bleskiego, wykonawcę testamentu kanonika kruszwickiego, Jana Polańskiego, pewną sumę i przeznacza ją na oliwę do lampy przed Najświętszym Sakramentem w kościele św. Mikołaja. Odpis podpisał wójt – Stanisław Górniewicz i notariusz przysięgły – Paweł Wilant, k. 249v-251;

²⁸ Biogram tego kanonika, zob. F i u t a k, *Pralaci*, s. 5.

²⁹ Biogram tego kanonika, zob. F i u t a k, *Pralaci*, s. 93.

– zapis uczyniony przed urzędem wójtowskim w Inowrocławiu w 1626 roku przez Mateusza Jezuita na rzecz proboszcza w Inowrocławiu. Odpis podpisał wójt – Stanisław Górniewicz i notariusz przysięgły – Paweł Wilant, k. 251-252v;

– rejestr wszelkich czynszów należących do kościoła parafialnego inowrocławskiego. Podano dokładnie sumy. Prawdziwość rejestru potwierdził burmistrz inowrocławski – Franciszek Płachecki i wójt inowrocławski – Piotr Glinicki. Daty nie podano, k. 253-254;

– fundacja ról i łąk uczyniona w 1624 roku przez Sebastiana Świętka na rzecz szpitala Świętego Krzyża, k. 254-255³⁰.

Tabela parafii inowrocławskiej. Należały do niej miejscowości: miasto Inowrocław i 13 wsi: Szymborze, Batkowo, Rąbin, Jacewo, Turzany, Popowice, Dalkowo, Marcinkowo, Trzaski, Komasyce, Strzemkowo, Gnojno i Balin. Nie podano ilości wiernych, ani czy byli akatolicy lub Żydzi, k. 270.

L i s e w o [Kościelne]

Kościół pw. św. Marii Magdaleny, prawa patronatu szlacheckiego. W 1611 roku zbudowali świątynię Aleksander Niemojewski i Andrzej Moszczyński, dziedzice wsi Lisewo, zaś w 1730 odbudował ją z drewna Kazimierz Bałdowski. Kościół posiadał relikwie Krzyża Świętego z dokumentem autentyczności. Kaplica prywatna, z prawem odprawiania nabożeństw, w dobrach Mierosławskich (we wsi Mamlicz), gdzie w dniach dozwolonych odprawiali franciszkanie z Łabiszyna. Druga kaplica prywatna, stojąca osobno, znajdowała się przy dworze w Będzitowie, ale aktualnie nie posiadała indultu na sprawowanie tam mszy. Sposób sprawowania sakramentów, k. 271-273.

Proboszcz – Antoni Łęski od 1765 roku. Opis sprawowanych przezeń nabożeństw. Organista – Wojciech Tablecki. Stan moralny parafian, k. 273-274.

Uposażenie i opis stanu świątyni. Ogólny stan wyglądał korzystnie, k. 274-275.

Wyposażenie w paramenty liturgiczne dosyć bogate. Opis czterech ołtarzy i obrazów, k. 275-277.

Uposażenie parafii w ziemie i inne dochody. Opis zabudowań parafialnych oraz inwentarz gospodarski, bardzo dokładny, k. 277-279.

Dekret reformacyjny wystawiony w Lisewie 7 XII 1779 roku, podpisany przez wizytatora Lnińskiego, k. 281-281v.

Tabela parafii Lisewo. Wsie parafialne: Lisewo, Będzitowo, Mamlicz, Tarkowo, Dobrogoście, Rucewo, Rucewek, Mochelek, Chrosty Niemieckie. Ogółem było 614 wiernych, z czego do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych było 470 osób. Ponadto na terenie parafii mieszkało 192 innowierców oraz 15 Żydów, k. 283.

K o ś c i e l e c

Kościół pw. św. Małgorzaty, patronatu szlacheckiego, fundowany przez Kościeleckich w 1488 roku³¹, murowany z kamienia ciosanego. Aktualnie kolatorami byli

³⁰ Prawdopodobnie zamierzano jeszcze wiele innych wiadomości podać o Inowrocławiu, bowiem pozostawiono kilkanaście wolnych kart w księdze, zamykając wizytację Inowrocławia tabelą, ale też niezbyt dokładną.

³¹ Świątynia w swoich początkach jest znacznie starsza. Może wówczas był generalny remont?

bracia Ignacy i Ksawery Działyńscy. Przy świątyni tej było fundowane kolegium 6 mansonarzy, którzy powinni śpiewać codziennie oficjum o Matce Bożej, ale obecnie uposażenie ich pobiera proboszcz i razem z wikariuszem spełnia duszpasterstwo. Przy świątyni znajdowała się kaplica św. Barbary, fundowana przez Kościeleckich, ale bez własnego uposażenia. Szkoły nie było, ale uczył organista, chociaż dawniej było uposażenie dla nauczyciela, podobnie jak i dla szpitala. Sposób sprawowania sakramentów, k. 284-286.

Proboszcz – Józef Dorpowski, kanonik koadiutor gnieźnieński, od 1764 roku, gruntownie wykształcony, ale tu nie rezydował. Zastępowali go dwaj kapłani, a mianowicie Andrzej Lubiewski i Paweł Leśniewicz. Opis sprawowanych nabożeństw. Księgi parafialne prowadzono, k. 286-288.

Uposażenie parafii z wyszczególnieniem dochodów i rozchodów, k. 288-288v.

Opis wyglądu świątyni, dosyć dokładny. Wykaz bogatego wyposażenia w paramenty liturgiczne. Opis ołtarzy i obrazów, k. 289-292.

Uposażenie parafii w ziemię i dziesięciny oraz zapisy. Opis zabudowań parafialnych i inwentarz gospodarski, k. 292-294.

Odpis aktu zawartego w 1729 roku wobec rady miejskiej miasta Inowrocławia, że jest zapis na rzecz kościoła w Kościelcu, aby była sprawowana msza wotywna w święta i niedziele, k. 296-296v³².

Odpis dekretu bp. włocławskiego, Piotra z Bnina [Moszyńskiego] (1484-1495), z 1488 roku, znoszący praktykę czterech proboszczów w parafii Kościelec, a w to miejsce wprowadzający prepozyta i sześciu mansonarzy, którzy mieli obowiązek sprawowania ściśle określonej służby bożej. Kopię tę sporządzono z oryginału w 1779 roku, k. 297-298v.

Dekret reformacyjny wystawiony w Kościelcu 5 grudnia 1779 roku, podpisany przez wizytatora Lnińskiego, k. 300-302.

Tabela parafii Kościelec. Należało do parafii 12 wsi, a mianowicie: Kościelec, Rycerzewo, Dziarnowo, Leszczyce, Gorzany, Rybitwy, Wielowieś, Pławin (dwie części tej wsi), Popowiczki, Słabęcin, Cieślin i Sójkowo. Ogółem było 751 katolików, z czego do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 629 osób. Ponadto było 5 akatolików i 6 Żydów, k. 302.

L i s z k o w o

Kościół pw. św. Anny. Prawo patronatu należało do Mieczkowskiego. Świątynia drewniana, zbudowana przez proboszcza liszkowskiego – Szrodzkiego, ale nie podano kiedy, nie konsekrowana, tylko poświęcona. Dawniej była kaplica prywatna we wsi Czyste, należącej do Cieńskich, ale po wygaśnięciu indultu, nie odprawia się w niej. Innowiercy zamieszkujący na terenie parafii posiadali własne domy modlitwy i szkołę. Szkoły parafialnej nie było, ale uczył organista. Stary przytułek, w którym mieszkało trzech podopiecznych. Sposób sprawowania sakramentów, k. 303-304v.

Proboszcz – Józef Marcin Gamrat od 1778 roku. Opis nabożeństw. Księgi parafialne prowadzono. Organista – Marcin Wilnicki, k. 305-306.

Uposażenie parafii. Wykaz dochodów i wydatków, k. 306-306v.

³² Odpis ten, sporządzony na karcie mniejszego formatu, został dołączony do księgi później, ale przed jej oprawieniem.

Opis wyglądu świątyni. Wykaz wyposażenia w paramenty liturgiczne. Opis 4 ołtarzy oraz obrazów, k. 306v-309.

Uposażenie w ziemię i dziesięciny. Stan zabudowań parafialnych i inwentarz gospodarski, k. 309-310v.

Dekret reformacyjny z 3 XII 1779 roku, wystawiony w Liszkowie i podpisany przez wizytatora Lnińskiego, k. 311-311v.

Tabela parafii Liszkowskiej. Należało do parafii 13 wsi, a mianowicie: Liszkowo, Wola Liszkowska, Żelechlin i Holendry, Broniewo, Niszczewice, Typadły, Łążyn, Czyste, Oporówko, Wybranowo, Dąbrowa Wielka, Chrosna, Nieściszewickie Holendry. Ogółem było 784 wiernych, z czego do sakramentów wielkanocnych było zobowiązane 682 osoby. Innowierców, głównie w Dąbrowie Wielkiej, naliczono 201 osób, a Żydów w Tupadłach – 5, k. 313.

Ł a b i s z y n

Kościół w mieście (oppidum) Łabiszynie pw. św. Mikołaja. Prawo patronatu należało do sukcesorów Franciszka Skórzewskiego. Z racji Bractwa Różańcowego były przywileje odpustowe. Znajdowały się trzy prebendy, a mianowicie Świętego Ducha, Świętego Krzyża i św. Jana Chrzyciela. Oprócz Bractwa Różańcowego, istniało także bractwo św. Anny, której promotorem był sam proboszcz. Nie było żadnych kaplic, ale Żydzi przed 6 laty zbudowali swoją bożnicę. Szpital Ś w i ę t e g o D u c h a spłonął przed 18 laty i jego wyposażenie przyłączono do kościoła Ś w i ę t e g o D u c h a. Sposób sprawowania sakramentów, k. 314-316.

Proboszcz, mający tytuł rektora, Józef Kraszewski od 1772 r. Opis nabożeństw. Nie było organisty ani innych sług kościelnych. Za miastem znajdował się klasztor franciszkanów reformatów, w którym było 18 zakonników. Stan moralny parafia, k. 316-317v.

Opis dochodów parafii, k. 317v.

Opis świątyni, która podczas pożaru w 1762 roku, spowodowanego przez Żydów, znacznie ucierpiała. Wyposażenie w paramenty liturgiczne w znacznej części spaliły się, ale już częściowo zostało uzupełnione. Część naczyń srebrnych zostało zabrane przez poprzedniego proboszcza, Pawła Pikarskiego. Ten na polecenie oficjała gnieźnieńskiego wydał je proboszczowi niechowskiemu (pewnie z Niechanowa), Kiełkowiczowi, ale i ten nie kwapił się ze zwrotem ich do Łabiszyna. Wykaz tychże posiadał proboszcz łabiszyński. W sprawie zwrotu ma udać się jeszcze raz do oficjała gnieźnieńskiego. Opis ołtarzy i obrazów, k. 317v-319v.

Uposażenie parafii w ziemię i dziesięciny. Bractwo Różańcowe także posiadało swoje wyposażenie. Stan zabudowań parafialnych i inwentarz gospodarski, k. 319v-320.

Kościół Ś w i ę t e g o D u c h a spłonął podczas pożaru i pozostał po nim tylko plac, a na nim figura. Uposażenie włączono do wyposażenia parafii, k. 321-321v.

Kościół Ś w i ę t e g o K r z y ż a położony za murami miasta. Drewniany, nie wiadomo przez kogo fundowany. Od niepamiętnych czasów złączony z kościołem parafialnym, podobnie jak i jego wyposażenie, k. 321v.

Kościół św. J a n a C h r z c i e l a, także położony poza miastem. Znacznie zniszczony i od ponad 20 lat w nim się nie odprawia nabożeństw, k. 221v-222.

Wykaz sreber odebranych od księdza Pawła Piekarskiego, ale jeszcze niezwróconych do Łabiszyna, k. 324-325v.

Odpis uposażenia parafii Łabiszyn na prośbę proboszcza parafii Łabiszyn, Pawła Piekarskiego, wzięty z księgi erekcji znajdującej się w ówczesnym Archiwum Kapituły Katedralnej we Włocławku, sporządzony 20 V 1683 roku, k. 326-327v.

Odpis protokołu wizytacji parafii Łabiszyn przeprowadzonej przez Andrzeja Łanieckiego, kanonika włocławskiego³³ w 1729 roku, gdy biskupem włocławskim był Krzysztof Antoni Szembek (1720-1738). Odpis dotyczył głównie uposażenia parafii. Podpisał ten odpis, który wystawiony został podczas posiedzenia kapituły generalnej na Epifanię, 7 I 1765 roku, Cyprian Wolicki³⁴, przewodniczący posiedzeniu i sekretarz Walenty Romański, k. 327v-329.

Odpis protokołu sprawy wytoczonej przez proboszcza Pawła Pikarskiego przed sądem oficjała włocławskiego, Franciszka Kanigowskiego³⁵, o dziesięciny należne parafii Łabiszyn, 25 VIII 1649 roku. Odpis podpisał M. Groczyński, publiczny notariusz Auctoritate Apostolica, i notariusz Konsystorza Generalnego Włocławskiego, k. 330.

Odpis protokołu sprawy wytoczonej przez Józefa Kasprowicza, plenipotentą Władysława Krzyckiego, kolatora parafii Łabiszyn, przeciwko Pawłowi Pikarskiemu, proboszczowi z Łabiszyna, w sporze o dziesięciny, 25 VIII 1649 roku. Odpis podpisał M. Groczyński, publiczny notariusz Auctoritate Apostolica, i notariusz Konsystorza Generalnego Włocławskiego, k. 330v.

Odpis wyroku w sporze pomiędzy parafią Łabiszyn, reprezentowaną przez Wojciecha Masłowskiego, wikariusza, który występował w imieniu Pawła Pikarskiego, proboszcza łabiszyńskiego, a magistratem miasta. Proces odbył się 29 III 1743 roku. Wyciąg ten potwierdzony został pieczęcią bp. sufragana włocławskiego, Jana z Dembowej Góry Dembowski³⁶, a podpisany przez Łukasza Krajewskiego, notariusza Apostolica Majestate i Konsystorza Generalnego Włocławskiego, k. 331.

Odpis zapisu uczynionego w 1730 roku w aktach grodzkich inowrocławskich, przez Mateusza z Przylęku Groth, stolnika ziemskiego wieluńskiego, na rzecz parafii w Łabiszynie, k. 331v.

Zobowiązanie synagogi w Łabiszynie z 1720 roku, złożone wobec urzędu miejskiego w Bydgoszczy, że wywiąże się ona z zobowiązań pochodzących z pożyczonych przez tę synagogę pieniędzy od Doroty z Grothów Gembickiej, a przeznaczonych na budowę bożnicy. Łabiszyn 1620 roku, k. 332.

Zobowiązanie synagogi żydowskiej w Łabiszynie, że dług, jaki Żyd Samuel Krawiec zaciągnął u Stanisława Bartnika, który przy śmierci zapisał go na Bractwo Różańcowe, przejmuje na siebie i zobowiązuje się płacić roczny procent. Łabiszyn 30 VII 1759 roku. Podpisy przedstawicieli synagogi żydowskiej, k. 333.

10 IV 1762 roku Kazimierz Krzycki, generał, ofiarował nowy plac, korzystniej położony, dla wybudowania tam nowej plebanii w Łabiszynie, k. 333v.

Oświadczenie M. A. Ł. Gembickiego, że pożyczył od proboszcza z Łabiszyna i innych osób pewne sumy pieniędzy, k. 333v.

Skarga proboszcza łabiszyńskiego, Józefa Kraszewskiego, przeciwko Pawłowi Pikarskiemu, obecnemu proboszczowi w Żydowie (archidiakoniat gnieźnieński) nie

³³ Biogram tego kanonika, zob. Ch o d y ń s k i, *Katalog*, s. 547-9.

³⁴ Biogram tego oficjała i sufragana włocławskiego, zob. Ch o d y ń s k i, *Biskupi*, s. 86-88.

³⁵ Biogram tego oficjała i sufragana włocławskiego, zob. Ch o d y ń s k i, *Katalog*, s. 72-74.

³⁶ Biogram tego sufragana włocławskiego, zob. Ch o d y ń s k i, *Biskupi*, s. 75.

tylko za zabrane srebra, ale i za inne szkody z jego winy powstałe. Sformułowano ona zastała podczas wizytacji w 1779 roku, k. 334, 335v.

Dekret reformacyjny dla parafii Łabiszyn, wystawiony w Łabiszynie 28 XI 1779 roku, podpisany przez wizytatora, k. 336-336v.

Tabela parafii Łabiszyn. Należało do parafii 14 miejscowości, a więc: miasto Łabiszyn i wsie: Smogorzewo, Jeżewo, Jeżewskie Holendry, Kania, Pilatowo, Oporowo, Wałownica, Oborznia i Ojrzanowo, Dąbie Pustkowie, Lubionki Pustkowie, Maliniec i Rzywnice Pustkowie, Smolniki Łabiskie. Wszystkich wiernych ogółem było 1095 osób, z czego 936 było zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych. Innowierców mieszkało 451 osób, a Żydów 829, k. 338.

P ę c h o w o

Kościół pw. Świętej Trójcy, patronatu miejscowych dziedziców, przemiennie Pęchowa i Palczyna. Pęchowo należało do jezuitów z Bydgoszczy, ale z jakichś powodów aktualnie było wśród posiadłości królewskich, natomiast Palczyn był w posiadaniu Konstancji z Brzeziny Pinińskiej. Świątynia zbudowana w 1526 roku przez Witowskich. Bractwo Świętej Trójcy. Innowiercy, którzy tu mieszkają, niekiedy korzystają ze świątyni parafialnej prosząc o chrzest, czy ślub. Sposób sprawowania sakramentów, k. 339-341.

Proboszcz – Piotr Piniński, od 1779 roku, rezydujący w parafii. Opis nabożeństw. Opinia o parafianach, k. 341-342.

Uposażenie parafii, opis stanu drewnianej świątyni, która jednak wymagała nie tylko reperacji, ale nawet przestawienia. Wykaz paramentów liturgicznych i opis ołtarzy i obrazów, k. 342-344.

Uposażenie parafii w ziemię, dziesięciny i zapisany fundusz. Stan zabudowań plebańskich i inwentarz gospodarski, k. 344-346.

Wykaz dokumentów dotyczących kościoła w Pęchowie, w liczbie 6, k. 346.

Dekret reformacyjny wystawiony w Pęchowie 30 XI 1779 roku, podpisany przez wizytatora.

Tabela parafii Pęchowo. Należało do parafii 13 miejscowości: Pęchowo, Palczyn, Krązkowo, Dąbrówka, Kolunkowo, Dąbrowa Wielka, Dąbrowa Mała, Bruchsdorf, Nowa Wieś Wielka³⁷, Nowa Wieś Mała, Lesice i folwarki Dębionki i Łąziny. Wiernych ogółem było 175 osób, do sakramentów wielkanocnych przystępowało 142 osoby, innowierców było 193, zaś Żydów 17, k. 349.

D ą b r ó w k a³⁸

Kościół pw. św. Barbary, patronatu szlacheckiego. Do parafii należała jedynie wieś Złotowo. Katolików było 71 osób. Innowierców i Żydów nie było. Świątynia w stanie ostatecznego zniszczenia. Paramentów liturgicznych nie było, a w razie sprawowania tu nabożeństwa, wszystko przywożono z innej świątyni. Sakramentów nie sprawowano, jedynie spowiedź w okresie Wielkanocy. Nie było własnego proboszcza, a parafią opiekował się dziekan z Tuczna, Antoni Żukiński, który osobiście, lub przy pomocy innych kapłanów, sprawował opiekę duszpasterską. Uposażenie bardzo małe, k. 351-352v.

³⁷ Wieś ta jest obecnie ośrodkiem samodzielnej parafii.

³⁸ To zapewne Dąbrówka Barcińska. Parafia nie istnieje.

Dekret reformacyjny dla parafii w Dąbrówce. Ponieważ kolator uznał, że nie ma racji odbudowa świątyni w Dąbrówce, deklarował wystawienie nowej w swojej posiadłości – Mamlicz. Wizytator plany te zaakceptował, a opiekę nad własnością parafii Dąbrówka i nad jej wiernymi zlecił dziekanowi, k. 353-353v.

D ź w i e r z c h n o

Kościół pw. św. Katarzyny. Świątynia drewniana, zbudowana w 1979 roku przez bp. Krzysztofa Antoniego Szembeka (1720-1738), kolatora. Sposób sprawowania sakramentów, k. 354-355v.

Proboszcza własnego nie było. Parafią zarządzał dziekan z Tuczna, Antoni Żukiński. Stan moralny parafian, k. 355-356.

Uposażenie parafii. Opis stanu świątyni drewnianej, wystawionej przed 50 laty, ale już znacznie zniszczonej. Stan wyposażenia w paramenty liturgiczne. Opis ołtarzy i obrazów, 356-357.

Uposażenie parafii w ziemię. Opis zabudowań parafialnych, k. 357-357v.

Dekret reformacyjny wystawiony w Dźwierzchnie 20 XI 1779 roku, k. 358-358v.

Tabela parafii Dźwierzchno. Należały do niej 4 wsie, a mianowicie: Dźwierzchno, Jordanowo, Leszcze i Wojdał. Wiernych 109 osób, z czego do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 91 osób, akatolików znajdowało się 25 i 15 Żydów, k. 360.

T u c z n o

Kościół pw. św. Piotra i Pawła, którego kolatorem był monarcha. Sposób sprawowania sakramentów, k. 361-362v.

Proboszczem, z tytułem rektora, był Antoni Żukiński, kanonik kruszwicki³⁹. Opis nabożeństw. Stan moralny parafian, k. 363-364.

Uposażenie parafii, wykaz dochodów i wydatków. Opis świątyni drewnianej, spis wyposażenie w paramenty liturgiczne oraz opis ołtarzy i obrazów, k. 364-366.

Uposażenie parafii w ziemię i dziesięciny. Stan zabudowań parafialnych oraz inwentarz gospodarski, k. 366v-368.

Wykaz dokumentów znajdujących się przy parafii, k. 368.

Odpis wykazu uposażenie parafii Tucznno, wzięty z *Libri beneficiorum*, jaki znajdował się w Archiwum Kapituły we Włocławku, sporządzony w 1685 roku, k. 369.

Odpis rozstrzygnięcia w 1743 roku sporu o należne parafii dziesięciny pomiędzy użytkownikiem dóbr królewskich Tucznno, Andrzejem Cieńskim, a Michałem Kozłowskiem, dziekanem inowrocławskim i proboszczem w Tucznno, wydane przez Konsystorz Generalny Włocławski, k. 369v-370.

Dekret reformacyjny dla parafii w Tucznno wystawiony w Tucznno 19 XI 1779 roku, podpisany przez wizytatora Lnińskiego, k. 371-371v.

Tabela parafii Tucznno. Parafia obejmowała 8 wsi, leżących w województwie i powiecie inowrocławskim, a mianowicie: Rucznno, Łącko, Radłówko, Mierzwin, Gniewkowiec, Złotniki, Kobylniki i Kręzoły. Ogółem było 364 wiernych z czego do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 212 osób. Innowierców było 18, zaś Żydów 3, k. 372.

³⁹ Biogram tego kanonika, zob. F i u t a k, *Pralaci*, s. 132.

J a k s i c e

Kościół pw. św. Marcina, drewniany, zbudowany w 1750 roku przez poprzedniego proboszcza, Andrzeja Rudnickiego. Należy do parafii jedynie wieś Jaksice. Ogólnie było 145 parafian, z czego do sakramentów wielkanocnych zobowiązanych było 120 osób. Nie było innowierców ani Żydów. Opis sprawowania sakramentów, k. 373-374v.

Proboszcz – Antoni Czyżogorski od 1760 roku. Opis nabożeństw, stan moralny parafian, k. 374v-376.

Uposażenie parafii. Opis stanu świątyni i wyposażenia w paramenty liturgiczne oraz ołtarzy i obrazów, k. 3786-378v.

Uposażenie parafii w grunta i dziesięciny. Stan zabudowań parafialnych i inwentarz gospodarski, k. 378v-380v.

Zobowiązanie podpisane 22 XI 1779 roku, podczas wizytacji, przez proboszcza Antoniego Czyżogorskiego, w obecności Michała Wochelskiego i Świentosława Kownackiego, że dokona wszelkich napraw przy świątyni, która za jego czasów, chociaż nie zawsze z jego winy, doznała znacznego uszczerbku, k. 381.

Dekret reformacyjny dla parafii Jaksice wystawiony w Jaksicach 9 XII 1778 roku, podpisany przez wizytatora Lnińskiego, k. 383-383v.

Wizytacja dekanatu gniewkowskiego, diecezji włocławskiej

Dekanat ten położony w oficjalecie i archidiaconacie włocławskim, w królestwie pruskim, województwie i powiecie inowrocławskim. Dziekanem był Wojciech Żorawski, proboszcz-zarządca z Pierania, k. 385.

Tabela dekanatu gniewkowskiego. Należało doń 13 parafii: Pieranie – proboszcz Wojciech Żorawski; Parchanie – proboszcz Antoni Boczkowski; Gniewkowo – prepozyt Kajetan Bratkowski; Płonkowo – proboszcz Andrzej Ossiński, wikariusz Teodor Ossiński; Orłowo – proboszcz Jan Gwoździkowski; Ostrowo [k. Gniewkowa] – proboszcz Franciszek Gularski; Góra – proboszcz Maciej Stobiński; Szadłowice – proboszcz Marcin Laskowski; Murzynno – proboszcz Mikołaj Ossiński; Brudnia – proboszcz Bubelski (brak imienia), kapelan zakonnik franciszkanin; Chlewiska – proboszcz Adam Szymlik; Branno – proboszcz z tytułem zarządcy Widziński (brak imienia); Solec – zarządca Barcin Baranowski. Razem było 11 proboszczów, 2 zarządców, 2 kapelanów i wikarych, k. 386.

Dekret reformacyjny dla dziekana gniewkowskiego wystawiony w Pieraniu 24 X 1780 roku, podpisany przez wizytatora Lnińskiego.

P i e r a n i e

Kościół pw. św. Mikołaja, zbudowany z drewna w 1733 roku, a konsekrowany przez sufragana włocławskiego, Franciszka Kanigowskiego, w 1743 roku. Kolatorem aktualnie był Maciej Słubicki. Były przywileje odpustowe z racji święta św. Mikołaja, Bractwa Niepokalanego Poczęcia Matki Bożej i innych jeszcze świąt. Przy świątyni znajdowała się kaplica pw. Pana Jezusa, która miała własne wyposażenie na odprawianie w niej nabożeństw. Bractwo Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny zaprowadzone w 1722 roku, które posiadało księgę członków. Znajdował się dom dla

przytułku dla ubogich, w którym znajdowało się 5 osób. Sposób sprawowania sakramentów, k. 390-392.

Proboszcz – Wojciech Żorawski, dziekan gniewkowski, od 1770 roku, który sam sprawował duszpasterstwo. Sposób sprawowania nabożeństw. Opinia o parafianach, k. 392-393.

Uposażenie parafii, opis dokładny stanu świątyni, określonej jako „wspaniały”. Wykaz wyposażenia w paramenty liturgiczne – bogate. Opis ołtarzy i obrazów, w tym sukienka srebrna na obrazie Matki Bożej i wota. Obraz Matki Bożej w wielkim ołtarzu i Pana Jezusa w kaplicy były uważane za łaskami słynące, k. 393-397.

Uposażenie parafii w ziemie, dziesięciny i zapisy pewnych sum. Stan zabudowań parafialnych i inwentarz gospodarski, k. 397-399.

Wykaz ksiązek (ponad 100 woluminów) treści kaznodziejskiej i teologicznej, k. 399-401.

Wykaz dokumentów: Dekret Trybunału Królewskiego z 1621 roku (nie podano o co chodziło) i opis uposażenia parafii sporządzony przez Franciszka Centalskiego, proboszcza Pierania, w 1713 roku, k. 401v.

Dekret reformacyjny wystawiony w Pieraniu 26 X 1780 roku, podpisany osobiście przez Lnińskiego, k. 402-402v.

Tabela parafii Pieranie. Parafia obejmowała 7 wsi, a mianowicie: Pieranie, Bakowo, Głojkowo, Sobiesierne, Pieczyńska, Baskowo i Dziewa. Liczyła ogółem 308 wierznych, z czego do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 291 osób. Innowierców było 3, a Żydów nie było, k. 404.

P a r c h a n i e

Kościół pw. św. Wojciecha. Świątynia wystawiona z drewna staraniem bp. wrocławskiego, Antoniego Dembowskiego (1752-1762), oraz innych osób, szczególnie zarządcy parafii, Boruskiego (brak imienia), w 1761 roku. Prawo patronatu należy do bp. wrocławskiego. Bractwo Różańcowe zaprowadzone w 1715 r. przez przeora dominikanów z Brzeźcia, Floriana Kobylińskiego. Posiadało księgę swoich członków oraz własne uposażenie. Kaplica prywatna w majątku Zakrzewskich w Modliborzycach, ale w niej nie odprawiano. Innowiercy nie posiadali własnej świątyni i cmentarza i korzystali z usług parafii. Sposób sprawowania sakramentów, k.405-407v.

Proboszcz – Antoni Boczkowski od 1769 roku, sam sprawował duszpasterstwo. Opis nabożeństw i stan moralny parafian, k. 407v-408v.

Uposażenie parafii. Opis świątyni drewnianej, wystawionej w 1761 roku. Wyposażenie w paramenty liturgiczne. Ołtarze i obrazy, k. 408v-410v.

Uposażenie parafii w ziemie i dziesięciny. Stan zabudowań parafialnych i inwentarz gospodarski, k. 410v-412v.

Dekret reformacyjny dla parafii wystawiony w Parchaniu 30 X 1780 roku, k. 413-413v.

Tabela parafii Parchanie. Liczyła 9 wsi, a mianowicie: Parchanie, Szpital, Śrubsk, Gąski, Modliborzycy, Niemojewe (część wsi), Balczewo, Olszewice i część Słońska. Wiernych ogółem 593 osoby, z czego do sakramentów wielkanocnych było 495 osób. Innowiercy liczyli osób 20, zaś Żydów nie było, k. 415.

G n i e w k o w o

Kościół pw. św. Mikołaja. Prawo patronatu należało do króla. Znajdowały się tu relikwie Krzyża Świętego. Bractwa były trzy, chociaż bez zatwierdzenia władzy duchownej, a mianowicie: św. Anny, św. Józefa i św. Barbary. Kaplica publiczna w lesie, niedawno zbudowana, ale jeszcze nieukończona. Innowiercy posiadali własną świątynię i cmentarz. Istniał przytułek dla ubogich, ale szkoły nie było. Sposób sprawowania sakramentów, k. 416-418.

Proboszcz – Kajetan Bratkowski, kanonik wrocławski⁴⁰, od 1758 roku, zawsze tu rezydował i sprawował duszpasterstwo z pomocą wikariusza. Opis nabożeństw. Poprzedni stały wikariusz zmarł i aktualnie zastępował go inny, ale nazwiska nie podano. Organista – Walenty Chojnacki. Witrykusi: Łukasz Krępiec i Krzysztof Schultz. Opinia o parafianach, k. 418-419v.

Opis uposażenia parafii i wykaz dochodów i wydatków. Opis stanu świątyni murowanej Wyposażenie w paramenty liturgiczne, k. 419v-421v.

Wykaz kilkudziesięciu ksiąg, głównie kaznodziejskich, k. 422-422v.

Opis ołtarzy i obrazów, k. 422-423.

Uposażenie w ziemię, opisane wg zeznania witrykusów, dziesięciny i prawo propinacji. Szpital posiadał także własne uposażenie. Opis zabudowań plebańskich i inwentarza, k. 423-427.

Kopia wpisu dokumentu, dokonanego w 1585 roku na prośbę Pawła Cichrowskiego, kanonika wrocławskiego⁴¹ i proboszcza z Gniewkowa, w którym bp Rozrażewski potwierdził prawo parafii Gniewkowo do dziesięciny z wsi królewskiej Włostowo, k. 428-428v.

Odpis zapisu sumy 2000 florenów, uczynionego przez Stanisława z Wrzący Sokółowskiego, na rzecz kościoła w Gniewkowie, zabezpieczonych na jego dobrach Zakrzewo, Chrustowo i innych, uczynionego w 1741 roku, k. 429-429v.

Odpis przywileju propinacji dla parafii Gniewkowo, wystawionego przez króla Zygmunta Augusta, potwierdzającego dawne przywileje Jana Kazimierza. Na prośbę proboszcza gniewkowskiego, Józefa Sokółowskiego, kanonika kruszwickiego⁴², dokument ten wpisano w 1731 roku do ksiąg grodzkich inowrocławskich, k. 430-231.

Odpis z ksiąg grodzkich inowrocławskich. W 1727 roku proboszcz inowrocławski, Bartłomiej Jan Wilmowski, dał do wpisania w księgi grodzkie inowrocławskie wykaz uposażenia dla organisty i bractwa literackiego w Gniewkowie, k.432-432v.

Paweł Podczaski, wobec akt grodzkich inowrocławskich, zeznał, że w 1767 roku ze swoich dóbr zapisał pewną sumę na ręce Kajetana Bratkowskiego⁴³, kanonika wrocławskiego i proboszcza w Gniewkowie, k. 434-434v.

Dekret reformacyjny spisany w Gniewkowie 7 XI 1780 roku, podpisany przez wizytatora Lnińskiego, k. 436-437v.

Tabela parafii Gniewkowo. Należało do parafii miasto i 16 wsi, a mianowicie: Gniewkowo (oppidum), Perkowo, Buczkowo, Lipie, Chrzastawa, Truszczyzna, Karczma przy kościele Świętego Krzyża, Karczma przy lesie, Karczma zwana Zazdrowe, Sidor, Dąmbki, osada młyńska Jarsk, Katrynka, Jajtowy, Osiek Wielki, Glinno Małe

⁴⁰ Nie zna tego kanonika, katalog Chodyńskiego.

⁴¹ Biogram tego kanonika, zob. Ch o d y ń s k i, *Katalog*, s. 131-132.

⁴² Biogram tego kanonika, zob. F i u t a k, *Pralaci*, s. 107.

⁴³ Katalog Chodyńskiego nie zna tego kanonika.

i Łaziska. Ogółem wiernych było 458 osób. Do sakramentów wielkanocnych przystępowało 395 osób. Innowierców naliczono 267, Żydów 22 osoby, k. 438.

P ł o n k o w o

Kościół pw. św. Oswalda, wybudowany w 1755 roku przez hrabiego z Lubrańca Dąbskiego. Kolatorami byli bracia Dąbscy: Ludwik, Jan, Karol i Jan Nepomucen. Kaplica prywatna w pałacu w Kaczkowie i osobno stojące kaplice w Rojewie i Ściborzu, mające czasowy indult na nabożeństwa. Innowiercy posiadali swoje domy modlitwy w swoich szkołach. Szkoły parafialnej nie było. Szpital był. Sposób sprawowania sakramentów, k. 439-440v.

Rektorem parafii był Andrzej Osiński, kanonik kaznodzieja kolegiaty kruszwickiej⁴⁴, od 1773 roku. Opis nabożeństw. Opinia o parafianach, k. 440v-442.

Stan materialny parafii. Wykaz dochodów i rozchodów. Opis drewnianego kościoła. Inwentarz paramentów liturgicznych, k. 442-444v.

Inwentarz ksiąg, głównie kaznodziejskich, k. 445.

Opis ołtarzy i obrazów, k. 445v.

Uposażenie parafii w ziemię i dziesięciny. Zabudowania parafialne i inwentarz gospodarski, k. 445-448v.

Odpis zapisu poczynionego w 1622 roku w księgach grodzkich inowrocławskich przez ławników tego miasta, że zobowiązują się do rocznego procentu dla parafii Płonkovo za pieniądze otrzymane od Katarzyny z Sielec Witośławskiej, przedtem wdowy po Andrzeju Kaczkowskim, k. 451-451v.

Odpis zapisu 1000 florenów polskich z darowizny Augustyna Kaczkowskiego, uczynionego 5 VII 1729 roku, zabezpieczonych na synagodze inowrocławskiej w wysokości 6 florenów od sta rocznie, k. 451v.

Odpis w wizytacji generalnej parafii Płonkovo przeprowadzonej w 1596 roku z polecenia bp. Hieronima Rozrażewskiego, w części odnoszącej się głównie do uposażenia parafii. Przytoczono też dekret reformacyjny z 14 X 1729 roku podpisany przez Andrzeja Łanieckiego, kanonika włocławskiego i archidiacona kruszwickiego⁴⁵, k. 451v-452v.

Dekret reformacyjny wystawiony w Płonkowie 4 CI 1780 roku, podpisany przez Ignacego Lnińskiego, k. 453-453v.

Tabela parafii Płonkovo. Należało do niej 17 wsi: Płonkovo, Mierogoniewice, Dobieślawice, Zwierzchosławice, Ściborze, Topola, Rojewo, Kaczkowo, Glinno, Neudorf [Nowa Wieś] z karczmą, Altendorf [Stara Wieś], Neudorf [Nowa Wieś], Kaczkowendorf, Sanddorf, Jezuitbruch [pewnie Łęgi Jezuickie] z karczmą. Wsie o niemieckim brzmieniu nazwy były zamieszkałe wyłącznie przez ludność akatolicką. Ogółem katolików było 789 osób, z czego do sakramentów wielkanocnych przystępowały 624 osoby. Innowierców było 845, zaś Żydów 5, k. 455.

Skarga proboszcza z Orłowa, Jana Gwoździkowskiego, z 3 XI 1780 r. na dzierżawcę dóbr królewskich Orłowo, który tak kmieciom, jak i proboszczowi, pozamieniał ziemię na ich niekorzyść⁴⁶, k. 456.

⁴⁴ Biogram tego kanonika, zob. F i u t a k, *Prałaci*, s. 83.

⁴⁵ Biogram tego kanonika, zob. C h o d y ń s k i, *Katalog*, s. 547-649; F i u t a k, *Prałaci*, s. 61.

⁴⁶ Karta mniejszego formatu, dołączona do księgi.

Orłowo

Kościół pw. św. Elżbiety, od 1584 roku filialny parafii w Podgórzu, w dekanacie służewskim. Prawo patronatu należało do króla. Świątynia zbudowana z drewna przez Wojciecha Dąbskiego w 1722 roku, konsekrowana przez Krzysztofa Szembeka w 1723 roku. Do parafii należała jedynie wieś Orłowo. Katolików było 78, z czego komunikowało na Wielkanoc 59 osób. Akatolików 12 osób, a Żydów nie było. Innowiercy, którzy znajdowali się na terenie parafii, nie mając własnej świątyni, do sakramentów przystępowali w kościele parafialnym w Orłowie. Nie było szkoły ani przytułku. Sposób sprawowania sakramentów, k. 457-458v.

Rektorem kościoła był Jan Gwoździkowski od 1756 roku, zawsze w parafii rezydujący i osobiście sprawujący duszpasterstwo. Opis nabożeństw. Użytkownikiem dóbr królewskich Orłowo był akatolik, wpływający niekorzystnie na katolików⁴⁷. Opinia o parafianach, k. 458v-460.

Uposażenie parafii i opis świątyni. Wykaz paramentów liturgicznych. Opis ołtarzy i obrazów. Wizerunek Pana Jezusa w ołtarzu wielkim był otoczony szczególną czcią, k. 460-461v.

Opis uposażenia parafii w ziemię i dziesięciny. Zabudowania parafialne i inwentarz gospodarski, k. 461v-463.

Wykaz trzech dokumentów znajdujących się w parafii, ale podano tylko tytuły, a były to odpisy wizytacji z czasów bp. Rozrażewskiego, Karnkowskiego i Ostrowskiego, k. 463.

Dekret reformacyjny wystawiony w Orłowie 3 XI 1780 roku, podpisany przez wizytatora Ignacego Lnińskiego, k. 465-465v.

Ostrowo [koło Gniewkowa]

Kościół pw. Matki Bożej ad Nives⁴⁸. Prawo patronatu należało do miejscowego dziedzica. Świątynia drewniana, zbudowana w 1752 roku przez Konstancję Garczyńską. Znajdowały się relikwie kilku świętych oraz przywileje odpustowe. Bractwo Szkaple-rza, zaprowadzone w 1758 roku prowadziło księgę swoich członków i posiadało własne uposażenie 1000 tyńfów, zapisane w aktach grodzkich inowrocławskich. Dawniej w Wierzbiczanych znajdowała się kaplica prywatna, teraz przeznaczona na użytek prywatny, a jej wyposażenie przeniesiono do kościoła parafialnego. Innowiercy tu się znajdujący, nie posiadając własnej świątyni, chrzest i małżeństwo przyjmowali w kościele parafialnym. Szkoły i przytułku nie było. Sposób sprawowania sakramentów, k. 468-470.

Rektorem kościoła był Franciszek Gularski od 1766 roku. Przy parafii rezydował i sam sprawował duszpasterstwo. Sposób sprawowania nabożeństw. Organista – Wojciech Mierzwicki, wityrkusi: Józef Herwy i Antoni Krzemiński. Stan moralny parafian, k. 470-471.

Stan materialny parafii i opis wyglądu świątyni i jej wyposażenia w paramenty liturgiczne. Opis ołtarzy i obrazów. Obraz Matki Bożej w ołtarzu wielkim odbierał szczególną cześć, k. 471-473v.

⁴⁷ To wyjaśnia powód wyżej przytoczonej skargi proboszcza.

⁴⁸ Obchodzono to święto 5 sierpnia.

Uposażenie parafii w ziemię i dziesięciny. Opis zabudowań plebańskich i inwentarz gospodarski, k. 473v-475.

Zapis sumy 1000 tynfów przez Konstancję ze Zboińskich, wdowę po Mikołaju Garczyńskim, na rzecz Bractwa Szkaplerza, dokonany w księgach grodzkich inowrocławskich w 1758 roku, k. 476-476v.

Układ pomiędzy proboszczem z Ostrowa, Franciszkiem Gularskim, a właścicielami okolicznych dóbr o dziesięciny, zawarty w Wierzbiczanych 14 III 1768 roku, podpisany przez Konstancję Głęboczką, Jakuba Garczyńskiego, proboszcza Gularskiego, J. Boruskiego, proboszcza z Parchania, Augustyna Osowskiego, proboszcza z Chlewisk i dwóch świadków, A. Świerczyńskiego i A. Kolczyńskiego. Ugoda ta została oblatowana w aktach grodzkich inowrocławskich 17 V 1768 roku i potwierdzona przez Konstorzestor Generalny Włocławski, k. 477-478v.

Dekret reformacyjny wystawiony w Ostrowie 5 XI 1780 roku, podpisany przez Lnińskiego, k. 480-480v.

Tabela parafii Ostrowo. Należało do niej 5 wsi: Ostrowo, Wierzbiczany, opuszczona wieś Wioteczki, Wielowieś, Bombolin. Ogółem wiernych było 253 osoby, z czego do sakramentów wielkanocnych przystępowało 225 osób. Akatolików było 50, a Żydów nie było, k. 482.

G ó r a

Kościół pw. Świętej Trójcy, drewniany, nie wiadomo przez kogo fundowany, konsekrowany w 1700 roku przez sufragana włocławskiego, Albinowskiego⁴⁹. Prawo patronatu należało do Ignacego Kościelskiego, kasztelana bydgoskiego. Kaplica prywatna w Radajewicach, należąca do Ignacego Srzeńskiego, ale już wyszedł termin zezwolenia na odprawianie w niej nabożeństw, chociaż była należycie urządzona. Innowiercy, nie posiadając własnej świątyni, korzystali z posług w kościele parafialnym. Nie było szkoły, ani przytułku. Sposób sprawowania nabożeństw, k.483-484v.

Rektorem kościoła był Maciej Stobiński od 1752 roku, zawsze tu rezydujący. Sposób sprawowania nabożeństw. Organisty nie było. Witrykusi: Tomasz Warkoczewski i sołtys, Stanisław Waclawski. Opinia o parafianach, k. 484v-486.

Wykaz dochodów u rozchodów oraz wyposażenie parafii, k. 486-486v.

Dokładny opis wyglądu świątyni. Wykaz wyposażenia w paramenty liturgiczne. Opis sześciu ołtarzy i obrazów, k. 486v-488v.

Uposażenie w ziemię i dziesięciny. Stan zabudowań plebańskich oraz spis inwentarza. Wykaz 5 dokumentów znajdujących się w parafii, ale były to tylko odpisy protokołów wizytacyjnych, k. 488v-490v.

Dekret reformacyjny wystawiony w Górze 31 X 1780 roku, podpisany przez wizytatora, k. 491-492v.

Tabela parafii Góra. Parafia obejmowała 13 wiosek: Góra, Łakocin, Radajewice, Karczyn, Witowy, Szarlej, Łojewo, Sikorowo, Jaronty, Dziennice, Pławinek, Dułsk i część Niemojewa. Katolików ogółem było 769 osób, w tym komunikujących na Wielkanoc 677 osób. Żydów było 9, a akatolików 5, k. 493.

⁴⁹ Biogram tego sufragana włocławskiego, zob. Ch o d y ń s k i, *Katalog*, s. 66-67.

S z a d ł o w i c e⁵⁰

Kościół pw. św. Bartłomieja, drewniany. Nie wiadomo kiedy parafia została erygowana.

Kościół obecny zbudowany częściowo staraniem bp. włocławskiego, Antoniego Ostrowskiego (1762-1777), częściowo Jana Brzuskiego, aktualnego zarządcy parafią Szawłowice, konsekrowany przez Cypriana Wolickiego, sufragana włocławskiego, w 1768 roku. Prawo patronatu należało do bp. włocławskiego. Bractwo Bożej Opatrzności założone w 1767 roku za zgodą papieża Klemensa XIII (1758-1769). Poza księgą członków, nie posiadało ono żadnych innych rzeczy, ani uposażenia. Innowiercy, nie posiadając własnej świątyni, po posługi sakramentalne udawali się do świątyni parafialnej. Nie było szkoły, ani przytułku. Sposób sprawowania sakramentów, k. 484-496.

Proboszczem, z tytułem rektora, był Marcin Laskowski od 1772 roku, zawsze tu rezydujący. Sposób sprawowania nabożeństw. Opinia o parafianach, 496-497.

Uposażenie świątyni i opis jej wyglądu. Wyposażenie w paramenty liturgiczne. Opis ołtarzy i obrazów, k. 497-499v.

Uposażenie w ziemię i dziesięciny. Zabudowania plebańskie i inwentarz gospodarski (raczej niewielki), k. 499v-501.

Dekret reformacyjny z 2 XI 1780 roku, wystawiony w Szadłowicach i podpisany przez wizytatora Lnińskiego, k. 502-503.

Tabela parafii Szadłowice. Należało do parafii 5 wsi: Szadłowice, Skalmierowice, połowa wsi Słońsk, Latkowo, i Więclawice. Katolików ogółem było 334 osoby, z czego do sakramentów wielkanocnych przystępowało 289 osób. Akatolików było 16, a Żydów nie było, k. 504.

M u r z y n n o

Kościół pw. św. Mateusza. Świątynia drewniana, zbudowana (nie podano lat) staraniem Mateusza Swadowskiego, ówczesnego proboszcza parafii. Była tylko poświęcona. Prawo patronatu należało do monarchy. Nie było kaplic. Akatolicy, którzy własnej świątyni nie posiadali, sakramenty chrztu i małżeństwa otrzymywali w kościele parafialnym. Szkoły i przytułku nie było. Sposób sprawowania sakramentów, k. 505-506v.

Proboszczem, z tytułem rektora, był Mikołaj Osiński od 1780 roku, na miejscu rezydujący. Sposób sprawowania nabożeństw. Organisty nie było. Witrykusi: Filip Jastrzębski i Michał Kwiatkowski. Opinia o parafianach, k. 506v-508.

Dochody parafii. Opis wyglądu świątyni. Wykaz paramentów liturgicznych, w tym także ksiąg, głównie kaznodziejskich. Opis ołtarzy i obrazów, k. 508-510.

Uposażenie parafii w ziemię i dziesięciny. Zabudowania parafialne. Oprócz odpisu jednej wizytacji z 1596 roku, innych dokumentów nie było, k. 510-511v.

Prośba proboszcza z Ostrowa koło Gniewkowa, Franciszka Gularskiego, z 5 XI 1780 roku, skierowana do biskupa ordynariusza włocławskiego, o wyrażenie zgody na zamianę niektórych rozproszonych pól należących do parafii, na inne, lepiej położone, z użytkownikiem dóbr Ostrowo i Wierzbiczany. Pismo, sporządzone przez innego pisarza, własnoręcznie podpisał proboszcz Gularski, k. 513.

⁵⁰ W tekście nazwa brzmiała jeszcze „Szawłowice”.

Dekret reformacyjny spisany w Murzynnie 9 XII 1780 roku, podpisał sam wizytator, k. 515-515v.

Tabela parafii Murzynno. Do parafii należały 4 wsie: Murzynno, Murzynko, Nowa Wieś i Klepary. Katolików razem było 219 osób. Do sakramentów wielkanocnych przystępowało 198 osób. Akatolików było 10, a Żydów 5 osób, k. 516.

B r u d n i a

Kościół pw. św. Michała Archanioła, drewniany, nie wiadomo kiedy zbudowany i konsekrowany, ale ślady na ścianach wskazują na fakt konsekracji. Prawo patronatu należało do bp. włocławskiego. Kaplica prywatna znajdowała się w Zagajewicach, dobrach należących do Antoniego Biesiekierskiego, ale minął już czas określony zezwoleniem na odprawianie w niej nabożeństw. Akatolicy nie mieli swojej świątyni, dlatego do chrztu i małżeństwa przystępowali w kościele parafialnym. Szkoły parafialnej nie było. Była wprawdzie chatka przeznaczona na przytułek, ale tą zajmował proboszcz. Sposób sprawowania sakramentów, k. 514-519.

Proboszczem, z tytułem rektora, był Wojciech Bubelski od 1768 roku, dr filozofii, w parafii nierezydujący, a duszpasterstwo sprawujący przez zakonnika franciszkanina z Inowrocławia, Cypriana Ogrodowicza. Opis nabożeństw. Organistą był młody człowiek, niepodanego nazwiska, zaś witykusami byli: Mateusz Świercz, Adam Ubiał i Wojciech Szafran. Opinia o parafianach, k. 519-520v.

Dochody parafii i opis zewnętrzny świątyni. Wykaz wyposażenia w paramenty liturgiczne oraz książki, przeważnie kaznodziejskie. Opis ołtarzy i obrazów, k. 520v-523.

Uposażenie parafii w ziemię i dziesięciny oraz pewne zapisy. Zabudowania parafialne i inwentarz gospodarski, k. 523v-527.

Wyciąg zapisu sporządzonego 7 VII 1665 roku, w aktach kapituły kolegiackiej kruszwickiej, odnoszącego się do uposażenia, co nazwano „erekcją”, a sporządzonego w 1779 roku przed mającą się odbyć wizytacją generalną, k. 528.

Uposażenie parafii Brudnia wyjęte z akt wizytacyjnych znajdujących się w Archiwum Kapituły Włocławskiej. Nie podano daty wizytacji, k. 528v-529.

Zapis uczyniony w aktach grodzkich inowrocławskich przez Marcina Wszeckiego, syna Jerzego, który na dobrach swoich zapisał sumę 500 florenów polskich na rzecz parafii w Brudni oraz dla klasztoru w Podgórzu, z obowiązkiem nabożeństw za niego, k. 529-529v.

Dekret reformacyjny spisany w Brudni 29 XI 1780 roku, podpisany przez wizytatora, k. 533-534.

Tabela parafii Brudnia. Obejmowała ta parafia 7 wsi: Brudnia, Wonorze, Ośniszewko, Zagajewice, Zagajewiczki, Wola Stanowska (pewnie obecna Wola, Stanomińska), Stanomin. Ogółem katolików było 480 osób, z czego na Wielkanoc spowiadało się 406 osób. Akatolików i Żydów było po 12 osób, k. 535.

C h l e w i s k a

Kościół pw. Świętej Trójcy, drewniany, ale nie wiadomo kiedy zbudowany. Kola-torem parafii był bp włocławski. W Zakrzewie znajdowała się kaplica drewniana, ale sprofanowana i od wielu lat nie było w niej nabożeństw. Akatolicy chrzty i śluby brali w kościele parafialnym (ale w wykazie tabelarycznym akatolików nie wykazano). Nie było szkoły i przytułku. Sposób sprawowania sakramentów, k. 536-538.

Proboszczem, z tytułem rektora, był Adam Szymlik od 1769 roku, zawsze tu rezydujący. Opis nabożeństw. Na terenie parafii znajdował się konwent karmelitów we wsi Zakrzewo, który pozostał w Królestwie Polskim. Zakonników było 13. Opinia o parafianach, k. 538-539v.

Wykaz dochodów i wydatków oraz uposażenie, k. 539v-540.

Opis wyglądu świątyni i jej stan. Wykaz wyposażenia w paramenty liturgiczne. Opis ołtarzy i obrazów, k. 540-541v.

Uposażenie parafii w ziemię i dziesięciny. Stan zabudowań parafialnych i wykaz inwentarza, k. 541v-543.

Urzędowy odpis wizytacji parafii Chlewiska z ksiąg wizytacji Rozrażewskiego z 1582 roku, sporządzony w 1763 roku, k. 544-544v.

Urzędowy odpis wizytacji parafii Chlewiska z ksiąg wizytacji Rozrażewskiego z 1598 roku, sporządzony w 1763 roku, k. 546-546v.

Urzędowy wyciąg z księgi przywilejów, dokumentu, w którym bp wrocławski, Krzysztof Antoni Szembek, 14 I 1731 roku zapisał dochody sołectwa wsi Szadłowice na rzecz dochodów tamtejszej parafii, k. 547-547v.

Dekret reformacyjny dla parafii Chlewiska wystawiony tamże 27 XI 1780 roku i podpisany przez wizytatora, k. 552-553.

Tabela parafii Chlewiska. Należało do tej parafii 6 wsi, a mianowicie: Chlewiska, Przybysław, Mleczkowo, Zdunowy (pewnie obecne Zduny), Hróstowo i Zakrzewo. Wiernych ogółem było 500 osób, a do sakramentów wielkanocnych przystępowało 379 osób. Na terenie parafii mieszkało 6 Żydów, k. 554.

B r a n n o

Kościół pw. św. Piotra i Pawła. Nie wiadomo kiedy zbudowano tę drewnianą świątynię. Naprawiano ją kosztem Antoniego Niewieścińskiego. Nie ma wiadomości o konsekracji. Prawo patronatu należało do dziedzica Branna, niepodanego imienia Niewieścińskiego. Było bractwo Pięciu Ran Chrystusa, ale nie posiadało własnego uposażenia. Nie było w parafii kaplic, szkoły i przytułku. Sposób sprawowania sakramentów, k. 555-556v.

Nie było aktualnie zarządcy parafii. Dawniej miał ją w zarządzie ksiądz Widziński, ale przeszedł do parafii Krzywasądza i teraz przez różnych zakonników sprawuje duszpasterstwo. Przy tej parafii, z fundacji [Antoniego] Niewieścińskiego, znajdowało się sześciu muzyków, którzy w większe święta grali na nabożeństwach. Opinia o parafianach, k. 556v-557.

Uposażenie parafii. Opis świątyni i wyposażenia. Opis ołtarzy, k. 557-557v, 561¹.

Dekret reformacyjny wystawiony w Brannie 8 XI 1780 roku, podpisany przez wizytatora, Ignacego Lnińskiego, 558-558v

Indeks kościołów opisanych w księdze, z zaznaczeniem kart, k. 559

Dekanat kruszewicki

Chełmce	127	Kościeszki	28
Ostrowo n. Gopłem	143	Ostrowo [k. Janikowa]	73

⁵¹ Przetawiono karty przy oprawie: k. 558 została umieszczona pomyłkowo na końcu księgi i nosi nr 561.

Piaski	111	Polanowice	9
Rzezyca	158	Rzadkwin	43
Sławsk	96	Stodoły	85
Strzelno	58		

Dekanat inowrocławski

Dąbrówka	351	Dźwierchno	354
Jaksice	373	Inowrocław	178
Kościelec	284	Lisewo	271
Liszkowo	303	Łabiszyn	314
Pęchowo	339	Tuczno	361

Dekanat gniewkowski

Branno	555	Brudnia	517
Chlewiska	536	Gniewkowo	416
Góra	483	Murzynno	505
Orłowo	457	Ostrowo [k. Gniewkowa]	468
Parchanie	405	Pieranie	390
Płonkowo	439	Szawłowice	494

Dokończenie protokołu wizytacji parafii Branno, k. 561.

ACons. E 44

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn., akt.] **ACons. E 44.**

[2. Tytuł nadany⁵².] Odpis księgi uposażenia kolegiaty kruszwickiej z 1526 [k. 2-14] i wizytacji archidiaconatu kruszwickiego z 1596 r. [k. 15-87].

[3. Daty krańc.] **1526-1696.**

[4. Opis zewn.] Łac.-pol. 2° (32,50x21,50 cm). Kart liczbowanych 87. Karty pus-
te: 1v, 11v, 12v.

Oprawa w półskórek, w stanie bardzo dobrym, pewnie przeprawiona w XIX wie-
ku. Stan samej księgi średni. Na początkowych kartach ślady uszkodzeń przez owady
i nieco zniszczone krawędzie kart, w wielu miejscach podklejane, ale papierem no-
wym. Pismo zdaje się jednej ręki, wystarczająco czytelne, a to z uwagi na bardzo
dobre zachowanie czarnego atramentu.

[5. Uwagi] Jak to wynika z samej metryczki archiwalnej, jest to odpis z ksiąg
znajdujących się we Włocławku. W tym wypadku jest to zachowana w Archiwum
Diecezjalnym we Włocławku księga o tytule oryg. *Connotatio villarum, decimarum,*

⁵² Tytuł ten zawarty jest na metryczce archiwalnej umieszczonej na wewnętrznej stronie
okładki przedniej.

censuum episcopi et capituli Wladislaviensis, nec non Crusviciensis, ac parochorum dioecesis Wladislaviensis, per Joannem [Jaconum] Choienski, notarium apostolicum, nosząca syg. ADWł. ABKP. Wiz. 2, wydana drukiem przez księdza Stanisława Chodyńskiego w 2 tomie *Monumenta Historica Dioeceseos Wladislaviensis*, zatytułowana „*Liber retaxationum Dioeceseos Wladislaviensis*”⁵³. Według noty ks. Stanisława Librowskiego, uczynionej w 1960 roku, a zapisanej na wklejonej karcie na wewnętrznej części okładki pierwszej, odpis ten został wykonany przez kanonika kruszwickiego i penitencjarza katedry wrocławskiej, Stanisława Ługowskiego⁵⁴, około 1597 roku dla Archiwum Kapituły Kruszwickiej⁵⁵.

Ponieważ oryginał tej księgi został opublikowany przez Chodyńskiego, dla wygody korzystających, podaje się także odpowiednie strony tego wydawnictwa cytując: MHDWł, t. 11.

Część druga niniejszej księgi zawiera wizytację archidiaconatu z 1596 r. Protokoły wizytacyjne z reguły nie są dokładne. Większą uwagę przywiązywano do uposażenia. Pewnie chodziło o to, aby były argumenty w dobie reformacji przemawiające za prawem własności kościelnej, ważnej w obronie przed zakusami innowierczych kolatorów. Z reguły nie podawano wiadomości o proboszczach.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

Napis: Własność Świątnej Kolegiaty w Kruszwicy, k. 1 nieliczbowana.

Informacja w języku łacińskim, pewnie wzięta z karty tytułowej, niezachowanej, następującej treści: „w wizytacji generalnej najjaśniejszego i najczciodszyego pana Macieja Drzewickiego (1513-1531), z łaski Bożej biskupa wrocławskiego i pomorskiego, roku pańskiego 1526. Treść tej wizytacji dołączona została do wizytacji Rozrażewskiego, roku pańskiego 1597, przez Macieja Dąbrowskiego⁵⁶ archidiacona i Kaspra Cronowskiego⁵⁷, kantora kruszwickiego”, k. 1.

Następuje deklaracja (oświadczenie) o dochodach kościołów parafialnych dekanatu kruszwickiego.

Prebendy kolegiaty św. Piotra w K r u s z w i c y:

Prepozytura – którą posiadał Stanisław Oleśnicki⁵⁸, k. 2; MHDWł, t. 11, s. 48-49.

Dziekania – którą miał Andrzej Grodziecki⁵⁹, k. 2v; MHDWł, t. 11, s. 49.

Archidiaconat – posiadany przez Stanisława Mielżyńskiego⁶⁰, k. 2v; MHDWł, t. 11, s. 49.

Scholasteria – w posiadaniu Stanisława Borek⁶¹, k. 2v; MHDWł, t. 11, s. 49.

⁵³ *Liber retaxationum Dioeceseos Wladislaviensis*, w: *Monumenta Historica Dioeceseos Wladislaviensis*, t. 2, Wladislaviae 1891.

⁵⁴ Biogram tego kanonika, zob. F i u t a k, *Pralaci*, s. 65.

⁵⁵ Te wiadomości też są zapisane na wewnętrznej stronie okładki przedniej.

⁵⁶ Biogram tego archidiacona, zob. F i u t a k, *Pralaci*, s. 18.

⁵⁷ Tamże, s. 12.

⁵⁸ Tamże, s. 81

⁵⁹ Tamże, s. 34.

⁶⁰ Tamże, s. 71.

⁶¹ Tamże, s. 8. Fiutak jednak przyjmuje, że scholastykiem został później, bo ok. 1542-1545.

Kantoria – w posiadaniu Wojciecha Mielińskiego⁶², k. 2v; MHDWI, t. 11, s. 49.

Kustodia – w posiadaniu Feliksa Naropińskiego⁶³, k. 3; MHDWI, t. 11, s. 49.

Prebenda – Piaski w posiadaniu Bernarda Wapowskiego⁶⁴, k. 3; MHDWI, t. 11, s. 49.

Prebenda Bachorce – w posiadaniu Jana Naropińskiego⁶⁵, k. 3; MHDWI, t. 11, s. 49.

Prebenda Piecki – w posiadaniu Bernarda Latańskiego⁶⁶, k. 3v; MHDWI, t. 11, s. 49-50.

Prebenda Sławęcín – w posiadaniu Wojciecha Lubstowskiego⁶⁷, k. 4v; MHDWI, t. 11, s. 50.

Prebenda Morzyce – w posiadaniu Feliksa Woźnickiego⁶⁸, k. 3v; MHDWI, t. 11, s. 50.

Prebenda Głębokie – w posiadaniu Szczepana Łochowskiego⁶⁹, k. 4; MHDWI, t. 11, s. 50.

Prebenda Sławsk – w posiadaniu Feliksa Naropińskiego⁷⁰, k. 4; MHDWI, t. 11, s. 50.

Prebenda Giżyce – w posiadaniu Tobiasza Janikowskiego⁷¹, k. 4; MHDWI, t. 11, s. 50.

Prebenda Roźniatowy – w posiadaniu Wojciecha Załuska⁷², k. 4; MHDWI, t. 11, s. 50.

Prebenda Kretkowo – w posiadaniu Jana Parzniewskiego⁷³, k. 4v; MHDWI, t. 11, s. 50.

Prebenda Poświętne – w posiadaniu Feliksa Lewin⁷⁴, k. 4v; MHDWI, t. 11, s. 50-51.

Prebenda Papros – w posiadaniu Andrzeja Jutgitzcht⁷⁵, k. 4v; MHDWI, t. 11, s. 51.

Prebenda Biskupice – w posiadaniu Wawrzyńca Brzeskiego⁷⁶, k. 4v; MHDWI, t. 11, s. 51.

⁶² Tamże, s. 70.

⁶³ Tamże, s. 77; *Chodyński, Katalog*, s. 650-653, 655.

⁶⁴ Biogram tego kanonika, zob. *F i u t a k, Pralaci*, s. 119; *Chodyński, Katalog*, s. 982.

⁶⁵ Biogram tego kanonika, zob. *F i u t a k, Pralaci*, s. 77; *Chodyński, Katalog*, s. 654, 655.

⁶⁶ Biogram tego kanonika, zob. *F i u t a k, Pralaci*, s. 54.

⁶⁷ Tamże, s. 60; *Chodyński, Katalog*, s. 531.

⁶⁸ Biogram tego kanonika, zob. *F i u t a k, Pralaci*, s. 126.

⁶⁹ Tamże, s. 63; *Chodyński, Katalog*, s. 556, 558.

⁷⁰ Posiadał także kustodię kruszwicką – patrz wyżej.

⁷¹ Biogram tego kanonika, zob. *F i u t a k, Pralaci*, s. 39; *Chodyński, Katalog*, s. 326-327.

⁷² Biogram tego kanonika, zob. *F i u t a k, Pralaci*, s. 129.

⁷³ Biogram tego kanonika, zob. *F i u t a k, Pralaci*, s. 88; *Chodyński, Pralaci*, s. 724-726.

⁷⁴ Biogram tego kanonika, zob. *F i u t a k, Pralaci*, s. 56.

⁷⁵ Tamże, s. 451.

⁷⁶ Tamże, s. 9.

Prebenda Broniewo – w posiadaniu Erazma Oporowskiego⁷⁷, k. 5, MHDWI, t. 11, s. 51.

Prebenda Szabłog w posiadaniu Stanisława Mielżyńskiego⁷⁸, k. 5, MHDWI, t. 12, s. 51.

Prebenda Gębice – w posiadaniu Macieja Ośnickiego⁷⁹, k. 5, MHDWI, t. 11, s. 51.

Prebenda Modliborzycze – w posiadaniu Pawła Stanowskiego⁸⁰, k. 5, MHDWI, t. 11, s. 51.

Wsie prestymonialne kapituły kruszwickiej: Chełmce Małe, Papros, Ułomie i Krusza z podaniem ich dochodów w markach, k. 5v, MHDWI, t. 11, s. 51.

Uwaga później dopisana, po 1716 roku o redukcji zobowiązań z powodu spadku wartości monety, k. 5v.

Następują wsie prestymonialne kapituły kruszwickiej: Chełmce Małe, Papros, Ułomie, Krusza, także z podaniem dochodu, ale we florenach, k. 6⁸¹.

Summariusz wsi folwarcznych, tak prestymonialnych, jak i prywatnych, należących do kościoła kruszwickiego, w liczbie 22, k. 6.

Dochody zamku kruszwickiego [kapituły na zamku, pw. św. Wita], a więc św. Gotarda w Czołowie, Wierzbie, Starczewo, Dziewa, św. Klemensa z wymienionymi wsiami, św. Katarzyny w Cykowie⁸², k. 6v.

Prebendy zamkowe:

Prebenda fundi Tymień, k. 7; MHDWI, t. 11, s. 51-52.

Prebenda Wierzbie, Starczewo i Dziewa, k. 7v; MHDWI, t. 11, s. 52.

Prebenda św. Klemensa, k. 8; MHDWI, t. 11, s. 52.

Prebenda Cykowo św. Katarzyny, k. 8; MHDWI, t. 11, s. 53.

Prebenda kancelariatu, k. 8; MHDWI, t. 11, s. 53.

Uposażenie wikar., tu wymienionych, stosownie do indywidualnego dochodu, k. 8v-9; MHDWI, t. 11, s. 53-54.

Uposażenie wspólne wikariuszy, k. 9v; MHDWI, t. 11, s. 54.

Dawne uposażenie wikariuszy spisane w 1526 roku przez Jana Bulińskiego, notariusza publicznego, z podaniem nazwisk niektórych wikariuszy: Jan Naparło, Stanisław Stolnikowski, Franciszek (nie podano nazwiska⁸³), Wojciech Chojnacki, Andrzej Niezabitowski, Wistalski (nie podano imienia), oraz trzech pozostałych wikariuszy. Podano czyimi wikariuszami byli, k. 10-10v.

Dochody wspólne wikariuszy kruszwickich do równego podziału z wyliczeniem ich źródeł i wielkości, k. 11.

Kościół i parafia w Piaskach, pw. św. Jana Chrzyciela, prawa patronatu wikariuszy kruszwickich, (inkorporowana do tego kolegium), z wyliczeniem wsi: Piaski, Wola, Piecki, Bachorce, k. 12.

⁷⁷ Tamże, s. 83.

⁷⁸ Tamże, s. 71.

⁷⁹ Tamże, s. 86; Ch o d y ń s k i, *Katalog*, s. 712, 714.

⁸⁰ F i u t a k, *Pralacj*, s. 109.

⁸¹ Jest to karta później dołączona do książki, jak na to wskazują cechy zewnętrzne. Chodyński tego tekstu nie znał.

⁸² Wykaz tych prebend będzie jeszcze raz powtórzony na kartach następnych.

⁸³ Możliwe iż był to brat Jana.

Uwaga, że powyższe dane spisał dokładnie Stanisław Ługowski, penitencjarz wrocławski [ok. 1597 roku], k. 12.

Inwentarz rzeczy przechowywanych w skarbcu kolegiaty kruszwickiej, spisany przez Jana Balińskiego, notariusza publicznego w 1526 roku, w obecności Stanisława Stolnikowskiego, wicedziekana i Franciszka i Jana Naparło, k. 13-14.

D e k a n a t i n o w r o c ł a w s k i⁸⁴

Wykaz parafii należących do dekanatu w liczbie 26:

1. Inowrocław	2. Kościelec
3. Ostrowo	4. Łabiszyn
5. Pęchowo	6. Dąbrówka
7. Dźwierzchno	8. Tucžno
9. Jaksice	10. Orłowo
11. Dybowo	12. Liszkowo
13. Płonkowo	14. Gniewkowo
15. Ostrowo	16. Szawłowice
17. Parchanie	18. Brodnia
19. Murzynno	20. Sędzin
21. Lisewo	22. Branno
23. Barcin	24. Góra
25. Pieranie	26. Kobielice

I. I n o w r o c ł a w

Kościół w mieście, murowany, pw św. Mikołaja, konsekrowany. Wykaz uposażenia. Pięć ołtarzy, z których cztery posiadały własne uposażenie. Ołtarz pierwszy – pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny z uposażeniem dla altarzysty. Ołtarz drugi – pw. św. Jana Chrzciciela z uposażeniem dla altarzysty. Ołtarz trzeci – pw. św. Zofii z uposażeniem. Ołtarz czwarty – pw. Świętego Krzyża z uposażeniem. Ołtarz piąty, jako wielki, był pod opieką proboszcza. Uposażenie to, pomimo wolności Kościoła od podatków, podlegało magistratowi i altarzyści, a także organista, rocznie płacili jakieś opłaty. Prawo patronatu należało do magistratu, ale jurysdykcja należała do bp. ordynariusza. Były przywileje odpustowe, opisane przy okazji poprzednich wizytacji. Był dokument na odpusty z 1515 roku, wystawiony przez 10 kardynałów na prośbę Jana Sompoleńskiego, prebendarza kaplicy św. Jakuba. Bractwo św. Anny posiadało swój przywilej odpustowy uzyskany od Stolicy Apostolskiej. Trzech mansonarza i dwóch uczniów śpiewało codziennie oficjum. Tych trzech kapłanów, z racji ich obowiązków mansonarza i wikariusza, opłacał proboszcz. Pozostali dostawali niewielkie wynagrodzenie i zasadniczo żyli z jałmużny, k. 16-16v.

Witrykusi troszczyli się o naprawy świątyni i bieżące potrzeby – wosk i wino do mszy. Magistrat wypłacał wynagrodzenie kantorowi, nauczycielowi szkoły i dzwonnikowi, k. 16v-17.

Były bractwa, czy raczej cechy kupców, krawców, szewców, rzemieślników i kuśnierzy, które regularnie miały swoje nabożeństwa za zmarłych członków i płaciły za

⁸⁴ Tu rozpoczynają się protokoły wizytacji z 1596 r. Nota ks. Stanisława Librowskiego.

to wikariuszom, troszcząc się o światło podczas procesji z Najświętszym Sakramentem, k. 17-17v.

Zabudowania parafialne, w tym także dla organisty, przez zmarłego proboszcza, Andrzeja Zbyszewskiego, prawnie zapisane. Ten proboszcz ufundował też zegar wartości 40 florenów, k. 17v.

Kościół pw. Matki Boskiej, poza murami miasta, inkorporowany do kościoła św. Mikołaja. Dawniej była to świątynia parafialna dla całego Inowrocławia, a teraz dla przedmieść i wsi: Szymborze, Rabin, Jacewo, Gnojno, Mątwy, Popowice, obie wsie Trzaskowy, Marcinkowo. Proboszcz ten sam, co w parafii św. Mikołaja, zarządzał tą parafią przez zarządcę. Porządek nabożeństw. Był rektor szkoły i kantor, opłacani przez proboszcza. Proboszcz płacił rocznie 44 floreny usługującym przy obydwóch świątyniach, a dla kapituły włocławskiej – 12 florenów, k. 17v-18.

Uposażenie parafii inowrocławskich, na co składała się wieś Popowiczki, grunta, ogrody, dziesięciny i zapisane na procent sumy. Były przywileje odpustowe. Zabudowania dla zarządcy i kantora. Sakramenty zazwyczaj były sprawowane w kościele św. Mikołaja, k. 18-18v.

Kaplica B o ż e g o C i a ł a poza murami miasta. Dokument erekcji tej kaplicy znajdował się w magistracie, który też miał prawo patronatu. Miała swoje uposażenie. Kapelan pobierał czynsz z zapisanego uposażenia i był zobowiązany odprawiać tu dwa razy w tygodniu. Świątynia ta posiadała kilka przywilejów odpustowych, co powodowało, że wtedy przybywało tu wielu wiernych. Był jeden ołtarz. Kaplica posiadała jeden kielich i pacyfikał. Witrykusi troszczyli się o to, co potrzebne do mszy, k. 19.

Szpital poza murami miasta, przy kaplicy Ś w i ę t e g o K r z y ż a, na południe od miasta. Był on fundowany i uposażony przez mieszczanina Jakuba Borowicz. Kaplica tego samego wezwania, stojąca przy tym szpitalu, była konsekrowana przez bp. Stanisława Karnkowskiego (1567-1581) w [1581 roku]. Kapelana nie było. Kilku ubogich żyło z jałmużny. Odprawiali mansjonarzy z kościoła św. Mikołaja, a wino i воск dawał fundator Borowicz, k. 19v.

Kaplica poza murami pw. św. J a k u b a, patronatu królewskiego, zwana prebendą. Posiadała własne uposażenie tu opisane, k. 20.

Szpital poza murami z kaplicą Ś w i ę t e g o D u c h a, prawa patronatu królewskiego, aktualnie inkorporowany do kolegium wikariuszy włocławskich. Opis uposażenia, w skład którego wchodziła wieś Szpital. W niedziele uczniowie śpiewali tu oficjum o Świętej Trójcy, co opłacał proboszcz. Głoszono tu także kazania. Witrykusi troszczyli się o to, co było potrzebne do mszy, k. 20v-21.

Sposób zarządzania szpitalem ustalony przez bp. Hieronima Rozrażewskiego (1581-1600), ujęty w 14 punktach, k. 21-21v.

2. K o ś c i e l e c

Wieś Kościeleckich, kolatorów tamtejszego kościoła. Świątynia murowana, pw. św. Małgorzaty, konsekrowana i należycie uposażona. Dokument erekcji zabrał w 1595 roku Jan Kościelecki, starosta bydgoski, zaś odpis posiadał Andrzej Kościelecki, dziekan poznański i aktualny proboszcz w Kościelcu. Opis dokładny uposażenia, w tym szczególnie dla kolegium mansjonarzy, fundowanego w 1488 roku przez Stanisława Kościeleckiego, wojewodę poznańskiego i starostę bydgoskiego. Wsie parafialne:

Kościelec, Wielowieś, Rybitwy, Pławin, Gorzany, Rycerzewo, Sójkowo, Sławęcín, Sławęcinek, Leszczyce, Dziarnowo i Cieślin, k. 22-23.

3. O s t r o w o⁸⁵

Wieś szlachecka Ostrowskiego, kolatora kościoła. Świątynia drewniana pw. św. Jana Chrzciciela. Na cmentarzu przykościelnym kaplica murowana pw. św. Anny, często odwiedzana przez wiernych z powodu odpustów przywiązanych doń z racji świąt: św. Anny, Zestania Ducha Świętego, św. Jana Chrzciciela. Dokument erekcji parafii miał u siebie kolator Ostrowski. Dokładny opis uposażenia. Wsie parafialne: Ostrowo, Węgierce, Sielec, Janikowo, Cieczkowice, k. 23-23v.

4. Ł a b i s z y n

Miasto (oppidum) szlacheckie. Dziedzice, Latalscy, byli innowiercami. Kościół pw. św. Mikołaja. Uposażenie zabrał kolator Latalski. O uposażeniu można było dowiedzieć się z dawnych wizytacji. Uposażenie to, dawniej oddawane, zostało tu opisane, k. 23v-25.

Bractwa, a raczej cechy: krawców, szewców, garncarzy i zdunów oraz kuśnierzy, których członkowie pozostali przy katolicyzmie, k. 25.

Miejscowości parafialne: Miasto [Łabiszyn] z przedmieściami i wsie: Kania, Ojzranowo, Jerzewo, Smogorzewo, Oporowo, Piłatowo, Oborzniá, k. 25.

Szpital w Łabiszynie z kaplicą pw. Świętego Krzyża, Ubogich było piętnastu. Opis uposażenia. W święta w kaplicy tej odprawiano i głoszone kazania dla ubogich i tych wiernych, którzy byli obecni, k. 25-25v.

Kościół św. Tomasza Ap., drewniany, na przedmieściu, k. 25v.

Kościół Świętego Krzyża, drewniany, k. 26.

Kościół św. Jana Chrzciciela, drewniany, na przedmieściu, k. 26.

5. P e c h o w o

Wieś szlachecka. Świątynia parafialna przed 15 laty, za zgodą miejscowego ordynariusza⁸⁶, odbudowana i fundowana przez Witostawskich, pw. Świętej Trójcy, Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny, św. Andrzeja, i św. Stanisława, konsekrowana razem z dwoma ołtarzami przez bp. Stanisława Karnkowskiego. Opis uposażenia. Były przywileje odpustowe. Wsie parafialne wyliczone w parafii Lisewo, k. 26-26v.

6. D ą b r ó w k a⁸⁷

Wieś szlachecka. Kościół pw. św. Barbary. Opis dokładny uposażenia. Wsie parafialne: Dąbrówka i Złotowo, k. 26v-27.

7. D ź w i e r z c h n o⁸⁸

Wieś bp. włocławskiego. Świątynia bardzo stara, w której miano pochować trzech biskupów. Nosila wezwanie św. Katarzyny. Opis uposażenia. Wsie parafialne: Dźwierzchno, Leszcze, Jaranowo. Przytoczono tu wyciągi z dawnych wizytacji, k. 27v.

⁸⁵ Obecnie Ostrowo-Janikowo.

⁸⁶ Pewnie bp. Stanisława Karnkowskiego.

⁸⁷ Parafia obecnie nie istnieje.

⁸⁸ Tu nazwa brzmiała „Dzwierzchno”.

8. T u c z n o

Wieś królewska. Kościół pw. św. Piotra i Pawła, prawa patronatu królewskiego. Uposażenie parafii dokładnie opisane, z podaniem rozmieszczenia gruntów i wsi, z których należały się dziesięciny. Wsie parafialne: Tuczno, Łącko, Mierzwin, Złotniki, Kobylniki, Radłówko. Wsie Gniewkowiec, Krężoły i Dobrogoszyce dopisane później inną ręką, k. 28-28v.

9. J a k s i c e

Wieś królewska. Kościół pw. św. Marcina, stary i konsekrowany. Dokładny opis uposażenia w ziemię i dziesięciny. Parafię tworzyła sama wieś Jaksice. Były też legaty na parafię, k. 28v-30.

10. O r ł o w o

Wieś królewska. Monarcha był kolatorem. Kościół pw. św. Elżbiety, filialny parafii w Dybowie. Opis uposażenia. Parafie tworzyła tylko wieś Orłowo. Bractwo, które troszczyło się o światło przed tabernakulum. Jeden z dawnych proboszczów w Orłowie, kanonik wrocławski, Jan Begiel⁸⁹, zapisał dla kościoła piękną, złotoną, agendę⁹⁰, zaś jego następcą, Łukasz⁹¹, zostawił kielich srebrny wyłaczany i inne przedmioty, aby się za niego modlono, k. 29v-30v.

12. L i s z k o w o

Wieś szlachecka. Kościół św. Anny, zapewne prawa patronatu miejscowych dziedziców. Opis uposażenia. Było bractwo Bożego Ciała. Wsie parafialne: Liszkowo, Miszczewice, Tupadły, Broniewo, Chrosno, Żelechlin, Wola, Wybranowo, Czyste, Oporówko i Łążyn, k. 31-31v.

13. P ł o n k o w o⁹²

Kościół parafialny pw. św. Oswalda, konsekrowany przez bp. Hieronima Rozrązewskiego (1581-1600). Ołtarz wielki i drugi ołtarz w kaplicy, konsekrowane. Prawo patronatu należało do Andrzeja Kaczkowskiego, miejscowego dziedzica. Opis dokładny uposażenia. Był przytułek, ale bez uposażenia i ośmiu ubogich żyło z ofiar pobożnych parafian. Wsie parafialne: Kaczkowo, Wierzchosławice, Dobiesławice, Rojewo, Płonkowo, Glinno, Mierogoniewice, Ściborze, Topola i Płonkówko, k. 32-33v.

14. G n i e w k o w o

Miasto królewskie. Prawo patronatu należało do monarchy. Kościół murowany, pw. św. Mikołaja, jak to wynikałoby z dokumentów biskupich, jednak w pojęciu wiernych był pw. św. Konstancji. Był przywilej odpustowy z nadania Papieża Piusa V (1566-1572) i inne, na które nie było dokumentu, ale wierni z ich okazji licznie tu przychodzili. Przytoczono wiadomości zanotowane w dawnych wizytacjach o odpu-

⁸⁹ Biogram tego kanonika, zob. Ch o d y ń s k i, *Prałaci*, s. 33-35.

⁹⁰ Rytułał, czyli księga do nabożeństw i sakramentów.

⁹¹ Pewnie Łukasz z Orłowa. Jego biogram, zob. Ch o d y ń s k i, *Prałaci*, s. 700.

⁹² Tu nazwa brzmiała „Płonikowo”.

stach przywiązanych do tej świątyni. Dokładny opis uposażenie, na które składały się grunta, ogrody, dziesięciny, k. 33-34v.

Miejscowości parafialne: miasto Gniewkowo i wsie: Buczkowo, Chrząstawa, Lipie Małe. Z parafii Branno, opanowanej przez innowierców, należały tu wsie: Perkowo i Lipie Wielkie, k. 34v.

Bractwo literatów, zatwierdzone przez miejscowego biskupa, posiadające własne uposażenie. Bractwo, czy raczej cech szewców i bractwo ubogich, bez potwierdzenia biskupiego, ale mające prawo zbierania jałmużny przy figurze Świętego Krzyża pod borem i ze składek z racji uroczystych świąt, za co dostarczali kościołowi świec i świadczyli inne usługi, k. 34v-35.

Szpital w Gniewkowie miał swoje uposażenie, którym zawiadywało dwóch mieszczan, k. 35.

Msza śpiewana była odprawiana w niedzielę, a w dni powszednie msze czytane, k. 35.

Liczni pielgrzymi, którzy tu przybywali, powinni mieć zezwolenie swoich proboszczów, aby korzystać ze spowiedzi, k. 35.

15. O s t r o w o [koło Gniewkowa]

Wieś szlachecka. Kościół pw. Matki Boskiej „ad Nives”, patronatu miejscowych dziedziców, ale ci od dawna zabrali uposażenie parafialne. O jego wielkości można zorientować się tylko z dawnych wizytacji. Wsie parafialne: Ostrowo, Wierzbiczany, Wioteski, Wielowieś i Wierzchosławice. Proboszcz dostawał od kolatora 20 florenów, k. 35v.

16. S z a d ł o w i c e⁹³

Wieś bp. włocławskiego. Kościół pw. św. Bartłomieja. W mszale znajdującym się w Szawłowicach była notatka, sporządzona w 1540 roku przez proboszcza Floriana z Gniewkowa, informująca o uposażeniu, tu przytoczona. Aktualnie proboszczem był Walenty z Lipiec. Wsie parafialne: Szawłowice, Skarmirowice⁹⁴ i dwie wsie Więclawice. Dawniej było bractwo, utrzymujące światło przed Najświętszym Sakramentem. Należało odbudować szpital, k. 36-37.

17. P a r c h a n i e⁹⁵

Wieś bp. włocławskiego. Kościół pw. św. Wojciecha prawa patronatu biskupiego. Opis uposażenia parafii w grunta i dziesięciny, dokładnie tu przedstawione. Wsie parafialne: Parchanie, Modliborzyce, Niemojowo, Baycevo⁹⁶, Pławinko, Olszewice, Słońsk, Gąski, Łagiewniki i Śrubsk, k. 37-37v.

18. B r o d n i a

Wieś bp. włocławskiego. Kościół pw. św. Michała. Dokładny opis uposażenia. Wsie parafialne: Brodnia, Wola, Wonorze, Stanomin, Ośniszewo, obydwie wsie Zagajewice, k. 38-38v.

⁹³ W księdze nazwa brzmi „Sawłowice”.

⁹⁴ Pewnie obecne Skalmierowice.

⁹⁵ W księdze nazwa brzmi „Parkanie”.

⁹⁶ Pewnie obecne Balczewo.

19. Murzynno

Wieś królewska, dzierżawiona przez Walentego Grodzińskiego. Prawo patronatu należało do króla. Świątynia pw. św. Mateusza Ewangelisty, konsekrowana w 1578 roku. Uposażenie parafii, na co składały się grunta, dziesięciny i meszne. Wsie parafialne: Murzynno i Nowa Wieś. Był przytułek, ale nieuposażony, k. 39.

20. Sędzin

Wieś należąca do kapituły płockiej i stanowiąca uposażenie kaznodziei. Wsie parafialne: Sędzin i Kuczkowo, k. 39v.

Uwaga, że pozostało do opisania [wizytowania] sześć parafii dekanatu inowrocławskiego, a mianowicie: Lisewo, Branno, Barcin, Góra, Pieranie i Kobielice⁹⁷.

Dekanat kruszwicki

Wykaz 11 kościołów parafialnych tego dekanatu⁹⁸:

1. Sławsk	2. Stodoły	3. Rządkwini ⁹⁹
4. Gębice	5. Ostrowo	6. Strzelna
7. Polanowice	8. Skulsk	9. Warzymowo
10 Kościeszki	11. Ludzisko, k. 40.	

Sławsk [Wielki]

Wieś bp. wrocławskiego. Świątynia pw. św. Bartłomieja Apostoła. Prawo patronatu należało do bp. wrocławskiego. Dokładny opis uposażenia w grunta, meszne i dziesięciny. Wsie parafialne: Sławsk, Bożejewice, Buszkowice, Żerniki, Tupadły i Przedborowice. Przy świątyni tej była kaplica ostatnio przez Wojciecha Tupalskiego zbudowana, konsekrowana przez bp. Hieronima Rozrażewskiego, pw. św. Piotra i Pawła Apostołów, k. 40-40v.

Stodoły

Wieś należąca do klasztoru w Trzemesznie. Kościół pw. św. Wojciecha, konsekrowany w 1590 roku przez bp. Hieronima Rozrażewskiego, z dwoma ołtarzmi. Uposażenie parafii. Do parafii należała sama wieś Stodoły. Odpust na święto św. Wojciecha, k. 40v-41.

Rządkwini

Wieś należąca do prepozyta ze Strzelna i jego prawa patronatu. Świątynia stara pw. św. Marcina. Uposażenie parafii. Do parafii należały wsie Rządkwini i Bronisław. Inwentarz parafii. Dokument erekcji z 1498 roku znajdował się w archiwum kapituły wrocławskiej, k. 41-41v.

Gębice

Miasto królewskie. Kościół parafialny pw. św. Mateusza prawa patronatu królewskiego. Konsekrowany w 1516 roku przez sufragana wrocławskiego, [Aleksandra

⁹⁷ Pewnic z powodu, że parafie te pozostawały w rękach innowierców.

⁹⁸ Nie liczono samej Kruszwicy.

⁹⁹ Chodzi o Ostrowo Mogileńskie

Myszyńskiego¹⁰⁰]. Uposażenie parafii w ziemię, dziesięciny i zapisy na msze. Kilka ołtarzy: ołtarz wielki pw. św. Mateusza; ołtarz św. Anny; ołtarz Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny i innych świętych, który posiadał własne uposażenie i kolatorów w osobach Suchorzewskich z Suchorzewa i członków bractwa (cechu) szewców z Gębic; ołtarz św. Wawrzyńca w kaplicy należał do cechu sukienników, jak to wynikało z przywileju z 1463 roku, także posiadający własne uposażenie; ołtarz Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny, z zapisem niejakiego Stefana Kramarz z Gębic; ołtarz Bożego Ciała, bez uposażenia, ale cech kuśnierzy dawał pewne wynagrodzenie. Były dwa przywileje odpustowe. Miejscowości parafialne: miasto Gębice, Suchorzewo, Bożejewice, Dzierżazna i Procyn, k. 42-45v.

Szpital i kaplica pw. Ś w i ę t e g o D u c h a, prawa patronatu magistratu miasta. Były erygowane, jak miało to wynikać z dokumentu znajdującego się w aktach świeckich (pewnie miejskich), około 1544 roku. Opis uposażenia w zapisane grunta, a także pobożne zapisy. Był także dom dla prepozyta tej świątyni. W przytułku przebywało 9 ubogich, którzy także korzystali z jałmużny, ale byli jeszcze inni ubodzy. W kaplicy sprawowano Najświętszy Sakrament. W dni powszednie były msze czytane, w niedziele śpiewane. W drugi dzień Zesłania Ducha Świętego gromadziło się tu dużo wiernych, k. 45v-47v.

O s t r o w o [Mogileńskie]

Wieś należąca do prepozyta ze Strzelna. Świątynia pw. św. Doroty, prawa patronatu konwentu zakonnice ze Strzelna. Opis uposażenia. Wsie parafialne: Ostrowo, Bielско, Siedluchna, Ciencisko, k. 48-48v.

S t r z e l n o

Miasto (oppidum) zakonnice norbertanek. Świątynia zakonna i jednocześnie parafialna pw. Świętej Trójcy. Przywileje odpustowe. Dokumenty dotyczące kościoła przechowywane były w klasztorze. W świątyni było osiem ołtarzy, a dziewięć znajdował się w kaplicy. Bractwo św. Anny. Miejscowości parafialne: miasto Strzelno, Sławsk Mały, Młyny, Ciechrz, Żegotki, Łąkie, Wronowy i Kijewice, k. 48v-49v.

Szpital z kaplicą Świętego Ducha, na przedmieściu. Dokument erekcyjny znajdował się w konwencie. Zarządca szpitala i kaplicy brany był spośród kapłanów pracujących w parafii, ale aktualnie nie rezydował przy kaplicy, jak to dawniej bywało. Szpital ten posiadał własne uposażenie tu opisane. Prawo patronatu należało do miasta. Przytoczono dawne zapisy wizytacyjne odnoszące się do tej kaplicy i przytułku, k. 49v-51v.

Kaplica Ś w i ę t e g o K r z y ż a, stojąca na przedmieściu w kierunku Inowrocława, prawa patronatu konwentu zakonnice. Prepozytem byłznaczany jeden z wikariuszy parafialnych. Dawniej zawsze rezydował. Opis uposażenia, k. 52.

P o l a n o w i c e

Wieś szlachecka należąca do Lendzkiego. Świątynia pw. św. Klemensa, ostatnio w części odbudowana. Uposażenie. Wsie parafialne: Polanowice, Gizewo, Cykowo, Racice, Baranowo, Słabęcin, Łęg, Sukowo, Rucewo, Janikowo, Starczewo, Książ, Krasice i Sokolniki. Dawniej było tu, oprócz proboszcza, trzech kapłanów, k. 52v-53.

¹⁰⁰ Biogram tego sufragana wrocławskiego, zob. C h o d y Ń s k i, *Biskupi*, s. 32.

Skulsk¹⁰¹

Miasto (oppidum) królewskie. Świątynia pw. Narodzenia i Zwiastowania Matki Bożej, prawa patronatu królewskiego. Posiadała liczne przywileje odpustowe. Opis uposażenia. Miejscowości parafialne: miasto Skulsk z przedmieściami i wsie: Czartowo, Kobylniki, Popielewo, Buszkowo, Łuszczewo, Galiszewo i Paniewo, k. 53-54.

Warzymowo¹⁰²

Wieś należąca do Sokołowskich i parafia była ich patronatu. Kościół pw. Wszystkich Świętych, konsekrowany w 1443 roku. Dawniej byli tu dwaj mansjonarze i dwaj chóraliści, ustanowieni w 1462 roku przez bp. włocławskiego, Jana [Gruszczyńskiego] (1450-1463). Opis uposażenia. Dokument erekcyjny powinien znajdować się na dworze Sokołowskich, ponieważ archidiakon Maciej Dąbrowski, wizytując niegdyś parafię, widział go, gdy okazał mu ten dokument ówczesny zarządca parafii, Stanisław z Kleczewa. Uwaga, że dawniej był w Warzymowie drewniany kościół stojący w samej wsi, ale potem został zbudowany na gruncie dworskim. Do parafii należało samo Warzymowo, bo blisko położone: Mielnica, Krasny Dąb i młyn Koszewo uważały, że należą do innej parafii, k. 54-55v.

Kościeszki

Wieś szlachecka i parafia prawa patronatu szlacheckiego, które aktualnie należało do Jerzego i Mateusza Kościeskich, Mateusza Łuszczewskiego i niejakiego Popowskiego. Świątynia pw. św. Apostołów Piotra i Pawła. Posiadała przywileje odpustowe, których dokumenty tu wspomniano. Opis uposażenia. Wsie parafialne: Kościeszki, Rzeszyn Mały i Duży, Golejewo, Sierakowo, Witkowo, Mirosławice, Prosyska, Chrosno, Łęg, Lachmirowice, Siemionki, Włostowo, Gościejewo i Młyn. Dawniej było w parafii bractwo. Szpital fundowany przez Jerzego Kościeskiego, w którym było 7 ubogich, k. 56-57v.

Ludzisko¹⁰³

Wieś szlachecka. Kościół od dawna należycie uposażony w ziemię i dziesięciny, k. 57v.

Dekanał bygdoski

Należało doń 12 parafii:

1. Bydgoszcz	2. Strzelewo	3. Dąbrówka
4. Dóbrzc	5. Osielsko	6. Koronowo
7. Byszewa	8. Wtelno	9. Żołędowo
10. Włóki	11. Fordon	12. Solec

¹⁰¹ Ta parafia po 1818 r. należała do diecezji kujawsko-kaliskiej.

¹⁰² Po 1818 r. znalazło się w diecezji kujawsko-kaliskiej, teraz kaplica filialna w parafii Skulsk.

¹⁰³ Protokół niedokończony.

B y d g o s z c z

Miasto (civitas) królewskie. Kościół parafialny pw. św. Marcina i św. Mikołaja. Nie ma wiadomości o dacie erekcji. Były osobne uposażenia dla proboszcza, altarzystów, wikariuszy, mansjonarzy, kaznodziei, rektora szkoły, dzwonnika, kantora, k. 58.

Uposażenia dla proboszcza, wikariuszy i altarzystów w grunta i dziesięciny, k. 58-60.

Uposażenie kaznodziei, k. 60.

Uposażenie ołtarzy i altarzystów ołtarza św. Stanisława, św. Wawrzyńca, św. Anny, św. Katarzyny, k. 60v-61.

Uposażenie dla mansjonarzy śpiewających oficjum o Matce Bożej, k. 61v-62v.

Zapis niejakiego Kaliksta, zarządcy parafii Dóbrzc, z 1594 roku na msze i inne zapisy, k. 63.

Uposażenie organisty, k. 63.

Uposażenie kaplicy św. I d z i e g o leżącej za murami miasta, k. 63v.

Uposażenie rektora szkoły, k. 63v-64.

Uposażenie dla dzwonnika, k. 64-65.

Witrykusami było dwóch mieszczan, których naznaczał, za zgodą proboszcza, magistrat miasta. Prowadzili oni rachunki, k. 65-65v.

Porządek nabożeństw w kościele parafialnym. Było 12 bractw (raczej cechów rzemieślniczych), k. 65v-66.

Kościół św. Idziego, dawniej parafialny, za murami miasta, sąsiadujący z klasztorem bernardynów. Nosił także wezwanie św. Marii Magdaleny. Odprawiali tam wikariusze lub zakonnicy. Na święta patronów przybywało tu wielu wiernych, k. 66v.

Kaplica Świętego Ducha, za murami miasta, w pobliżu spichrzów, murowana, w miejscu dawnej świątyni, ale już opuszczona. Dawniej mieszkał przy niej kapelan. Dochód jaki przynosiło uposażenie tej kaplicy pobierał proboszcz, Sebastian z Szamotuł. Szpital tu dawniej istniejący, a raczej jego uposażenie, przeniesiono do szpitala przy kaplicy św. Stanisława. Prawo patronatu należało do magistratu, k. 67-67v.

Kaplica Ś w i ę t e j T r ó j c y, za miastem, na przedmieściu Chwytowo. Murowana, fundowana przez mieszczanina Jana Roguskiego i konsekrowana przez bp. Stanisława Karnkowskiego. Bez uposażenia i kapelana. Przy niej cmentarz dla mieszkańców przedmieścia. Opiekę nad nią miało dwóch witrykusów wyznaczanych przez proboszcza, k. 68.

Szpital i kaplica Ś w i ę t e g o K r z y ż a, także na przedmieściu Chwytowo, w kierunku Poznania, konsekrowana przez bp. Hieronima Rozrażewskiego. Fundowana w 1582 roku razem z przytułkiem przez Walentego Kołodzkiego, który też dał odpowiednie uposażenie. Opiekunami kaplicy i szpitala byli, wyznaczeni jeszcze przez Kołodzkiego, mieszczanie: Stanisław Diabelec i Gabriel Krysk. Proboszcz, Sebastian, zarządzał kaplicą przez swoich wikariuszy. Nabożeństwa tu odprawiane, k. 68-70.

Szpital i kaplica św. S t a n i s ł a w a na przedmieściu bernardyńskim. Świątynia konsekrowana, z trzema ołtarzami, w której sprawowano sakramenty. Kapelan odprawiał w niedziele i często w dni powszednie. Kazania głosił w niedziele i uroczyste święta. Miał na to specjalne uposażenie. Szpital, a pewnie i kaplica, były patronatu magistratu miasta. Także szpital posiadał własne uposażenie tu dokładnie opisane. Otaczał on opieką w samym domu szpitalnym 30 osób i 13 przebywających poza nim. Niektórzy ubodzy także żebrali, k. 70-73v.

Opis dóbr szpitala św. Stanisława sporządzony przez Szymona Dembińskiego, prepozyta szpitala bydgoskiego św. Stanisława, sporządzony na polecenie bp. włocławskiego, Hieronima Rozrażewskiego. Uwagi co do obowiązków wtrykusów tego przytułku, k. 73-76.

Przytułek dla innowierców w Bydgoszczy, położony na przedmieściu, w kierunku Osielska, k. 76.

Strzelewo

Wieża dziedziczna Samostrzelskich i Gątkowskiej. Kościół pw. św. Doroty ich prawa patronatu. Gątkowska przed kilkoma laty świątynię naprawiała, a właściwie odbudowała. Opis uposażenia. W specjalnej notatce opisano prace przy kościele przeprowadzone staraniem Gątkowskiej i Samostrzelskich. Parafię tworzyła sama wieś Strzelewo, k. 76v-77v.

Dąbrówka [Nowa]

Wieża szlachecka, dziedziczna Żabinskich. Świątynia ich patronatu, konsekrowana w 1512 roku, pw. św. Jakuba Apostoła, Świętej Trójcy, Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny, św. Fabiana i Sebastiana, św. Józefa, opiekuna Pana Jezusa i św. Katarzyny. Uposażenie parafii, dokładnie opisane, a składające się z gruntów i mesznego. Ponadto należały do uposażenia dochody z wsi: Sitno Duże mające 2 kmieci, Sitno Małe – 2 kmieci, Mochel licząca 27 kmieci, z których płaciło 3 kmieci, Folwark Pawłowo należał do Gątkowskich, Kruszyn z 8 poddanymi, Wojnowo – 3 poddanych, z dochodów karczmy. Dwory dawały po pół kopy żyta. Wykaz ten sporządzony na podstawie zeznania zarządcy parafii, Urbana Gosdowicza. Wsie parafialne: Dąbrówka, Sitno Duże i Małe, Wojnowo, Mochel, Osowiec, Pawłowo, Kruszyn, k. 77v-78v.

Dóbrcz¹⁰⁴

Wieża kapituły włocławskiej. Świątynia konsekrowana, pw. św. Wawrzyńca i św. Małgorzaty, była prawa patronatu kapituły włocławskiej. Opis uposażenia dokładnie sporządzony. Wsie parafialne: Dóbrcz, Gądecz, Trzeciewiec, Kotomierz, Pyszczyn, Trzebień, Borówno i Kussowo, k. 78v-80.

Wyciąg z wizytacji dotyczący erekcji kościoła we wsi Dóbrcz i we wsi Osielsko, wzięty z wizytacji Rozrażewskiego. Karta 79 wklejona do księgi, pisana inną ręką. Uwaga ta została wpisana przez ks. Librowskiego, k. 79-79v.

Osielsko¹⁰⁵

Wieża kapituły włocławskiej. Świątynia konsekrowana, pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny. Prawo patronatu należało do tejże kapituły. Uposażenie w ziemię, meszne i dziesięciny. Wsie parafialne: Osielsk, Niemcz, Czarnówko i dwie osady młyńskie, tu niewyliczone z nazwy. Były przywileje odpustowe, k. 80-81.

¹⁰⁴ W tekście pisano „Dobrcz”. Parafia po 1818 i 1821 r. znalazła się w diecezji chełmińskiej.

¹⁰⁵ Parafia ta znalazła się po 1818 i 1821 r. w diecezji chełmińskiej.

K o r o n o w o¹⁰⁶

Miasto (oppidum) należące do opata klasztoru koronowskiego. Świątynia parafialna pw. św. Andrzeja, konsekrowana, prawa patronatu tegoż opata. Opis uposażenia. Było siedem bractw, czy raczej cechów, a mianowicie: ubogich, garncarzy i zdunów, krawców, szewców, kuźnierzy, bankierów, sukienników, k. 81v-82.

Szpital z kaplicą. Ubogich było 18 osób. Utrzymywali się oni z jałmużny, chociaż opat, Wawrzyniec Żuliński, corocznie dawał im pewne dotacje. Było też pewne uposażenie. Kuratorami szpitala było dwóch mieszczan ustanowionych przez opata. Kaplica szpitalna nosiła wezwanie Świętej Trójcy. Msze były w niedziele i święta z kazaniem, a w tygodniu jedynie w piątki. Sakramenty sprawowane były w zasadzie tylko dla mieszkańców szpitala, a dla innych za zgodą proboszcza, k. 82-83.

B y s z e w a

Wieś, a raczej folwark, klasztoru w Koronowie, dawne miejsce klasztoru. Świątynia konsekrowana, pw. Świętej Trójcy i Matki Boskiej. Na mocy bulli papieskiej inkorporowana do klasztoru koronowskiego. Proboszczem był zakonnik z klasztoru koronowskiego, wyznaczany przez opata, ale zatwierdzany przez ordynariusza miejscowego. Opis uposażenia w ziemię i meszne. Wsie parafialne: [Byszewa], Wtelno¹⁰⁷, Gościeradz i Tryszczyn, k. 83-84.

Ż o ł ę d o w o¹⁰⁸

Wieś szlachecka. Kościół pw. Świętego Krzyża. Uposażenie parafii. Wsie parafialne: Żołędowo, Jastrzębie, Myślęcín, k. 84-84v.

W ł ó k i¹⁰⁹

Wieś opata koronowskiego, który był kolatorem kościoła pw. św. Marii Magdaleny. Uposażenie. Do parafii należała jedynie wieś Włóki, k. 84v-85.

F o r d o n¹¹⁰

Miasto (oppidum) królewskie, dzierżawione przez Kościeleckiego. Świątynia parafialna pw. św. Mikołaja, prawa patronatu królewskiego, k. 85.

Uwaga, że dawniej miejscowością parafialną był Wyszogród, gdzie przed 5 laty wybudowano od nowa świątynię, ze szczodrobliwych ofiar wiernych, pw. św. Marii Magdaleny, ale świątynia nie była konsekrowana. Odprawiano w niej tylko niekiedy, tak iż praktycznie była opuszczona. Uposażenie, dawniej do starej świątyni należące, przeszło do kościoła św. Mikołaja, k. 85-85v.

Uposażenie kościoła św. Mikołaja. Dokument erekcji parafii w Fordonie, przechowywany w kościele, został także przed 22 laty wpisany do akt inowrocławskich. Miejscowości parafialne: miasto Fordon i wsie: Miedzna, Strzelce, Siermeczk, Jaruzyn i Pałcz. W szpitalu przebywało 5 ubogich, k. 85v-86.

¹⁰⁶ Parafia znalazła się w diecezji chełmińskiej.

¹⁰⁷ Teraz siedziba samodzielnej parafii.

¹⁰⁸ Po 1818 i 1821 r. znalazła się w diecezji chełmińskiej.

¹⁰⁹ Także ta parafia znalazła się w diecezji chełmińskiej.

¹¹⁰ I to miasto znalazło się w diecezji chełmińskiej.

S o l e c Kujawski

Miasto (oppidum) królewskie, dzierżawione przez Jana Kościeleckiego. Prawo patronatu należało do króla. Kościół pw. św. Stanisława. Uposażenie parafii¹¹¹, k. 86v-87v.

Indeks „Liber beneficiorum” i wizytowanych parafii, sporządzony na maszynie i napisany na dwóch kartach nieliczbowanych, dołączonych ostatnio do księgi.

ACons. E 53a**A. OPIS KSIĘGI**

[1. Sygn. alt.] **ACons. E 53a.**

[2. Tyt. nadany] Visitatio ecclesiarum decanatus Gniewkoviensis anno Domini 1777 peracta, per Illustrem Admodum Reverendum Adalbertum Żorawski, decanum Gniewkoviensem, curatum in Pieranie.

[3. Daty krańc.] 1777.

[4. Opis zewn.] Łac.-pol. 2° (34,50X21,50 cm.). Jest to teczka luźnych składek, utworzona w 1985 roku, wyjętych z akt dekanalnych. Nie zostały one oprawione, ale ułożone w teczce kartonowej. Zawierają wizytacje 12 dekanatów. Chociaż nieoprawione, ułożone zostały alfabetycznie parafiami i w całości sporządzono numerację kart, których jest 41. Pierwsza karta, doklejona, z tytułem i spisem parafii. Poszczególne składki pisane różną ręką. Karty puste: 1v, 3v, 12v-13v, 18v-19v, 25v, 29, 29v, 33, 33v, 37v-39v.

Stan zachowania tekstu dosyć dobry, chociaż niektóre fragmenty nieco wyblakłe, a nawet uszkodzone.

[5. Uwagi] Jak to wyżej już wspomniano, w 1985 roku wyjęto z akt dekanalnych zamieszczone tam protokoły wizytacji dziekańskich. W tym wypadku wizytował dziekan gniewkowski i zarządca parafii Pieranie, Wojciech Żorawski. Ponieważ poszczególne protokoły pisane są inną ręką, należy sądzić, że pisali te protokoły sami proboszczowie, a dziekan na końcu dodawał swoje uwagi, czy nawet dokonywał oceny pracy proboszczów.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

Karta tytułowa, doklejona zapewne w 1985 roku, zawierająca tytuł taki jak wyżej i indeks 12 parafii dekanatu.

C h l e w i s k a, k. 1

Opis położenia parafii. Świątynia drewniana, stara. Prawo patronatu należało do bp. włocławskiego, a po 1-szym rozbiórce Polski do króla Prus. Ołtarz wielki Świętej Trójcy z nowo namalowanym (1776) obrazem. Ołtarze boczne: św. Antoniego z Padwy i Matki Bożej. Najświętszy Sakrament należycie przechowywany i podczas nabożeństw paliło się przed nim światło. Nie było relikwii. Zakrystia nowa, zbudowana

¹¹¹ Najwyraźniej brakuje zakończenia protokołu wizytacyjnego tej parafii.

przez aktualnego zarządcę. Był inwentarz paramentów liturgicznych, ale tu go nie przytoczono. Sprzęty kościelne. Księgi metryk spisywano, k. 2.

Opis wyglądu zewnętrznej kościoła i cmentarza, z tymczasową dzwonnica na trzech słupach, z dwoma dzwonami, k. 2.

Wsie parafialne: Chlewiska, Przybysław, Mleczkowo, Zdunowy, Zakrzewo i Chrostowo. Do sakramentów wielkanocnych było 442 osoby. Ostatnie misje w 1765 roku prowadzone przez reformatów z prowincji pruskiej. Plebania nowa z 1772 roku, k. 2.

Opis uposażenia parafii, k. 2v.

G n i e w k o w o, k. 3

Kościół prawa patronatu królewskiego, murowany, kryty dachówką, położony w środku miasta. Opis sześciu ołtarzy, w tym ołtarza wielkiego pw. Świętego Krzyża, w którym przechowywano Najświętszy Sakrament. Ołtarze boczne: Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny, św. Józefa, św. Anny, św. Konstancji, św. Wincentego Ferreriusza. Jak to wynika z dokumentów, świątynia była pod wezwaniem św. Mikołaja, jednak powszechnie uważano, że patronką była św. Konstancja. Opis wnętrza świątyni. Były relikwie Krzyża Świętego z dokumentem autentyczności i relikwie św. Konstancji oraz innych świętych, ale bez dokumentu, k. 4-4v.

Kilka przywilejów odpustowych, w tym także przyznany kaplicy stojącej pod lasem przy drodze wiodącej do Torunia, odpowiednio odbudowanej, na święto Znalezienia Krzyża Świętego, k. 4v.

Porządek nabożeństw, k. 4v-5.

Wykaz inwentarza i paramentów liturgicznych, w tym były też księgi metryk. Opis zewnętrzny świątyni i jej otoczenia, k. 5-5v.

Uposażenia parafii w ziemię, dziesięciny, prawo wyrębu drewna w lesie i zapisy, dokładnie opisane, k. 6-8.

Aktualnie nie było żadnego bractwa, ale dawniej było bractwo św. Anny, k. 8.

Nowa kaplica przy drodze toruńskiej, pod lasem, jeszcze nie w pełni ukończona. Uposażenia jako takiego nie posiadała, ale był zapis 1460 florenów polskich na jej odbudowę. Przy kaplicy była figura Chrystusa Ukrzyżowanego otoczona szczególną czcią, k. 8.

Miejscowości parafialne: miasto Gniewkowo i wsie: Buczkowo, Perkowo, Lipie Górne i Lipie Dolne, folwark Truszczyzna, Chrzastawa. Ponadto osady holenderskie nad jeziorem, w Dębie, Jarsku, Jajtowie, Katrynce, Osada Łaziska i Smólnik w lesie. Glinno Małe, Osiek Wielki i Mały. Karczmy pod lasem zwane zazdrość, k. 8v.

Zarządcą parafii był Kajetan Bratkowski, jeszcze prezentowany przez króla polskiego w 1758 roku, instalowany przez dziekana gniewkowskiego, Józefa Zaczekiewicza. Wikariusz – Piotr Michalski od 1775 roku. Uposażenie „iura stolae” pobierane za czasów pruskich, znacznie zmniejszone i to nie tylko z powodu znacznego zubożenia parafian. Protokół ten podpisał 29 IV 1777 roku Kajetan Bratkowski, zarządca parafii, k. 8v-9.

Opinia wikariusza, [Piotra] Michalskiego, o proboszczu gniewkowskim, k. 9v.

G ó r a

Wizytacja przeprowadzona przez dziekana Wojciecha Żorawskiego. Kościół prawa patronatu Ignacego Kościelskiego, pw. Świętej Trójcy. Opis wnętrza świątyni z oł-

tarzami: Świętej Trójcy, Przemienienia Pańskiego, św. Walentego, św. Józefa, św. Jana Nepomucena i św. Anny, k. 10.

Wyposażenie w paramenty liturgiczne, dokładnie opisane, k. 10v-11.

Uposażenie parafii, opisane według dawnych wizytacji. Inwentarz gospodarski, k. 11v-12.

K o b i e l i c e¹¹²

Wizytacja przeprowadzona przez dziekana Wojciecha Żorawskiego. Wieś Ignacego z Lubieńca Niemojewskiego. Świątynia drewniana, fundowana w 1647 roku przez Andrzeja Ruszkowskiego, wojewodę inowrocławskiego. Konsekwrowana przez sufragana wrocławskiego, Piotra Mieszkowskiego¹¹³, w 1648 roku, pw. Wszystkich Świętych. Prawo patronatu należało do miejscowych dziedziców. Opis świątyni. Ołtarze: Wszystkich Świętych, Oczyszczenia Najświętszej Marii Panny, Aniołów Stróżów. Wygląd zewnętrzny kościoła, k. 14-14v.

Wyposażenie w paramenty liturgiczne, k. 14v-15.

Zabudowania parafialne i uposażenie, k. 15-15v.

Zarządcą parafii był Ambroży Dzieczkiewicz, k. 15v.

Wsie parafialne: Kobielice, Michałowo, Konary, opuszczona wieś Mielno. Wiernych do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych ok. 190 osób. Parafia biedna z powodu biedy mieszkańców wiosek, k. 15v.

M u r z y n n o

Wizytacja przeprowadzona przez dziekana Żorawskiego. Kościół prawa patronatu monarszego. Świątynia drewniana pw. Mateusza Apostoła i Ewangelisty. Opis kościoła. Ołtarze: Matki Boskiej, Przemienienia Pańskiego, św. Jana Nepomucena, k. 16-16v.

Wyposażenie w paramenty liturgiczne i spis kilkudziesięciu ksiązek, przeważnie kaznodziejskich, k. 16v-17.

Zabudowania parafialne i uposażenie. Inwentarz gospodarski, k. 17-18.

Opinia o proboszczu, Piotrze Pinińskim, k. 18.

O r ł o w o¹¹⁴

Świątynia drewniana, nieco już zniszczona. Opis stanu świątyni. Ołtarz Świętego Krzyża, Matki Boskiej, św. Stanisława, k. 20-20v.

Wyposażenie w paramenty liturgiczne, k. 20v.

Zabudowania parafialne i uposażenie z podaniem dochodu i rozchodu, k. 21-21v.

Odpis wizytacji z 1599 roku, gdzie znajdował się dokument erekcji kościoła w Podgórzu, należącego do Orłowa, k. 21v.

P i e r a n i e

Wizytacja przeprowadzona przez dziekana gniewkowskiego i zarządcę z Pierania, Wojciecha Żorawskiego. Wieś szlachecka. Świątynia drewniana, pw. Niepokala-

¹¹² Ostatecznie parafia ta znalazła się w diecezji kujawsko-kaliskiej. Teraz nie istnieje, a wieś należy do parafii Sędzin w diecezji wrocławskiej.

¹¹³ Biogram tego sufragana wrocławskiego, zob. Ch o d y ń s k i, *Katalog*, s. 55-58.

¹¹⁴ Cały ten protokół napisany po polsku.

nego Poczęcia Najświętszej Marii Panny, św. Mikołaja i św. Stanisława. Kościół piękny, fundowany staraniem Słubickiego i konsekrowany przez sufragana wrocławskiego, Franciszka Kanigowskiego¹¹⁵, w 1743 roku. Opis wnętrza świątyni. Ołtarz wielki z obrazem Matki Boskiej, słynący łaskami, zwłaszcza od czasu, gdy w 1722 roku, staraniem ówczesnego proboszcza, Marcina Grobelskiego, zaprowadzono tu bractwo Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny. Za sprawą tego bractwa był przywilej odpustowy na święto patronalne i inne. W ołtarzu tym znajdowały się też różne relikwie. Ołtarze boczne: św. Antoniego z Padwy, w kaplicy ołtarz Zmartwychwstania Pańskiego, św. Józefa i św. Jana Chrzciciela w kaplicy. Opis wyglądu świątyni, tak wnętrza, jak i zewnątrz, k. 22-23.

Wyposażenie w paramenty liturgiczne, bogate, w tym także wota i srebrna sukienka z takimi koronami. Wykaz kilkunastu ksiąg, k. 23-24.

Wsie parafialne: Pieranie, Sobiesierne, Pieczyska, Bąkowo, Głojkowo, Dziewa, Baskowo. Do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 260 osób. Akatolików nie było, k. 24.

Zapisy pobożne, k. 24.

Porządek nabożeństw, k. 24v.

Proboszcz – Wojciech Żorawski, k. 24v.

Uposażenie parafii, zabudowania parafialne i inwentarz gospodarski, k. 24v-25.

P ł o n k o w o

Wieś dziedziczna Dąbskich z Lubrańca. Świątynia, po zniszczeniu się poprzedniej, zbudowana w 1756 roku, staraniem kilku ofiarodawców, pw. św. Oswalda, prawa patronatu dziedziców z Kaczkowa Dąbskich. Opis wnętrza świątyni. Ołtarz wielki Niepokalanego Poczęcia. Ołtarze boczne: Matki Boskiej i św. Wawrzyńca, św. Antoniego Padewskiego, w kaplicy św. Rocha i św. Barbary. Zakrystia murowana. Opis zewnętrzny świątyni, k. 26-26v.

Wyposażenie w paramenty liturgiczne, k. 26v-27v.

Zabudowania parafialne, w tym przytułek. Uposażenie parafii i inwentarz gospodarski. Dziesięciny i pobożne zapisy, k. 27v-28v.

Zarządca parafii – Andrzej Osiński, kanonik kruszwicki¹¹⁶. Wikariusz – Piotr Osiński. Był organista, ale imienia nie podano, k. 27v.

P o d g ó r z

Miasto (oppidum) królewskie. Kościół św. Anny, stojący na skraju miasta. Opis wnętrza świątyni. Ołtarz wielki Matki Bożej, której obraz przyozdobiono srebrną sukienką z koroną. Ołtarze boczne: św. Kazimierza, św. Barbary, św. Anny, k. 30.

Opis kościoła w Dybowie, pw. św. Mikołaja, murowany, prawa patronatu królewskiego, poprzednio parafialny, należycie wyposażony, ale przez wylewy Wisły niszczone, dlatego wybudowano, wyżej wspomniany, drewniany kościół pw. św. Anny, k. 30-30v.

Wyposażenie w paramenty liturgiczne (kościół św. Anny), k. 30v-31.

Porządek nabożeństw, k. 31.

Uposażenie, k. 30.

¹¹⁵ Biogram tego sufragana wrocławskiego, zob. Chodyński, *Katalog*, s. 72-74.

¹¹⁶ Biogram tego kanonika, zob. Fiutak, *Prałaci*, s. 83.

Kaplica św. S t a n i s ł a w a w środku miasta Podgórz, przy której znajdował się przytułek, posiadający własne uposażenie. Było w nim trzech ubogich.

Klasztor franciszkanów r e f o r m a t ó w, w którym przebywało 24 zakonników. Było tu Studium Teologii, k. 31v.

Wieś O r ł o w o z kościołem św. E l ż b i e t y, prawa patronatu królewskiego, należała do parafii w Podgórzu jako filia, inkorporowana w 1584 roku. Opis tamtejszego kościoła (zob. wizytację tej parafii wyżej), jej wyposażenia, k. 31v-32.

Uposażenie parafii w Podgórzu i zabudowania parafialne, k. 32.

Opinia dziekana o proboszczu w Podgórzu, Goździkowskim, że przebywa w Orłowie, co jest ze szkodą dla parafii w Podgórzu. Tu był tylko wikariusz nazwiskiem Cieński, k. 32.

S o l e c (Kujawski)

Miasto (oppidum) królewskie. Kościół pw. św. Anny. Trzy ołtarze. Proboszczem był J[ózef] Baranowski. W mieście ubywa katolików, a przybywa luteran, którzy zajmują miejsce katolików. Należałoby temu zapobiegać¹¹⁷, k. 32v.

S z a d ł o w i c e

Wieś bp. włocławskiego, ale pod zarządem króla pruskiego. Świątynia nie tak dawno odbudowana i konsekrowana w 1768 roku przez sufragana włocławskiego, Cypriana Wolickiego¹¹⁸, pw. św. Bartłomieja. Opis wnętrza świątyni. Bractwo Bożej Opatrzności posiadało przywilej odpustowy. Ołtarz wielki Matki Boskiej i trzy ołtarze boczne. Opis zewnętrznego wyglądu kościoła, k. 34-34v.

Inwentarz paramentów liturgicznych, k. 34v-35.

Zabudowania parafialne. Uposażenie w ziemię i dziesięciny. Zabudowania parafialne, k. 35v-36v.

Porządek nabożeństw, k. 36v.

Wsie parafialne: Szadłowice, Skalmierowice, Więclawice, dwie części Latkowa i połowa Słońska, k. 37.

Zarządcą parafii był Marcin Laskiński od 1772 roku, k. 37.

S ę d z i n

Wieś należąca do kapituły płockiej. Świątynia drewniana, pw. św. Mateusza Apostoła i Ewangelisty. Opis wnętrza świątyni. Ołtarz wielki św. Mateusza i ołtarze boczne: Matki Boskiej i św. Walentego oraz Najświętszego Imienia Jezus i św. Michała, k. 40.

Wyposażenie w paramenty liturgiczne i wykaz kilku ksiązek, k. 40v-41.

Porządek nabożeństw, k. 41.

Wsie parafialne: Sędzin, Kuczkowo i Wola Bachorna, k. 41v.

Prepozytem był Józef Żorawski, kanonik płocki. Wikariusz – Antoni Morawski. Prawo patronatu należało do kapituły płockiej, k. 41v.

Uposażenie parafii i zabudowania, k. 41v.

¹¹⁷ Protokół bardzo skrócony.

¹¹⁸ Biogram tego sufragana włocławskiego, zob. C h o d y ń s k i, *Katalog*, s. 1005-1012.

ACons. E. 53b**A. OPIS KSIĘGI**

[1. Sygn. akt.] **ACons. E. 53b.**

[2. Tytuł nadany] Wizyta kościołów z dekanatu gniewkowskiego w roku 1787 odprawiona przez x. Mikołaja Osińskiego, dziekana.

[3. Daty krańc.] **1787.**

[4. Opis zewn.] Pol.-łac. 2° (34,50x21,00 cm). Kart liczbowanych 34. Poszyt bez okładki. Do pierwszej karty doklejona karta z wypisanym na maszynie nadanym tytułem, indeksem dziesięciu parafii tu wizytowanych i informacją o powstaniu tej jednostki archiwalnej.

Karty puste: 1v.

[5. Uwagi:] Poszyt został wyjęty z akt dekanalnych dekanatu gniewkowskiego.

Jest to czystopis, sporządzony po zakończeniu wizytacji. Wskazuje na to staranne pismo jednej ręki samych protokółów oraz tabela, umieszczona na początku, podająca statystykę całego dekanatu, która mogła być sporządzona po zakończeniu wizytacji. W świetle zapisu przy parafii Ostrowo [koło Gniewkowa] i Branna wiadomo, że sami proboszczowie dawali opisy swoich kościołów i parafii, potem wykorzystywanych przy sporządzaniu czystopisu. Naturalnie domyślać się należy szczegółowej instrukcji, co należało pisać.

Protokoły odznaczają się dużą dokładnością opisu poruszanych spraw, zwłaszcza w odniesieniu do wyglądu świątyni, nabożeństw, gospodarstwa plebańskiego. Powinny być z uwagą wykorzystane przy zajmowaniu się przeszłością tych parafii.

Najprawdopodobniej czystopis sporządził sam wizytator, Mikołaj Osiński, ponieważ jego własnoręczny podpis pod protokołami wizytacyjnymi zdradza tę samą rękę.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

Tytuł i indeks parafii na karcie wklejonej na początku.

Tytuł „księgi” skrócony, ale oryginalny: Dekanat gniewkowski. Wizyta kościołów dekanatu gniewkowskiego w r. 1787 odprawiona, k. 1.

Tabela dekanatu gniewkowskiego z 1787 roku. Zawiera dane dotyczące nazwy parafii i wezwania kościoła, duchowieństwa (ogólnie piszę: ksiądz), wsi parafialnych, i ilości wiernych przystępujących do sakramentów wielkanocnych.

O r ł o w o, kościół pw. św. Elżbiety; ksiądz Jan Gwoździkowski; wsie parafialne: tylko wieś Orłowo; do sakramentów wielkanocnych – 47 osób.

G ó r a, kościół pw. Świętej Trójcy; ksiądz Nepomucen Stobiński; wsie: Góra, Dulsk, Dziennice, Niemojewo, Jaronty, Karczyn, Łojewo, Łakocin, Pławinek, Radajewice, Szarlej, Sikorowo i Witowy; do sakramentów wielkanocnych – 623 osoby.

C h l e w i s k a, kościół pw. Świętej Trójcy; ksiądz Antoni Morawski; wsie: Chlewiska, Chrostowo, Przybysław, Mleczkowo, Zdunowy, Zakrzewo; wiernych do sakramentów wielkanocnych – 360 osób.

P a r c h a n i e¹¹⁹, kościół pw. św. Wojciecha; ksiądz Rafał Kurowski, zakonnik norbertanin; wsie: Parchanie, Szpital, Śrubska, Gąski, Modliborzycy, Olszewice, Balczewo; do sakramentów wielkanocnych – 445 osób.

S z a d ł o w i c e¹²⁰, kościół pw. św. Bartłomieja, ksiądz Jan Wochelski, zakonnik norbertanin, wsie: Szadłowice, Więclawice, Słońsk, Skalmierowice; wiernych do sakramentów wielkanocnych – 309 osób.

G n i e w k o w o, kościół pw. św. Mikołaja; ksiądz Kajetan Bratkowski; miejscowości parafialne: Gniewkowo, Lipie, Perkowo, Buczkowo, Chrzęstawa, Truszczyzna, Wymysłowo, Sejdnów, Dąblin, Osiek, Jajtowo, Katryńka, Jark, Łążyńska i Glinno; wiernych do sakramentów wielkanocnych – 586 osób.

P i e r a n i e¹²¹, kościół pw. św. Mikołaja; ksiądz Ambroży Dzieczkiewicz; wsie: Pieranie, Sobiesierne, Bąkowo, Głojkowo, Bańkowo, Dziewa, Pieczyńska, karczma Czajka; wiernych do sakramentów wielkanocnych – 380 osób.

I n o w r o c ł a w – parafia w mieście, kościół pw. św. Mikołaja; ksiądz Michał Wochelski; należało samo miasto Inowrocław; wiernych do sakramentów wielkanocnych – 800 osób.

I n o w r o c ł a w – parafia obejmująca przedmieścia i wsie; kościół pw. Panny Maryi na przedmieściu; wsie: Przedmieścia, Popowice, Batkowo, Rąbin, Turzany, Strzemkowo, Balin, Dalkowo, Jacewo, Gnojno, Traski, Marcinkowo, Komaszycy, Szymborze i Marulewy; wiernych do sakramentów wielkanocnych – ok. 800 osób.

O s t r o w o¹²², kościół pw. Najświętszej Marii Panny „ad Nives”. Innych wiadomości nie podano.

B r a n n o, kościół pw. świętych Piotra i Pawła. Innych wiadomości nie podano.

M u r z y n o¹²³, kościół pw. św. Mateusza. Innych wiadomości nie podano.

S o l e c [Kujawski]¹²⁴, kościół pw. św. Stanisława. Innych wiadomości nie podano, k. 2.

Z a r z ą d z e n i a dla poszczególnych parafii:

S z a w ł o w i c e – odbierać oleje święte z własnego dekanatu.

O r ł o w o – odbierać oleje święte z własnego dekanatu.

P i e r a n i e – nie dawać ślubu wdowom i wdowcom bez zgody sądu, bo taka ustawa obowiązuje w Prusach.

C h l e w i s k a – takie samo polecenie jak w Pieraniu.

P a r c h a n i e – postarać się o pozwolenie na publiczne wystawienie Najświętszego Sakramentu – to dotyczyło prawie wszystkich kościołów.

G n i e w k o w o – obszerne zalecenie co należy zrobić przy świątyni i w jej otoczeniu. Wystawić nowy szpital, na który jest ofiarowane drewno.

G ó r a – dokończyć ogrodzenie cmentarza i oszalować kruchę nowymi deskami.

Uwaga dziekana – jeżeli władza diecezjalna nie pomoże, zarządzenia te, podobnie jak z poprzednich wizytacji, nie będą spełnione, k. 2v.

¹¹⁹ Tu napisano jeszcze „Parkanie”.

¹²⁰ Tu napisano jeszcze „Szawłowice”, ale w innym miejscu tej książki była już użyta nazwa „Szadłowice”.

¹²¹ Tu napisano jeszcze „Piranie”.

¹²² Obecne Ostrowo-Janikowo.

¹²³ Tu napisano jeszcze „Murzyno”.

¹²⁴ Tu napisano jeszcze „Szulec”.

S z a d ł o w i c e

Dokładny opis świątyni i jej położenia. Wieś dawniej należąca do bp. włocławskiego. Kościół drewniany, zbudowany w 1763 roku staraniem miejscowego proboszcza, Jana Boruskiego, kosztem bp. włocławskiego, [Antoniego Kazimierza] Ostrowskiego (1762-1777), i innych dobroczyńców, konsekrowany w 1768 roku przez bp. sufragana, Cypriana Wolickiego¹²⁵. Wykaz wyposażenia w paramenty liturgiczne. Cmentarz jeszcze nie całkowicie ogrodzony. Bractwo Opatrzności Boskiej, urzędowo ustanowione w 1767 roku, ale własnego uposażenia nie posiadało. Szkoły i szpitala nie było. Wsie parafialne: Szadłowice, Skalmierowice, Więclawice, Latkowo i Słońsko, k. 3-4.

Sprawowanie sakramentów. Do sakramentów wielkanocnych było zdolnych 309 osób, k. 4-4v.

Stan gospodarski, z podaniem wiadomości o uposażeniu, 4v-5.

Obowiązki proboszcza sprawował, ustanowiony w 1785 roku przez Konsystorz Włocławski, Jan Wochelski, zakonnik norbertanin. Opinia o tym kapłanie. Nabożeństwa przezeń sprawowane. W parafii rezydował. Zalecono mu, aby szukał dokumentów o należnych dla parafii dziesięcinach, celem ich rewindykowania, k. 5-5v.

G ó r a

Wieś szlachecka. Kościół drewniany, wystawiony w 1680 roku, ale nie pamiętano przez kogo, konsekrowany w 1700 roku przez sufragana włocławskiego [Andrzeja Albinowskiego]¹²⁶. Kolatorem był Kościelski, kasztelan bydgoski. Dokładny opis świątyni i jej wyposażenia w paramenty liturgiczne. Wsie parafialne: Góra, Dulsko, Dziennice, Niemojowo, Jaronty, Karczyn, Łojewo, Łąkocin, Pławinek, Radajewice, Szarlej, Sikorowo i Witowy, k. 5v-6.

Sprawowanie sakramentów. Do spowiedzi było zdolne 623 osoby, k. 6-6v.

Stan gospodarski z podaniem wiadomości o uposażeniu, k. 6v-7v.

Proboszczem był Maciej Stobiński¹²⁷ ustanowiony w 1752 roku. Opinia o nim. Nabożeństwa przezeń sprawowane. Zalecono mu, aby starał się u kolatora o naprawę świątyni. Drewno na kozły już było zgromadzone, k. 7v-8.

P i e r a n i e

Wieś szlachecka. Kościół drewniany, obszerny. Kolatorem był Maciej Słubicki, dziedzic Pierania. Świątynia zbudowana w 1733 roku z ofiar i jałmużny pobożnych wiernych, dla słynącego tu łaskami obrazu Matki Boskiej, konsekrowana w 1743 roku przez sufragana włocławskiego, Franciszka Kanigowskiego¹²⁸. Dokładny opis świątyni i jej ołtarzy, wyposażenie w potrzebne sprzęty i paramenty liturgiczne. Wykaz wotów, obrazów, a także instrumentów muzycznych. Bractwo Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny założone za zezwoleniem Stolicy Apostolskiej w 1721 roku. Obowiązują ustawy bractwa z 1755 roku. Szkoły nie było. Szpital, a raczej tylko dom mieszkalny dla ubogich, bez żadnego uposażenia. Wsie parafialne: Pieranie, Sobiesiennie, Bąkowo, Pieczyśka, Głojkowo, Baskowo, Dziewa, gościniec, czyli karczma, Czajka, k. 8-11v.

¹²⁵ Biogram tego sufragana włocławskiego, zob. Chod y ń s k i, *Biskupi*, s. 86-88.

¹²⁶ Biogram tego sufragana włocławskiego, zob. Chod y ń s k i, *Biskupi*, s. 66-67.

¹²⁷ W wykazie tabelarycznym jego imię podano „Nepomucen”.

¹²⁸ Biogram tego sufragana włocławskiego, zob. Chod y ń s k i, *Biskupi*, s. 72-74.

Sprawowanie sakramentów. Wiernych do spowiedzi wielkanocnej było 380 osób, k. 11v-12.

Stan gospodarski ze zwroceniem uwagi na dawne uposażenie, k. 12-12v.

Proboszczem w Pieraniu był Ambroży Diczekiewicz, ustanowiony w 1786 roku, posiadający jeszcze w zarządzie parafię w Kobielicach w Polsce, gdzie był dawniej proboszczem. Mieszka w Pieraniu, a do Kobielic jeździ w święta i kiedy jest potrzeba. W Pieraniu, jako wikariusza, ma zakonnika z konwentu bernardyńskiego z Torunia. Opis nabożeństw. Zarządzono, aby zadbano o dach na świątyni i o zabudowania parafialne oraz rewindykowano dziesięciny, teraz nieoddawane, k. 12v-13v.

P a r c h a n i e¹²⁹

Dawniej wieś należała do bp. wrocławskiego. Opis wyglądu drewnianej świątyni, zbudowanej w 1761 roku przez Ignacego Boruskiego, ówczesnego proboszcza, z udziałem innych dobrodziejów, konsekrowanej w 1768 roku przez sufragana wrocławskiego, Cypriana Wolickiego. Prawo patronatu należało aktualnie do króla pruskiego. Stan wnętrza świątyni, ołtarzy, zakrystii, wyposażenie w potrzebne sprzęty kościelne i paramenty liturgiczne. Bractwo Różańcowe zaprowadzone w 1715 roku z pewnym funduszem. Szkoły i szpitala nie było. Wsie parafialne: Parchanie, Szpital, Śrubsk, Gąski, Modliborzyce, Olszewice, Balczewo, k. 13v-14v.

Sprawowanie sakramentów. Do sakramentów wielkanocnych było zdolnych 445 osób, k. 14v-15.

Stan gospodarski z podaniem wiadomości o uposażeniu w grunta i dziesięciny, k. 15-16v.

Proboszczem w Parchaniu był Rafał Kurowski, zakonnik norbertanin, od 1784 roku. Nabożeństwa przezeń odprawiane, k. 16v-17.

C h l e w i s k a

Dawniej była to wieś bp. wrocławskiego. Świątynia drewniana, nie wiadomo kiedy i przez kogo zbudowana, pewnie konsekrowana, jak na to wskazywały znaki na ścianach. Prawo patronatu należało aktualnie do króla pruskiego. Stan kościoła ogólnie bardzo zły. Wykaz paramentów liturgicznych. Szkoły i szpitala nie było. Wsie parafialne: Chlewiska, Mleczkowo, Zdunowy, Przybysław, Chrostowo oraz Zakrzewo, które pozostało jeszcze w Polsce, k. 17-18.

Sprawowanie sakramentów. Do spowiedzi wielkanocnej było zobowiązanych 360 osób, k. 18.

Stan gospodarski z uwzględnieniem dawnego uposażenia. Zabudowania parafialne, k. 18-19v.

Proboszczem był Antoni Morawski od 1784 roku. Nabożeństwa przezeń odprawiane. We wsi Zakrzewo, które w Polsce p[ozostało], był konwent karmelitów bosych, z którego zakonnicy nie sprawowali jednak duszpasterstwa bez zgody proboszcza, k. 19v-20.

O r ł o w o

Wieś królewska. Świątynia mała, drewniana, afiliowana w 1584 roku do parafii w Podgórzu. Zbudowana w 1722 roku przez Wojciecha Dąbskiego, starostę inow-

¹²⁹ Napisano jeszcze „Parkanie”.

roćławskiego i dybowskiego, a konsekrowana 14 X 1722 roku przez bp. włocławskiego, Krzysztofa Szembeka (1720-1738). Prawo patronatu należało aktualnie do króla pruskiego. Opis stanu świątyni, jej ołtarzy i nieco skromnego wyposażenia w paramenty liturgiczne. Szkoły ani szpitala nie było. Parafia składała się tylko z jednej wsi Orłowo, k. 20-20v.

Sprawowanie sakramentów. Do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych tylko 47 osób, bo resztę mieszkańców Orłowa stanowili innowiercy, k. 20v-21.

Stan gospodarski, z uwzględnieniem dawnych zapisów na parafię, wyszczególnionych w dawnych wizytacjach. Przypomniano o związkach z Dybowem – Podgórzem. Zabudowania parafialne, k. 21-21v.

Proboszczem był Jan Gwoździkowski od 1754 roku. Posiadał jeszcze parafię w Podgórzu, gdzie zatrudniał zakonniką z tamtejszego klasztoru reformatów, sam zaś rezydował w Orłowie, k. 21v-22.

I n o w r o ć ł a w

Kościół w mieście, pw. św. Mikołaja, murowany, znacznej wielkości, zwany farnym. Ma inkorporowane kościoły stojące na przedmieściach miasta: M a r i i P a n n y i św. J a k u b a, k. 22.

Kościół św. Mikołaja, nie wiadomo przez kogo fundowany, ale wg tradycji, miało wystawić go miasto. Po gruntownej naprawie, poświęcony w 1786 roku. Prawo patronatu aktualnie należało do króla pruskiego. Stan świątyni, której remont ukończono w 1786 roku, jest dobry. Opis stanu świątyni. Wykaz sprzętów kościelnych i wyposażenia w paramenty liturgiczne. Dokładny opis ołtarzy: św. Mikołaja, Świętego Krzyża, św. Jana Chrzciciela, św. Zofii, św. Anny, które posiadały własne uposażenie, k. 22-25v.

Kościółki, czyli kaplice, stojące na przedmieściach, inkorporowane do kościoła św. Mikołaja:

– kościółek św. J a k u b a, za bramą bydgoską, dawniej posiadający własnego zarządcę, prawa patronatu królewskiego. Od 1769 roku, z przywileju królewskiego, przyłączony do kościoła farnego. Posiadał własne uposażenie dla wikariusza. Ta świątynia, drewniana, od nowa zbudowana w 1751 roku, ale znacznie uszkodzona przez piorun w 1779 roku, tak iż grozi całkowitym zniszczeniem. Opis uposażenia, k. 25v-26.

– kaplica B o ż e g o C i a ł a, na „Staromieściu”, przy drodze toruńskiej, wymagająca znacznej naprawy. Mszy św. w niej już nie odprawiano, chociaż było nieco paramentów liturgicznych. Posiadała własne uposażenie tu opisane, k. 26-26v.

– kaplica Ś w i ę t e g o K r z y ż a, za brama Mątewską. Przy niej znajdował się szpital. Z polecenia generalnego wizytatora została rozebrana w 1786 roku, a na jej miejscu wystawiono Krzyż. Dawne uposażenie już nie dochodziło, k. 26v.

– kaplica, czyli kościółek, Ś w i ę t e g o D u c h a, za brama Toruńską. Od nowa wystawiony w 1770 roku, 19 III 1787 roku spłonął, a wraz z nim zabudowania tu stojące, w tym połowa szpitala. Szpital odbudowano i przebywał w nim jeden ubogi. Posiadała własne uposażenie, k. 26v.

W samym mieście, przy kościele parafialnym św. Mikołaja, zamkniętym murami, nie było kaplic, szkoły parafialnej, ani szpitala, k. 26v.

Sprawowanie sakramentów w kościele farnym. Do spowiedzi wielkanocnej było zobowiązanych ok. 800 osób. Były przywileje odpustowe, k. 26v-27.

Stan gospodarski. Było odpowiednie uposażenie, w tym dla bractw, szczególnie literackiego, dla mansjonarzy, kaznodziei, prebendarzy, altarzystów, kantorów i innych sług kościelnych, dla szpitala miejskiego i szpitala Świętego Krzyża oraz dla samego proboszcza. Częściowy opis tego uposażenia. Także organista miał własne dochody, k. 27v-28.

Proboszczem był Michał Wochelski, kanclerz kolegiaty kruszwickiej¹³⁰, od 1782 roku. Nie posiadał innego beneficjum duszpasterskiego i rezydował na miejscu. Miał dwóch wikariuszy: Antoniego Rojewskiego i Kazimierza Ostrowskiego, którzy głosili kazania. Porządek nabożeństw w kościele św. Mikołaja. W mieście znajdował się klasztor franciszkanów, ale oni nie mieszają się do duszpasterstwa bez wiedzy i woli proboszcza. Wśród mieszkańców miasta znajdowali się różni ludzie, stąd i byli tacy, którzy przykazania Boże przekraczali, k. 28-28v.

Kościół parafialny M a r i i P a n n y, stojący na przedmieściu inowrocławskim, zwanym „Staromieście”, afiliowany do kościoła św. Mikołaja. Nie wiadomo kiedy i przez kogo był fundowany. Prawo patronatu należało do króla. Świątynia znacznie zniszczona, zwłaszcza że w 1779 roku wypadła ściana za wielkim ołtarzem, tak iż odprawia się tylko w nawie. Opis świątyni dosyć dokładny, wykaz sprzętów kościelnych i paramentów liturgicznych. Kaplice, które na przedmieściach się znajdują, wspomniane zostały wyżej. Szkoły parafialnej nie było. Szpital o dwóch izbach, który miał zapis z 1763 roku, uczyniony przez niejakich bezdzietnych małżonków Antoniego i Agnieszkę Pauków z Szymborza, k. 28v-29v.

Miejscowości parafialne: wszystkie przedmieścia inowrocławskie i wsie: Popowice, Batkowo, Rąbin, Strzemkowo, Balin, Dalkowo, Jacewo, Gnojno, Turzany, Marcinkowo, Komaszycze, Trzaski, Szymborze i Marulewy, k. 29v.

Sposób sprawowania sakramentów w kościele Marii Panny. Do spowiedzi i Komunii wielkanocnej było 720 osób, k. 29v-30.

Stan gospodarski. Głównie wyliczono dochody, w tym prawo propinacji w karczmie i dochody z kuźni tam się też znajdującej. Wykaz roczny dochodów. Przez czas długi w tej parafii nie było rezydencji dla proboszcza, którą w roku zeszłym (1786) dopiero wystawiono, k. 30-30v.

Proboszcz – Michał Wochelski, ten sam co u św. Mikołaja, dziekan inowrocławski, od 1782 roku. Wikariusze ci sami co w mieście. W tym kościele w niedziele była odprawiana tylko jedna msza i godzinki. Na inne nabożeństwa wierni szli do miasta, k. 30v-31.

G n i e w k o w o

Miasteczko królewskie. Kościół murowany, pw. św. Mikołaja. Prawo patronatu należało do króla. Dokładny opis wyglądu i stanu świątyni, dosyć dobrego, chociaż dach wymagał przełożenia dachówki i wymiany niektórych krokwi. Przeciekające miejsca załatano snopkami ze słomy. Sprzęty kościelne zostały dokładnie w 1785 roku spisane w specjalnej księdze, dlatego w wizytacji ich nie wyliczono. Był zapis 2000 złotych polskich uczyniony w 1741 roku przez niejakiego Sokołowskiego na mszę w każdy piątek, z wystawieniem relikwii Świętego Krzyża. Bractwo św. Anny, z pewnym uposażeniem, k. 31- 31v.

¹³⁰ Biogram tego prałata, zob. F i u t a k, *Prałaci*, s. 124.

Kaplica Ś w i ę t e g o K r z y ż a, pod lasem w kierunku Torunia, przed 14 laty wystawiona, ale już bez dachu i niszcząca. Posiadała niewielkie uposażenie, k. 31v-32.

Szkoły parafialnej nie było. Szpital przed 10 laty zawalił się i nowego nie ma, chociaż miał on pewne uposażenie, k. 32.

Miejscowości parafialne: miasteczko Gniewkowo i wsie: Lipie, Perkowo, Buczkowo, Truszczyzna, Chrząstawa, dwie karczmy. Osady „olenderskie”: Dąbki, Zajeziorne, Jark, Katryнка, Osiek, Łaziska, Glinno Małe, k. 32.

Sprawowanie sakramentów. Do spowiedzi wielkanocnej było zobowiązanych 586 osób, k. 32-32v.

Stan gospodarski. Opis uposażenia parafii, dosyć bogatego. Były dziesięciny. Zabudowania parafialne, k. 32v-34.

Proboszcz – Kajetan Bratkowski od 1759 roku. Miał prebendę we Włocławku. Rezydował zawsze w Gniewkowie. Zamiast wikariusza, miał na kapelanii zakonnik. Nabożeństwa odprawiane w kościele parafialnym, k. 34-34v.

O s t r o w o [koło Gniewkowa] i B r a n n o

Te świątynie zwizytowano. Proboszczem Ostrowa, a zarządca Branna, był Franciszek Gularski. Nie dał on opisu swojej świątyni, bo uznał, że co roku nie będzie tego czynił, k. 34v.

S o l e c¹³¹ [Kujawski] i M u r z y n n o¹³² -

Dziekan wizytował obydwie parafie. W Murzynnie był cztery razy, ale albo proboszcz był nieprzygotowany, albo nieobecny. W Solcu proboszczem był Marcin Baranowski. Obydwie te parafie bardzo zaniedbane. W Solcu nawet nie spisywano metryk od czasu ostatniej wizytacji. Na dowód tego, dziekan przesłał do Konsystorza we Włocławku, razem z protokołem wizytacyjnym, dwie księgi z Solca, k. 34v.

Wizytacje tę własnoręcznie podpisał w Płonkowie 29 XII 1787 roku dziekan, Mikołaj Osiński, k. 34v.

ACons. E. 53c

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. akt.] **ACons. E. 53c.**

[2. Tytuł oryg.] Wizyta kościołów w mieście Inowrocławiu i dekanacie gniewkowskim, przez Xiędza Kazimierza Ostrowskiego¹³³, kanonika kruszwickiego, dziekana gniewkowskiego, proboszcza w Murzynnie w roku 1795 odprawiona.

[3. Daty krańc.] **1795.**

[4. Opis zewn.] Pol. 2° (30,05x21,00 cm). Okładki nie ma, ponieważ jest to poszyt akt. Stan zachowania tekstu dosyć dobry. W górnej części kart ślady dawnego zawil-

¹³¹ W księdze nazwa brzmi „Szulec”.

¹³² W księdze nazwa brzmi „Murzyno”.

¹³³ Biogram tego kanonika kruszwickiego, zob. F i u t a k, *Prałaci*, s. 86.

gocenia. Chociaż pismo nie jest kaligraficzne, ale atrament dobrze zachowany i w sumie wystarczająco czytelne.

Karty puste: 1v, 14v-15v.

[5. Uwagi] Jest to poszyt wyjęty w 1985 r. z akt dziekańskich dekanatu gniewkowskiego, czyli są to wizytacje dziekańskie.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

Karta wklejona, napisana na maszynie, zawierająca informacje o powstaniu tego poszytu, jego tytuł, taki jak wyżej i indeks parafii, których protokoły wizytacyjne się znajdują.

Karta tytułowa z tekstem wyżej przytoczonym, k. 1.

I n o w r o c ł a w

Kościół w mieście pw. św. Mikołaja, stary, murowany, farny, do którego są przyłączone inne, jak kościół Panny Marii i św. Jakuba. Nie wiadomo kiedy i przez kogo fundowany. Znacznie zniszczony, został odbudowany w 1786 roku i w roku następnym poświęcony. Prawo patronatu należało do króla. Stan świątyni dobry. Wykazy sprzętów kościelnych, paramentów liturgicznych znajdują się w poprzednich protokołach wizytacyjnych, ale dano spis tego, co przybyło, k. 2.

Altarie znajdujące się w tym kościele:

– altaria Zwiastowania Najświętszej Marii Panny, z własnym uposażeniem, danym niegdyś przez ks. Jana Trojana. Prawo patronatu miał magistrat. Aktualnie altarzystą był proboszcz, Michał Wochelski;

– altaria św. Jana Chrzciciela, którego ołtarz wystawił ks. Januzy. Obowiązki altarzysty spełnia proboszcz.

– altaria Świętego Krzyża. Prawo patronatu należało do magistratu. Przy ołtarzu św. Anny, o którym mówiły dawne wizytacje, że było zatwierdzone przez Stolicę Apostolską, k. 2v.

Kościół Panny Marii na przedmieściu, stary, murowany z kamienia ciosanego, nie wiadomo przez kogo i kiedy fundowany, przyłączony do kościoła św. Mikołaja, też był prawa patronatu królewskiego. Wymagał znacznej naprawy. Dawne wizytacje dokładnie opisały wyposażenie. Bractwa nie było. Szpital blisko świątyni, a w nim czterech ubogich. Było uposażenie, k. 2v-3.

Do kościoła Panny Marii należą parafianie ze wszystkich przedmieść i wsi: Popowice, Batkowo, Rąbin, Strzembkowo, Gnojno, Balin, Dalkowo, Jacewo, Turzany, Marcinkowo, Komasyce, Trzaski, Marulewy, Michrowice, Szymborze. Do kościoła farnego należało samo miasto. Jednak nabożeństwa i sprawowanie sakramentów dla obydwóch parafii odbywały się w kościele farnym, natomiast pogrzeby w kościele Panny Marii. Najświętszy Sakrament był przechowywany w obydwóch świątyniach. Były przywileje odpustowe, k. 2v-3v.

Uposażenie kościoła Panny Marii, dosyć dokładnie opisane. Były mieszkania dla wikariusza i organisty, k. 3v.

Kościół św. Jakuba, za bramą Bydgoską, na przedmieściu zwanym Grodztwo, przez obecnego proboszcza przestawiony i znacznie przyozdobiony. Dawniej posiadał własnego kapłana, prezentowanego przez króla. Ostatnim takim samodzielnym rządcą był Kazimierz Jakiński. Od 1769 roku, z zezwolenia króla polskiego, świątyni-

nia ta została przyłączona do kościoła św. Mikołaja ze wszystkim uposażeniem tu wyliczonym, k. 3v-4.

Kościółek Ś w i ę t e g o K r z y ż a za bramą Mątewską, z powodu zniszczenia, w 1779 roku rozebrany. Na miejscu po nim stoi Krzyż oraz mała chatka, gdzie mieszkają komornicy, k.4.

Kościółek B o ż e g o C i a ł a na Staromieściu, przy drodze toruńskiej, drewniany, znacznie zrujnowany, ale posiadający uposażenie, z którego korzysta proboszcz. Paramenty liturgiczne z tego kościołka znajdują się w farze, k. 4.

Kościółek Ś w i ę t e g o D u c h a za bramą toruńską spalił się w 1787 roku. Obecny rządcą tego kościołka, ks. Michał Roczkowski, wikariusz włocławski, przygotowuje materiały do jego odbudowy. Informacja o inwentarzu gospodarskim, a także o sprzętach i paramentach liturgicznych, należących do tego kościoła, k. 4-4v.

Kościół f r a n c i s z k a n ó w, w obrębie miasta, przy bramie Bydgoskiej. Zakonnicy nie mieszkają się do duszpasterstwa bez zezwolenia proboszcza, albo bez słusznej potrzeby. Zakonnicy zachowują swoją regułę, z wyjątkiem jednego kleryka, który, chcąc się sekularyzować, powinien przenieść się do klasztoru, gdzie składał profesję i tam swoją sprawę załatwić. Ten, nikogo nie słuchając, wyszedłszy z klasztoru, błąkał się po mieście i przedmieściach, ale wkrótce opuścił miasto, k. 4v.

Proboszczem kościoła farnego i Panny Marii oraz innych świątyń był Michał Wochelski od 1782 roku. Wikariuszami byli: Tomasz Markowski i Błażej Majewski, k. 5.

Porządek nabożeństw w kościele farnym, k. 5-5v.

G n i e w k o w o

W wyznaczonym poprzednio dniu, dziekan przybył do Gniewkowa, ale proboszcz tamtejszy wyjechał, nie mając przygotowanego opisu parafii. To samo powtórzyło się przy kolejnej próbie wizytacji. Można jednak było stwierdzić ogólny stan zaniedbanej parafii, czemu należałoby czym prędzej zapobiec, aby nie było większych spustoszeń, k. 5v.

P a r c h a n i e¹³⁴

Dawniej wieś i prawo patronatu należało do bp. włocławskiego. Kościół drewniany, zbudowany w 1761 roku przez ówczesnego proboszcza, Ignacego Boruskiego, kosztem jego i innych dobroczyńców, konsekrowany w 1768 roku przez sufragana włocławskiego, Cypriana Wolickiego. Prawo patronatu aktualnie należało do króla pruskiego. Stan świątyni dobry. Był inwentarz sprzętów kościelnych i paramentów liturgicznych, ale go tu nie przytoczono. Bractwo Różańcowe zaprowadzone w 1715 roku, ale przewidywane dlań uposażenie już nie dochodziło. Opis uposażenia. Proboszczem był Rafał Kurowski, zakonnik norbertanin, od 1784 roku. Wsie parafialne: Szpital, Śrubska, Gąski, Modliborzyce, Olszewice i Balczewo. Porządek nabożeństw, k. 6-6v.

S z a d ł o w i c e¹³⁵

Dawniej wieś bp. włocławskiego, teraz zaś w posiadaniu króla pruskiego, który też jest kolatorem kościoła drewnianego, wystawionego w 1763 roku staraniem ów-

¹³⁴ W tekście jest jeszcze nazwa „Parkanie”.

¹³⁵ W tekście jest nazwa „Szawłowice”.

czesnego proboszcza, Jana Boruskiego, nakładem jego i innych dobrodziejów, a zwłaszcza bp. wrocławskiego, Antoniego Ostrowskiego, konsekrowanego w 1767 roku przez sufragana wrocławskiego, Cypriana Wolickiego. Stan świątyni dobry. Bractwo Opatrzności Boskiej, ale bez własnego uposażenia. Uposażenie parafii. Proboszcz – Jan Wochelski, zakonnik norbertański, posiadający aprobatę władzy kościelnej. Wsie parafialne: Szadłowice, Skalmierowice, Więclawice, Latkowo, Słońsk. Szkoły, ani uposażenia dla niej, nie było, k. 6v-7.

Orłowo

Wieś królewska. Kościół drewniany, od 1584 roku przyłączony do parafii w Podgórzu. Świątynia zbudowana w 1722 roku przez Wojciecha Dąbskiego, starostę inowrocławskiego i dybowskiego, konsekrowana 14 X 1722 roku przez bp. wrocławskiego, Krzysztofa Szembeka. Aktualnie świątynia nie była w najlepszym stanie, chociaż wewnątrz wyglądała lepiej niż na zewnątrz. Inwentarz sprzętów i paramentów liturgicznych był sporządzony podczas poprzednich wizytacji. Opis uposażenia. Proboszcz – Jan Gwoździkowski od 1754 roku. Mieszkał zawsze w Orłowie, bo w filialnej parafii w Podgórzu utrzymywał zakonnika franciszkanina z miejscowego klasztoru reformatów. Parafię tworzyła tylko wieś Orłowo, k. 7-9.

Solec [Kujawski]¹³⁶

Miasto Solec nad Wisłą. Świątynia drewniana, obszerna, zbudowana w 1736 roku przez Moszczeńskiego, za przysądzone grzywny odebrane Żydom za okradzenie tego kościoła. Prawo patronatu należało do króla. Kościół wymagał naprawy, zabudowania kościelne także wiele pozostawiały do życzenia. Krótki wykaz sprzętów i paramentów liturgicznych. Uposażenie parafii. Zarządcą był Wojciech Grabski, który za zaniedbania publikowania listów królewskich, został uwięziony (trudno powiedzieć, czy były to względy polityczne tylko, czy ogólne zaniedbania proboszczowskie). Zastępował go, z ustanowienia Konsystorza, dominikanin z Torunia nazwiskiem Reptowski. Porządek nabożeństw w kościele parafialnym. Miejscowości parafialne: miasto Solec i wsie: Otorowo, Łęgnowo, Makowiska, Przyłubie, Żuławino, k. 8-9.

Płonkowo

Wieś należała do Dąbskiego, kasztelana inowrocławskiego, i parafia była jego prawa patronatu. Świątynia pw. św. Oswalda, drewniana, w ogólnym stanie dobrym. Wyposażenie w sprzęty kościelne i paramenty liturgiczne oraz uposażenie. Proboszcz – Walenty Dobrzelewski. Porządek nabożeństw. Wsie parafialne: Płonkowo, Kaczkowo, Mierogoniewice, Zwierzchosławice, Dobieślawice, Ściborze, Ściborek, Topoła, Rojewo, Płonkówko, Olędry Kaczkowskie, Wielkie Glinno, Małe Glinno, Nowa Wieś, Leśnianki, Olędry Rojewskie, Stara Wieś, Nowa Wieś (pewnie druga w tej parafii), Piaskowa Wieś, Kaczkowska Wieś, Płonkowszczane Olędry, k. 9-9v.

Chlewiska

Kościół w Chlewiskach, wsi opuszczonej, dawniej należącej do bp. wrocławskiego, teraz do króla pruskiego, pw. Świętej Trójcy, drewniany, stary i zniszczony. Opis wyglądu świątyni i wyposażenia, do którego należało wójtostwo z nadania bp. Krzysz-

¹³⁶ Nazwa w tekście „Szołec”.

tofa Antoniego Szembeka (1720-1738), na co był dokument, i inne powinności, znane z dawnych opisów sporządzanych podczas wizytacji parafii. Proboszcz – Antoni Rowjewski. Na terenie parafii był kościół i klasztor karmelitów bosych, którzy do duszpasterstwa się nie mieszały bez zezwolenia proboszcza. Wsie parafialne: Chlewiska, Zakrzewo, Chrosno, Przybysław. Młeczkowo, Zdunowy. Porządek nabożeństw, k. 9v-10.

P i e r a n i e

Kościół we wsi szlacheckiej, prawa patronatu Macieja Słubickiego, miejscowego dziedzica. Świątynia drewniana, z dwiema wysokimi wieżami, zbudowana w 1733 roku z ofiar i jałmużny wiernych, którzy na to miejsce, słynące łaskami za przyczyną czczonego tu obrazu Matki Boskiej, licznie przybywali. Wyposażenie zostało dokładnie opisane w wizytacji z 1787 roku i tu tego nie powtórzono. Opis wyposażenia. Proboszczem był Antoni Dzikiewicz od 1786 roku. Było bractwo Niepokalanego Pożycia Najświętszej Marii Panny, bez własnego funduszu, ale zachowujące swoje ustawy. Wsie parafialne: Pieranie, Sobieszyn (Sobieszyn), Bąkowo, Pieczyńska, Głojkowo, Baszkowo, Dziewa, gościniec (karczma) Czajka, k. 10v-11.

G ó r a

Wieś szlachecka Kościelskiego, kasztelana bydgoskiego, jego prawa patronatu. Świątynia drewniana, wystawiona w 1680 roku, konsekrowana w 1700 roku. Opis stanu świątyni i jej wyposażenia oraz wyposażenia. Proboszcz – Maciej Stobiński od 1752 roku. Porządek nabożeństw. Wsie parafialne: Góra, Szarlej, Łojewo, Dulsk, Dziennice, Niemojewo, Jaranty, Karczyn, Łąkocin, Pławinek, Radajewice, Sikorowo, Witowy. W Szarleju była kaplica prywatna z indultem na odprawianie mszy czytanej w niedziele, k. 11-12.

B r a n n o

Wieś szlachecka Józefa Roznieckiego i jego prawa patronatu. Świątynia drewniana z wieżą, na której znajdował się zegar, ale nieczynny. Opis stanu kościoła i jego wyposażenia w sprzęty i paramenty liturgiczne. Uposażenia, poza dziesięcinami i jedną zapisaną sumą przez Andrzeja Kumierowskiego na msze za jego duszę, nie było. Zarządcą parafii był Mikołaj Osiński, kanonik kruszwicki. Zastępował go Anastazy Marszał, karmelita z Markowic, sprowadzony przez dziedzica Roznieckiego i przez niego opłacany. Wsie parafialne: Branno, Markowo, Gęzewo, Kijewo i karczma Wygoda. Porządek nabożeństw. Był organista opłacany przez kolatora, k. 12-13.

B r u d n i a

Dawniej wieś ta należała do bp. włocławskiego, a teraz jest prawa patronatu króla pruskiego. Świątynia drewniana pw. św. Michała Archanioła. Opis jej wyglądu. Był spis wyposażenia, tu nieprzytoczony. Uposażenie parafii. Proboszcz – Mikołaj Osiński, kanonik kruszwicki¹³⁷, penitencjarz katedralny i pisarz Konsystorza, stąd w parafii nie rezydował. W Brudni był kapelan, zakonnik reformat z Podgórze, który odprawiał nabożeństwa i prowadził duszpasterstwo. Wsie parafialne: Brudnia, Wonorze, Zagajewice, Łagiewniki, Ośnyszczewko, Stanomin, Wola Stanomińska, k. 13-13v.

¹³⁷ Biogram tego kanonika, zob. F i u t a k, *Pralaci*, s. 83.

O s t r o w o [koło Gniewkowa]

Pomimo odwiedzenia parafii przez dziekana, nie oddano jego opisu i sprawozdania ze stanu parafii. Świątynia na zewnątrz wygląda dobrze, może potrzebuje naprawy dachu. Inne zabudowania parafialne był zdaje się już naprawione, k. 13v.

Tabela dekanatu gniewkowskiego z 1795 roku

Inowrocław. Kościół św. Mikołaja; Ks. Michał Wochelski; miejscowości parafialne: miasto, przedmieścia, Popowice, Batkowo, Rabin, Turzany, Strzemkowo, Balin, Dalkowo, Jacewo, Gnojno, Traski, Marcinkowo, Komasyce, Szymborze, Marulewy, Michowice; wiernych do spowiedzi wielkanocnej – 1520 osób.

Parchanie. Kościół św. Wojciecha; ks. Rafał Kurowski; wsie parafialne: Parchanie, szpital, Śrubsk, Gąski, Modliborzyce, Olszewice i Balczewo; wiernych do sakramentów wielkanocnych – 450 osób.

G n i e w k o w o. Kościół św. Mikołaja, ks. Kajetan Bratkowski; miejscowości parafialne: Gniewkowo miasto i wsie: Lipie, Perkowo, Buczkowo, Chrzastawa, Truszczyzna, Wymysłowo, Zejdlorf, Osiek, Jajtowy, Katryнка, Jark, Łaziska, Glinno; wiernych do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 500 osób.

S z a d ł o w i c e. Kościół pw. św. Bartłomieja, ks. Jan Wochelski, zakonnik norbertanin; wsie parafialne: Szawłowice, Więclawice, Skalmierowice, Latkowo, Słońsk; liczba wiernych zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych wynosiła ok. 300 osób.

O r ł o w o. Kościół pw. św. Elżbiety; ks. Jan Goździkowski; parafię tworzyła jedna wieś Orłowo; do sakramentów wielkanocnych było 50 osób.

S o l e c [Kujawski]. Kościół pw. św. Stanisława; ks. Andrzej Reptowski, zakonnik dominikanin; miejscowości parafialne: miasto Solec i wsie: Otorowo, Łęgnowo, Makowiska, Przyłubie i Żuławin; wiernych do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 120 osób.

P ł o n k o w o. Kościół pw. św. Oswalda; ks. Walenty Dobrzelewski; wsie parafialne: Płonkowo, Kaczkowo, Mierogoniewice, Zwierzchosławice, Dobieślawice, Ści-borze, Ści-borek, Topoła, Rojewo, Płonkówko i różne Olędry; wiernych zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych było 590 osób.

C h l e w i s k a. Kościół pw. Świętej Trójcy; ks. Antoni Rojewski; wsie parafialne: Chlewiska, Zakrzewo, Chrostowo, Przybysław, Mleczkowo, Zdunowy; wiernych zdolnych do sakramentów wielkanocnych było 366 osób.

G ó r a. Kościół pw. Świętej Trójcy; ks. Maciej Stobiński; wsie parafialne: Góra, Dulsk, Dziennice, Niemojewe, Jaranty, Karczyn, Łojewo, Łąkocin, Pławinek, Rada-jewice, Szarlej i Witowy; wiernych przystępujących do sakramentów wielkanocnych było ok. 600 osób.

B r u d n i a. Kościół pw. św. Michała Archanioła; ks. Mikołaj Osiński; wsie parafialne: Brudnia, Wonorze, Zagajewice, Zagajewiczki, Ośniszczewko, Stanomin i Woła Stanomińska; wiernych zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych było 390 osób.

B r a n n o. Kościół pw. św. Piotra i Pawła; ks. Anastazy Marszel, zakonnik karmelita jako kapelan; wsie parafialne: Branno, Markowo, Kijewo, Giżewo i Wygoda; do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 340 osób.

P i e r a n i e. Kościół pw. św. Mikołaja; ks. Ambroży Dziczekiewicz; wsie parafialne: Pieranie, Sobiesierne, Bąkowo, Głojkowo, Baškowo, Dziewa, Pieczyska, Czajka; wiernych przystępujących do sakramentów wielkanocnych było 400 osób.

O s t r o w o [koło Gniewkowa]. Kościół pw. Matki Boskiej „ad Nives”; ks. Wawrzyniec Śmietkiewicz; wsie parafialne: Ostrowo, Wielowieś, Bąbolin i Wierzbiczany. Nie podano liczby wiernych zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych, k. 14.

ACons. E. 53d.

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. akt.] **ACons. E. 53d.**

[2. Tytuł oryg.] Opis **kościół**a i jego sprzętów, wraz z należącą do niego parafią, tudzież budynkami plebańskimi, inwentarzem i sprzętami gruntowymi, uczyniony podczas wizyty dekanalnej, poprzedzającej generalną wizytę odbyć się mającą w osobie JW. Skarbek Malczewskiego, biskupa kujawskiego i pomorskiego, stosownie do podanych punktów, roku 1816 w dekanacie gniewkowskim.

[3. daty krańc.] **1816.**

[4. Opis zewn.] Pol. 2° (35,00x21,00 cm). Okładki nie ma, ponieważ jest to poszyt akt skompletowany dopiero w 1985 roku. Pismo różnej ręki. Stan zachowania tekstu dobry, z wyjątkiem jednej składki, na której atrament wyraźnie wyblakł.

Karty puste: 4v.8v.22-23v, 34-35v, 39v-41v,m 44v-45v.

[5. Uwagi] Jest to wizytacja dziekańska, przeprowadzana według dokładnie przedstawionych punktów, jak to zresztą wynika z nadanego tytułu. Szkoda, że nie ma tu podanych punktów, bo pozwoliłoby to zrozumieć lapidarne odpowiedzi twierdzące czy przeczące. Tytuł ten zasadniczo był powtarzany na początku protokołu wizytacyjnego poszczególnych parafii. W przygotowaniu repertorium uwzględniono tylko najważniejsze, zdaniem piszącego, sprawy.

Jest wątpliwość, czy podawane we wstępach daty wizytacji odpowiadają prawdzie. Bo w kilku wypadkach podano wspólną datę 31 I 1816 roku, a w niektórych daty nie było. Prawdopodobnie 31 I 1816 roku wydano dziekanom polecenie wizytacji, stąd tylko niektórzy podali datę właściwej lustracji.

Na uwagę zasługują dosyć dokładne dane odnoszące się do biografii kapłanów, ich pochodzenia, wykształcenia, święceń i od kiedy objęli stanowisko w danej parafii.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

Doklejona karta nieliczbowana, z wypisanym na maszynie tytułem i indeksem parafii, których protokoły wizytacyjne tu się znajdują. Jest też informacja, że poszyt ten powstał w 1985 roku z materiałów wyjętych z akt dekanalnych.

B r a n n o

Wizytacja miała miejsce 12 II 1816 roku. Proboszcza nie było z powodu szczupłego funduszu. Parafia dana w zarząd Kazimierzowi Ostrowskiemu, dziekanowi kruszewickiemu i foralnemu gniewkowskiemu. Świątynia drewniana, prawa patronatu miej-

scowego dziedzica. Wymagała naprawy dachu, do czego zobowiązana była kolatorka, Helena z Roźnieckich Dziennicka, k. 1.

Dokładny wykaz paramentów liturgicznych, k. 1-2.

Nie było funduszu na utrzymanie szkoły. Pokładne pobierał będący przy kościele kapelan. Organista utrzymywany był przez kolatorkę. Aktualnie nie ma żadnego utrzymania dla proboszcza, bo nie ma ziemi; starsze wizytacje podają, co należało się dawniej. Nawet zapisana suma 1000 złotych polskich na msze i lokowana na dobrach Kijewo nie przynosiła dochodu. Oddzielnego cmentarza grzebalnego jeszcze nie było. Metryki spisywano w jednej księdze. Wsie parafialne: Branno, Kijewo, Gęzewo, Wygoda, karczmy Markowo i Szczywik. Bractwa żadnego nie było, k. 2-3.

S o l e c¹³⁸ [Kujawski]

Tymczasowo zarząd na Kazimierz Ostrowski, dziekan foralny gniewkowski, który tu na miejscu ma, jako aplikanta, tymczasowego wikariusza, Andrzeja Bukowskiego, posiadającego od Konsystorza zezwolenie na odprawianie nabożeństw i administrowanie sakramentów. Kościół drewniany, prawa patronatu królewskiego, wymagający naprawy, co należy do obowiązków kolatora, k. 3v.

Wykaz paramentów liturgicznych, niezbyt bogaty, k. 3v.

Bieżące potrzeby kościoła były załatwiane z pokładnego. O uposażeniu wiadomo tylko z dawnych protokółów wizytacyjnych. Domu dla zamieszkania proboszcza nie było. Dawny zarządca, Niebieski (imiona nie podano), drewno przygotowane na nową plebanię spalił, czy sprzedał, a w końcu parafię opuścił, do czego zresztą przyczyniły się częste przemarsze wojsk, powodujące wiele niepokojów w parafii. Cmentarz grzebalny tylko przy kościele. Metryki spisywano, k. 3v-4.

Miejscowości parafialne: Solec, Ottorowo, Kabad, Solec, Trzcionka gościniec (karczma), Holendry Jajtowy, gościniec Żułwina, k. 4.

B r u d n i a

Data wizytacji 31 I 1816 roku. Proboszczem był Jakub Elias Nowakowski od ok. 1806 roku. Kościół w Brudni drewniany, dawniej prawa patronatu bp. włocławskiego, a teraz króla pruskiego. Remonty należą do kolatora. Świątynia w stanie dosyć dobrym, wymagająca jedynie podmurowania przyciesi i poprawienia dachu, k. 5.

Wyposażenie w paramenty liturgiczne dosyć bogate. Wspomniano, że proboszcz posiadał dosyć dobrą własną bibliotekę, k. 5-5v.

Ponieważ parafia była mała, nikt nie chciał się podjąć zbierania pokładnego i dzwonnego, stąd czynił to sam proboszcz, ale ledwie mu starczało na najpilniejsze potrzeby, nikt z parafian, chociaż wymagało tego prawo, obowiązków prowizora podjąć się nie chciał. Ponieważ nie było żadnego funduszu dla organisty i kościelnego, utrzymywał ich proboszcz z własnych funduszy i akcydensu, k. 6.

Opis uposażenia proboszcza, na co składała się głównie ziemia. Chociaż należały się dziesięciny, praktycznie ich nie oddawano. Ponieważ stara plebania nie nadawała się do zamieszkania, obecny proboszcz wystawił nową z drewna dębowego. Wyliczono wszystkich domowników i pracowników w liczbie 15 osób. Inne zabudowania plebańskie. Dokładny wykaz inwentarza żywego i martwego oraz sprzętów domowych, k. 6-7v.

¹³⁸ Użyto tu nazwy „Szulec”.

Osobnego cmentarza grzebalnego nie było. Szpitala nie było. Metryki spisywano naleźycie, k. 7v.

Wsie parafialne: Brudnia, Wonorze, Ośniszczewko, Zagajewice, Zagajewiczki, Stanomin, Wola Stanomińska. Do Komunii wielkanocnej było zobowiązanych 388 osób. Bractwa urzędowo zaprowadzonego nie było, tylko Zgromadzenie św. Rocha, w celu pomagania ubogim, założone przez obecnego proboszcza, ale bez żadnego funduszu, k. 7v-8.

C h l e w i s k a

Ponieważ zabudowania plebańskie znajdowały się w ruinie, a uposażenie zostało zabrane, żaden z księży nie chciał objąć tej parafii, dlatego oddano ją w zarząd najbliższemu proboszczowi, to jest Jakubowi Nowakowskiemu z Brudni. Świątynia drewniana, stara, dawniej prawa patronatu bp. włocławskiego, teraz króla pruskiego, do którego należała naprawa, czy raczej odbudowanie, k. 9.

Wyposażenie w paramenty liturgiczne stosunkowo ubogie, k. 9-9v.

Uposażenie proboszcza było niewystarczające. Nie było prowizorów kościoła. Organistę utrzymywał zarządca z własnego funduszu, k. 9v-10.

Omówienie dochodów proboszcza. W 1731 roku bp włocławski, Krzysztof Antoni Szembek, kupił dla uposażenia proboszcza wójtostwo. Dawało ono spore dochody, tu wymienione. Zmniejszyły się one znacznie, gdy zaczęto osuszać pobliskie łąki i zamieniano je na pola uprawne. Opis gospodarstwa proboszczowskiego, zabudowań i wykaz inwentarza, k. 9v-11v.

Cmentarza grzebalnego oddzielnego nie było, a ten przy świątyni nie był ogrodzony. Przytułku nie było. Metryki spisywano poprawnie, k. 11v.

Wsie parafialne: Chlewiska, Mleczkowo, Zduny, Chrustowo, Zakrzewo, Przybyśław. Wiernych zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych było 450 osób. Dla zbyt małego uposażenia żaden kapłan nie chciał wziąć tej parafii, woląc pozostać wikariuszem, k. 11v-12.

Na terenie parafii, w Zakrzewie, był klasztor karmelitów bosych, liczący trzech zakonników kapłanów i trzech braci. Żyli oni głównie z jałmużny. Byli chętni do pomocy, gdy okoliczni proboszczowie ich o nią prosili, k. 12v.

G n i e w k o w o¹³⁹

Wizytacja miała miejsce 17 IV 1816 roku. Proboszczem był Kazimierz Ostrowski¹⁴⁰, dziekan kruszewicki, od 1797 roku. Świątynia murowana, pod dachówką, prawa patronatu królewskiego, w stanie dosyć dobrym, ale okna wymagały naprawy. Obecny proboszcz otrzymał z królewskiego lasu drewno, z którego zrobił dzwonnice i ogroził cmentarz, k. 13-13v.

Wyposażenie w paramenty liturgiczne i inne sprzęty kościelne, k. 13v-15.

Opis uposażenia proboszcza, k. 15-16v.

¹³⁹ Tekst tej wizytacji wyjątkowo nieczytelny z powodu bardzo znacznego wyblakłego atramentu. Miejscami zupełnie nieczytelny. Pewnie można przeczytać przy specjalnym oświetleniu.

¹⁴⁰ Biogram tego prałata, zob. F i u t a k, *Pralaci*, s. 86.

G ó r a

Data wizytacji 6 II 1816 roku. Proboszcz – Stanisław Modkowski od ok. 1812 roku. Kościoła nie było, ponieważ w 1796 roku spłonął wraz z wszystkimi zabudowaniami plebańskimi. Parafianie wystawili kaplicę, na kształt szopy, pokrytą strzechą. Prawo patronatu należało do Józefa Kościelskiego, który powinien wystawić nową świątynię, nie tylko z tytułu tego, że był kolatorem, ale i z tego powodu, że otrzymałszy, za zgodą konsystorza, w swoje użytkowanie grunta parafialne na lat dziesięć, zobowiązał się nowy kościół i zabudowania parafialne wystawić. Termin upłynął, a on zaledwie wystawił plebanię. Ponadto powinien pomóc w budowie. Zapis 300 talarów, uczyniony przez poprzedniego proboszcza, Macieja Stobińskiego, zabezpieczony na dobrach Bożejewice, należących do Kościelskiego, brata rodzzonego kolatora, k. 18-18v.

Wyposażenie w paramenty liturgiczne dosyć bogate, zatem musiały być uratowane z pożogi, k. 18v-19v.

W parafii, na utrzymaniu proboszcza, mieszkał, na wzór wikariusza, Józef Pedykiewicz. Organista, który miał dożywotnio w użytkowaniu kawałek roli, był właściwie opłacany przez proboszcza. Prowizorów nie było. Szkoły nie było, k. 19v-20.

Opis uposażenia proboszcza. Plebania wybudowana przez kolatora. Innych zabudowań kolator, pomimo zobowiązania, nie wystawił. Proboszcz, który ostatnio odebrał na siebie uposażenie plebańskie, zapożyczając się, zbudował niezbędne pomieszczenia gospodarskie. Wykaz inwentarza, k. 20-21.

Osobnego cmentarza grzebalnego jeszcze nie było. Szpitala nie było. Metryki spisywano dokładnie, k. 21.

Wsie parafialne: Góra, Dulsk, Pławinek, Niemojowo, Radajewice, Łąkocin, Witowy. Karczyn, Szarlej, Łojewo, Sikorowo, Jaronty, Dziennice. Wiernych komunikujących na święta wielkanocne było 841 osób, k. 21.

M u r z y n n o

Proboszcz – Mateusz Odorowski od 1799 roku. Świątynia drewniana, grożąca upadkiem, tak iż na podstawie zarządzenia władzy państwowej pruskiej miała być sprzedana na licytacji w 1804 roku i następnie zbudowana nowa, ale z powodu czasu wojennego sprawa ta nie doszła do skutku, tak iż aktualnie nabożeństwa odprawiane były w części prezbiterium¹⁴¹, tak iż można powiedzieć, że praktycznie kościoła parafialnego nie było. Prawo patronatu należało do króla i do niego należała naprawa, [czy ewentualna odbudowa], k. 24.

Wyposażenie w paramenty liturgiczne, dosyć skromne, k. 24-25.

Wykaz kilkunastu ksiąg proboszcza, 26.

Sam proboszcz pobierał pokładne i dzwonne i z tego zaopatrywał kościół w potrzebne do nabożeństw rzeczy. Nie było uposażenia na utrzymanie innych sług kościoła. Była szkoła założona przez rząd pruski z utrzymaniem nauczyciela, którym był Stefan Steinberg, katolik, od 1806 roku opłacany przez parafię, a proboszcz odwiedzał szkołę i egzaminował dzieci, k. 26.

Uposażenie parafii. Plebania i zabudowania gospodarcze dokładnie opisane, k. 26-27.

¹⁴¹ Tekst potem przekreślony i różne dopiski, w części trudne do odczytania z powodu atramentu rozmytego i wyblakłego.

Wyliczono służbę plebańską, w tym kantora i dzwonnika. Inwentarz żywy, k. 27-27v.

Cmentarz wokół kościoła, gdzie chowano zmarłych, w 1810 roku ogrodzony, k. 27v.

Ponieważ przytułku nie było, ubodzy mieszkali kolejno u parafian i przez nich bywali chowani, k. 27v.

Prowadzono księgi parafialne stosownie do przepisów prawa państwowego i kościelnego. Parafian było około 250 osób, nie licząc ewangelików. Było bractwo Przemienienia Pańskiego, k. 27v.

P i e r a n i e

Wizytacja miała miejsce 31 I 1816 roku. Proboszcz – Jakub Bewicz od 1815 roku. Świątynia drewniana, prawa patronatu Macieja Słubickiego, zmarłego w 1814 roku. Wymagała znacznego remontu w dachach i przyciesiach. Powinien tego dokonać kolator, bo innego funduszu nie było, k. 28.

Wyposażenie w paramenty liturgiczne, bardzo liczne, w tym obszerny wykaz wotów oraz ksiązek. Wykaz instrumentów muzycznych, ale już zepsutych i do użytku niezdatnych, k. 28-30.

Uposażenie parafii niewystarczające, gdy chodzi o obowiązki jakie musiałyby spełniać wikariusz, dlatego musi spełniać je sam proboszcz, k. 30v.

Pokładne i dzwonne pobierał sam proboszcz i z tego zaradzał bieżącym potrzebom kościoła. Prowizorów nie było. Organistę utrzymywał proboszcz z własnych funduszy, k. 30v.

Uposażenie parafii dokładnie opisane. Zabudowania plebańskie, k. 30v-31v.

Cmentarza grzebalnego osobnego nie było. Szpitala nie było. Księgi metryk należycie spisywano, k. 31v.

Wsie parafialne: Pieranie, Sobiesierne, Pieczyska, karczma Mrowina, Dziewa, Baskowo, gościniec Czajka, gościniec Głojkowo, Bąkowo, Nowydwór. Nie było żadnego bractwa, k. 31v.

Wykaz inwentarza gospodarskiego, żywego i martwego, k. 32.

Ponieważ ten inwentarz został zniszczony przez pożar, jaki miał miejsce 9 V 1824 roku, na karcie następnej zrobiono uwagę, inną ręką, prawdopodobnie księdza Łukowskiego i 17 III 1824 roku. Potem wyliczono nowo nabyty inwentarz, k. 32v.

Uwaga co do sreber spośród paramentów liturgicznych i wotów, jakie komisja w 1813 roku wybrakowała, celem przeznaczenia ich na remont budynku świątyni, teraz zamkniętych w skarbcu. Klucze były u kolatora Macieja Słubickiego, a po jego śmierci przez sąd opieczętowane. Piszący protokół wydał opinię, że są one bezpieczne i załączył wykaz tych sreber, k. 33.

Uwaga, zdaje się że z 17 III 1828 roku, zrobiona przez ks. Łukowskiego, że powyżej spisane srebra już zostały częściowo obrócone na remont świątyni i wyliczono, co jeszcze pozostało, k. 33v.

P ł o n k o w o

Wizytacja mogła odbyć się 8 II 1816 roku. Proboszcz – Józef Piaskowski od ok. 1800 roku. Świątynia drewniana, prawa patronatu hrabiny z Wolskich owdowiałej Dąbskiej i jej sukcesorów. Naprawa ciąży na kolatorce, ale był jeszcze na to fun-

dusz 1000 złotych polskich, zapisany przez Augustyna Kuczkowskiego i zabezpieczony na synagodze i Inowrocławiu oraz jeszcze inne. Kolator Dąbski za swego życia nie dopełnił do końca naprawy świątyni, a jego spadkobiercy o tym zapomnieli, k. 36-36v.

Inwentarz paramentów liturgicznych, k. 36v-37.

Pokładne i dzwonne pobierał sam proboszcz, załatwiając z tego bieżące potrzeby kościoła, bo prowizorów nie było. Organistę opłaca sam proboszcz, uprawiając ziemię, która na utrzymanie organisty była zapisana, bo ten sam użytkować jej nie chciał. Szkoły, ani funduszu na nią, nie było, k.37-37v.

Uposażenie parafii dokładnie opisane, zabudowania plebańskie i wykaz osób zatrudnionych w gospodarstwie proboszcza. Inwentarz żywy i martwy, k. 37v-39.

Osobnego cmentarza grzebalnego i szpitala nie było. Metryki spisywano dokładnie, k. 39.

Wsie parafialne: Płonkowo, Kaczkowo, Wierzchosławice, Mierogoniewice, Dobiesławice, Ściborze, Topola, Rojewo, Płonkówko i osad holenderskich z Kaczkowa cztery wsie: Altendorft, Roiewerneuidorft, Sandorft, Kaczkowerdorft i z Płonkowa jedna osada holenderska zwana Jezuitarbruch. Wiernych, przystępujących do sakramentów wielkanocnych, było 770 osób, k. 39.

S z a d ł o w i c e¹⁴²

Wizytacja odbyła się prawdopodobnie 7 II 1816 roku. Proboszcz – Stanisław Kalinowski od ok. 1802 roku. Świątynia drewniana, dawniej prawa patronatu bp. włocławskiego, a teraz króla pruskiego. Wymagała koniecznej naprawy ścian i zupełnie zniszczonych przyciesi, k. 42.

Wyposażenie w paramenty liturgiczne. Spis książek posiadanych przez proboszcza, 42-42v.

Prowizorów nie było. Pokładne pobierał sam proboszcz i z tego funduszu załatwiał potrzeby kościoła. Ponieważ organista sam nie był w stanie uprawiać należącej do niego ziemi, bo nie było budynków i inwentarza, uprawiał tę rolę proboszcz, płacąc organiście za granie. Szkoły, ani funduszu na nią nie było, k. 42v-43.

Uposażenie parafii dokładnie opisane. Zabudowania plebańskie i inwentarz żywy i martwy, k. 43-43v.

Cmentarza oddzielnego i szpitala nie było. Metryki spisywano należycie, k. 43v.

Wsie parafialne: Szadłowice, Skalmierowice, Więclawice, Słońsk i Latkowo. Wiernych do sakramentów wielkanocnych było ok. 400 osób, k. 44.

ACons. E. 53e

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. akt.] **ACons. E. 53e.**

[2. Tytuł oryg.] *Visitatio ecclesiarum decanatus Gniewkoviensis, peracta per Jacobum Eliam Nowakowski, decanum, canonic. Crusvicien., curatum Brudniencem in anno 1818.*

¹⁴² Tu jeszcze pisano „Szawłowice”.

[3. Daty krańc.] **1818.**

[4. Opis zewn.] Pol. 2° (35,00x21,50 cm). Poszyt akt bez oprawy. Kart liczbowanych – 13. Karty puste: 1v, 12v-13v. Pismo czytelne. Atrament wyraźny, czarny. Pismo jednej ręki, pewnie wizytatora Jakuba Nowakowskiego.

[5. Uwagi] Są to akta wyjęte z ksiąg dekanalnych w 1985 roku, jak to wynika z zapisu na doklejonej karcie, na której też umieszczono indeks 12 parafii, opisanych w tej wizytacji.

Przeprowadzając wizytację korzystano z dokładnej wizytacji z 1816 roku i do niej się odwoływano.

Zwizytowano także parafię Kościelec w dekanacie inowrocławskim. Może dlatego, że tam rezydował dziekan dekanatu inowrocławskiego.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

Karta doklejona, bez numeru, z wypisanym na maszynie tytułem i indeksem parafii.

Tytuł oryginalny, taki jak wyżej, k. 1.

Wstęp do wizytacji spisany w Pieraniu, zawierający informację, że władza kościelna, czyli urząd wiceadministratora archidiaconatu kruszwickiego, pismem z 15 VII [1818] roku wystawionym w Gniewkowie, doręczyła w dniu 20 VII tegoż roku podpisanemu Jakubowi Nowakowskiemu polecenie przeprowadzenia wizytacji dekanatu gniewkowskiego. Proboszczowie zostali powiadomieni pismem ogólnym, że ustanowiony wizytator, wzięwszy do pomocy Mateusza Odorowskiego, proboszcza z Murzynna, jako pisarza, w dniach od 10 do 24 listopada przeprowadzi wizytację. Rozpoczyna ją dnia 11 listopada, przyjechawszy ze swoim sekretarzem do parafii w Pieraniu. Ten urzędowy wstęp podpisali Jakub Nowakowski i Mateusz Odorowski, k. 2.

Tytuł wizytacji: Wizyta dekanalna kościołów w dekanacie gniewkowskim, odbyta przez x. Jakuba Eliasza Nowakowskiego, sprawującego obowiązki urzędu dziekańskiego, plebana w Brudni roku 1818, k. 2.

P i e r a n i e

Wizytacja miała miejsce 11 XI 1818 r. Proboszczem był Jakub Bewicz. Omówiono sprawę niedoszłej naprawy świątyni, której miał dokonać zmarły kolator Maciej Słubicki, część funduszy zamiarując zyskać ze sprzedaży zbędnych sreber. Śmierć jego zniweczyła te plany, ale teraz, gdyby ten zamiar skutecznie i dołączyć zapisane sumy 1062 złotych polskich i sumę zapisaną na utrzymanie bractwa dobrej śmierci, można by przeprowadzić konieczną naprawę świątyni, k. 2-2v.

Opis własności kościelnej, wyposażenia w paramenty liturgiczne, z odwołaniem się do wizytacji z 1816 roku, k. 2v-3.

Nabożeństwa odbywały się zgodnie z rytuałem rzymskim, k. 3.

Proboszcz nie dawał zgorszenia i opłaty pobierał zgodnie z przepisami. Gospodarstwo parafialne utrzymywał w dobrym stanie. Nowe rzeczy, które nabył, powinny być wpisane do inwentarza sporządzonego podczas wizytacji z 1816 roku, k. 3.

G ó r a

Wizytacja odbyła się 12 XI 1818 roku. Proboszcz – Stanisław Młodkowski. Kościoła ciągle nie było, tylko kaplica opisana w 1816 roku. Jednak kolator przyrzekł wybudować kościół i zaczął gromadzić materiały, a więc kamień i kazał wypalić sześćdziesiąt tysięcy cegieł. Spodziewano się, że z wiosną przyszłego roku zaczną się prace przy budowie, k. 3v.

Paramenty liturgiczne i inne sprzęty, opisane w 1816 roku, są dobrze zabezpieczone. Srebra, dawniej przez kolatora zabrane dla bezpieczeństwa, w ilości 48 sztuk, zostały zwrócone i tu wliczone. Nabożeństwa były zgodnie z rytuałem rzymskim. Gospodarstwo parafialne prowadzono dobrze, k. 3v-4.

P a r c h a n i e

Wizytacja przeprowadzona 19 XI 1818 roku. Proboszczem był Piotr Schmidt, z prezenty władz pruskich i przez urząd wiceadministratora archidiakonatu kruszwickiego ustanowiony, k. 4.

Własność kościelna i paramenty liturgiczne zgadzają się z opisem z 1816 roku. Nabożeństwa w niedziele są odprawiane o godzinie jedenastej zgodnie z rytuałem rzymski. Proboszcz nie daje złego przykładu i chociaż jest niedawno w parafii, widać, że o gospodarstwo parafialne będzie dbał, k. 4v-5.

S z a w ł o w i c e

Wizytę przeprowadzono 20 XI 1818 roku. Proboszcz – Stanisław Kalinowski¹⁴³, kanonik kruszwicki. Stan parafii odpowiada temu, co zanotowano w 1816 roku. Porządek nabożeństw zgodny z rytuałem rzymskim. Proboszcz daje przykład dobrego życia. Jednak kolator, którym był monarcha pruski, powinien zaradzić potrzebom remontu świątyni i zabudowań plebańskich, o co zabiegał proboszcz u władz świeckich. Proponował, aby dano tylko materiał, a on swoim kosztem dokona odpowiednich prac. Władze jednak na te prośby nie odpowiadały, czekając, aby proboszcz, zniechęciwszy się, przestał je niepokoić, k. 5-5v.

P ł o n k o w o

Wizytacja przeprowadzona 21 XI 1818 roku. Proboszcz – Józef Piaskowski. Stan parafii zgadzał się z opisem z 1816 roku. Ponieważ proboszcz nie spełnił polecenia z poprzedniej wizytacji zabezpieczenia sum zapisanych na parafię, powtórzono polecenie ich zabezpieczenia przez zapisanie w księgach hipotecznych odnośnych dóbr. Nabożeństwa były odprawiane zgodnie z przepisami. Proboszcz daje dobry przykład. Gospodarstwo prowadzi dobrze, k. 5v-6.

O s t r o w o [koło Gniewkowa]

Wizytacja przeprowadzona 28 XI 1818 roku. Stan zgadzał się z wizytacją z 1816 roku¹⁴⁴. Proboszcz ten sam, a mianowicie Wawrzyniec Śmietkiewicz. Świątynia, już poprzednio w złym stanie, teraz jeszcze w gorszym, bo zawałiła się wieża. Kolator o naprawie nie myśli, a proboszcza i wiernych nie stać na samodzielne przeprowadzenie naprawy. Była propozycja, aby, kierując się bezpieczeństwem, nabożeństwa prze-

¹⁴³ Biogram tego kanonika, zob. Fiutak. *Pralaci*, s. 42.

¹⁴⁴ Protokołu tej wizytacji nie znamy.

nieść do niedalekiego Gniewkowa, a uposażenie parafii ostrowskiej przeznaczyć na uposażenie wikariusza w Gniewkowie. Pozostały stan parafii, tak jak to opisano w 1816 roku. Nabożeństwa odprawiane zgodnie z prawem. Proboszcz nie dawał złego przykładu, ale o gospodarstwo parafialne dbał niezbyt gorliwie. Stare budynki rozebrał, a drewno przeznaczył na opał, sam nowych nie wystawił, chcąc zmusić kolatora procesami, aby wystawił nowe, chociaż ten już wystawił mu plebanię. Zarzucano proboszczowi, że będąc tu przez 29 lat, nic nie zbudował. Jeżeli taki stan pozostanie, to następcą na probostwie długo będzie cierpieć niedostatek, k. 6-6v.

M u r z y n n o

Wizytacja odbyła się 30 XI 1818 roku. Proboszczem był Mateusz Odorowski. W 1804 roku władze państwowe, widząc stan świątyni zagrażający bezpieczeństwu, kazały ją sprzedać a pieniądze zabrały. Czas wojenny nie pozwalał na wystawienie nowej świątyni. Proboszcz, dla wygody parafian, wystawił tymczasową kaplicę i tam do 1817 roku odprawiał nabożeństwa. Gdy i ta kaplica zniszczyła się, nabożeństwa przeniesiono do kościoła w Brannie. Proboszcz, gdy władza państwowa, pomimo ponawianych przez niego próśb, nie odpowiadała i ciągle go zbywała, postanowił z własnych funduszy wystawić drewniany kościół i już zebrał potrzebne drewno mając nadzieję, że na Zielone Świątki kościół będzie gotowy. Pozostałe sprawy były takie, jak w poprzedniej wizytacji. Nabożeństwa urządzano zgodnie z przepisami prawa kościelnego. Proboszcz dawał dobry przykład. Gospodarstwo utrzymywał w stanie należytym, k. 7-7v.

B r a n n o

Parafia nie posiadała własnego proboszcza, bo nie było dlań odpowiedniego uposażenia, a opiekę nad nią sprawował proboszcz z Murzynna, Mateusz Odorowski. Stan kościoła dobry i wszystko należycie utrzymane. Duża w tym zasługa kolatorki, Heleny Dziemińskiej, k. 7v.

S o l e c [Kujawski]

Przy kościele parafialnym nie było żadnego kapłana, a to z powodu zbyt szczupłego uposażenia. Klucze od świątyni znajdowały się u prowizorów. Wierni na nabożeństwa uczęszczali do sąsiednich kościołów. Należałoby zadbać, albo o podniesienie uposażenia, albo afiliować parafię np. do Bydgoszczy, aby parafianie mogli mieć u siebie nabożeństwa i wiedzieli kto odpowiada za sprawowanie dla nich sakramentów. Dotychczasowe uposażenie parafii było wypuszczone w dzierżawę, a dochód przyjmowali prowizorowie, k. 8.

C h l e w i s k a

Wizytacja odbyła się 5 XII 1818 roku. Ponieważ z powodu szczupłego funduszu i spustoszonego kościoła nikt nie chciał objąć tej parafii, władza kościelna oddała ją w zarząd najbliższemu proboszczowi, to jest z Brudni, Jakubowi Nowakowskiemu. Własność kościelna, opisana w 1816 roku, pozostała nienaruszona. Nabożeństw w Chlewiskach nie ma, a wierni uczęszczają do niedalekiej Brudni, k. 8v.

G n i e w k o w o

Wizytacja odbyła się 7 XII 1818 roku. Proboszczem był Kazimierz Ostrowski, wiceadministrator archidiaconatu kruszwickiego, prałat kapituły kruszwickiej. Wszystko pozostawało tak, jak w wizytacji poprzedniej. Nabożeństwa zgodnie z przepisami prawa. Proboszcz cieszy się dobrą opinią u parafian i u władz. Był wikariusz, dawny proboszcz z Parchania, Jan Zalewski. Gospodarstwo parafialne, puszczone w dzierżawę, znajdowało się w dobrym stanie, k. 9-9v.

K o ś c i e l e c

Parafia ta należała do dekanatu inowrocławskiego. Wizytacja odbyła się 10 XII 1818 roku. Proboszczem był Maciej Węsierski¹⁴⁵, kanonik kruszwicki i dziekan inowrocławski. I tu odwoływano się do wizytacji z 1816 roku, z czasów bp. Malczewskiego. Własność kościelna należycie zabezpieczona. Nabożeństwa odprawiano według rytuału rzymskiego. Proboszcz dawał dobry przykład. Wikariusz, Jakub Śmiechowicz, miał też dobrą opinię. Gospodarstwo parafialne w dobrym stanie, k. 10-10v.

Kopia pisma proboszcza z Pierania z 20 XI 1818 roku do Królewsko Pruskiego Urzędu Ziemskiego powiatu inowrocławskiego w sprawie należnej dla parafii dziesięciny z Bakowa, Sobiesiernia i Pierania, ponieważ dziesięciny te ostatnio nie były oddawane. Podpisał ks. Jakub Bewicz, k. 11.

Odpowiedź z tego urzędu, datowana w Inowrocławiu 3 XI 1818 roku, że właściciele wspomnianych wyżej dóbr zaprzeczają, jakoby należało się dziesięcina, dlatego zainteresowany proboszcz powinien przedstawić odpowiednie dokumenty. Podpisał niejaki Danielowski, k. 11.

27 XI 1818 roku proboszcz z Pierania wysłał wypisy z ksiąg parafii Pieranie, które świadczyły o słusznych prawach parafii, k. 11v.

Rezolucja Królewsko Pruskiego Urzędu Ziemiańskiego w Inowrocławiu z 30 XI 1818 roku, która potwierdza otrzymanie dokumentów z Pierania i na ich podstawie zobowiązuje do natychmiastowego oddawania należnej dziesięciny, aby uniknąć kosztów egzekucji. W przyszłości właściciele tych dóbr mogą sądownie dowodzić swojego zdania. Podpisał niejaki Wolański, k. 11v-12.

ACons. E. 54**A. OPIS KSIĘGI**

[1. Sygn. akt.] **ACons. E. 54.**

[2. Tytuł nadany] Wizyty kościołów dekanatu gniewkowskiego.

[3. Daty krańc.] **1595-1832.**

[4. Opis zewn.] Łac.-pol. 2° (33,50x21,50 cm). Jest to poszyt akt, bez stałej okładki. Kart liczbowanych 103. Karty puste: 1v, 11, 11v, 15v, 16v, 21, 21v, 23, 23v, 27v, 31, 31v, 33v, 43v, 44, 45, 45v, 57, 57v, 65v, 68v, 71v, 73, 73v, 75, 75v, 78-79v, 80v, 88v-89v, 94, 94v, 95v, 98v. Pismo różnej ręki.

[5. Uwagi] Jest to poszyt akt wizytacyjnych utworzony z wyjętych z akt dekanalnych protokółów wizytacji parafii dekanatu gniewkowskiego. Są to więc odpisy akt

¹⁴⁵ Biogram tego kanonika, zob. F i u t a k, *Pralaci*, s. 120.

z różnych lat, poczynawszy nawet od czasu rządzenia diecezją kujawsko-pomorską przez biskupa Hieronima Rozrażewskiego, a skończywszy już na okresie, gdy ten dekanat należał do archidiecezji gnieźnieńskiej po zmianach w 1818 i 1821 roku. Ponieważ w większości są tu wizytacje z czasów diecezji kujawsko-pomorskiej, zebrane w jednym poszycie, dlatego uwzględniono je w niniejszym repertorium wszystkie.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

Karta wklejona z wypisanym na maszynie tytułem, takim jak wyżej i z indeksem zawartych tu protokółów wizytacyjnych.

B r a n n o

1. Wizyta kościoła brańskiego w roku 1787, dnia 23 grudnia [i odpis wizytacji z 1595 roku], k. 1.

Kościół pw. św. Apostołów Piotra i Pawła, drewniany, staraniem kolatora utrzymany w dobrym stanie, zbudowany przed ok. 200 laty. Na świątyni znajdował się zegar. Prawo patronatu należało do Antoniego Niewieścińskiego. Opis stanu kościoła i jego wyposażenia, k. 2-2v.

Wykaz paramentów liturgicznych, k. 2v-4v.

Cmentarz nieogrodzony. Bractwo Pięciu Ran Pana Jezusa od dawna istniejące, ale dokument zatwierdzający przez Konsystorz Włocławski był z 1755 roku. Organista, Wojciech Brzeziński, i czterech „kapelistów” opłacanych przez kolatora. Szpitala nie było, k. 4v-5.

Wsie parafialne: Branno, Markowo, Kijewo, Gęzewo i karczma Wygoda. Osób zobowiązanych do sakramentów wielkanocnych było ok. 300, k. 5.

Opis nabożeństw i sprawowania sakramentów, k. 5-5v.

Opis uposażenia. Wspomniano o zapisie na wsi Kijewo i o dziesięcinach. Jednak właściwie parafia nie posiadała własnego uposażenia, dlatego czyniono próby, tu opisane, aby stwierdzić, jakie dawniej było jej uposażenie, k. 5v-6.

Od dawna nie było stałego proboszcza, a parafią zarządzali opłacani przez kolatora zakonnicy, jako kapelani. Zarządcą zaś był Franciszek Gularski, rezydujący w Ostrowie [koło Gniewkowa], niekiedy tu dojeżdżający, a nabożeństwa odprawiali kapelani, k. 6-6v.

Podczas tej wizytacji odnaleziono w parafii odpis wizytacji z czasów bp. Rozrażewskiego, który wklejono do tych akt. Ten odpis z akt wizytacyjnych z 1595 roku sporządzono 21 V 1744 roku na prośbę ówczesnego proboszcza z Branna, Gzowskiego (imienia nie podano), a podpisał go Franciszek Kanigowski. Treść tej wizytacji, tu odpisanej, dotyczy uposażenia parafii, które za czasów Rozrażewskiego przywłaszczył sobie dziedzic z Branna, innowierca Brański, k. 7-7v.

2. Wizyta kościoła parafialnego brańskiego w roku 1788, dnia 15 października.

Świątynia pw. św. Piotra i Pawła, mająca ok. 200 lat, w dobrym stanie, prawa patronatu Antoniego Niewieścińskiego, miejscowego dziedzica. Opis zewnętrzny świątyni, k. 8.

Wykaz paramentów liturgicznych, k. 8-9.

Cmentarz nie był ogrodzony. Bractwo Pięciu Ran Pana Jezusa. Obchodzone odpusty. Nauczyciela nie było. Próbował uczyć organista, Wojciech Brzeziński, ale nie miał do tego zdolności. On i trzej „kapeliści” opłacani byli przez kolatora, k. 9-9v.

Wsie parafialne: Branno, Markowo, Kijewo, Gęzewo i karczma w lesie zwana Wygoda, k. 9v.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 9v-10.

Uposażenie parafii, k. 10.

Stałego proboszcza nie było. Był zarządca, Franciszek Gularski, rezydujący w Ostrowie [koło Gniewkowa], od 1780 roku. Wikariusza nigdy nie było, ale parafię obsługiwali kapelani zakonnicy opłacani przez kolatora. Porządek nabożeństw, k. 10v.

G n i e w k o w o

Odpis wizytacji parafii Gniewkowo z 1596 roku sporządzony w 1760 roku przez Aleksandra Mostowskiego¹⁴⁶, prepozyta wrocławskiego. Wspomniano tu, że Józef Sokołowski¹⁴⁷, kustosz kruszwicki, prosił o ten odpis. Zawiera on opis uposażenia parafii Gniewkowo, w tym dziesięciny, k. 12-12v.

Ciąg dalszy opisu uposażenia parafii w Gniewkowie, ale nie podano z jakich materiałów to wzięto, k. 12v-13v.

Odpowiedzi na pytania postawione przez Regencję Pruską w 1787 roku, a dotyczące kościołów w Prusach Wschodnich. Odpowiedź, dotyczącą stanu parafii Gniewkowo, dał zarządca tej parafii Bratkowski 2 X 1787 roku. Zawarty jest tu krótki opis kościoła parafialnego i kościoła Świętego Krzyża, stojącego pod lasem. Podano wiadomości o uposażeniu. Świątynia w Gniewkowie miała mieć już ok. 700 lat. Ostatnio naprawiał ją przed ok. 40 laty ówczesny zarządca, Józef Chyliński¹⁴⁸. Były dwa pobożne legaty na msze. Wspomniano o relikwiach Krzyża Świętego, które posiadały dokument autentyczności. Były też i inne relikwie, k. 14-15.

Fragment obszernego opisu uposażenia parafii w Gniewkowie z ok. 1787 roku. Uzasadniając prawo do dziesięcin, powołano się nawet na wizytację z 1589 roku, czyli z czasów bp. Rozrażewskiego, którą uważano za dokument erekcyjny. Wspomniano o dawnych pobożnych legatach. Zabudowania parafialne znajdowały się w złym stanie, ale kolator, czyli król, ich nie remontował. Proboszcz uczyniłby to sam, gdyby zwolniono go z pewnych opłat na rzecz rządu. Był dom, gdzie mieszkali wikariusz i organista¹⁴⁹, k. 16-20v.

Regestr, czyli spis sreber i innych aparatów kościelnych w kościele w Gniewkowie, sporządzony 1 II 1790 roku przez kolatora, majora Szekielego. Spis ten potwierdził 6 XII 1797 roku wizytator K[azimierz] Ostrowski¹⁵⁰. Wspomnił on o kradzieży jaka miała miejsce w świątyni w Gniewkowie w 1797 roku, k. 22-22v.

¹⁴⁶ Biogram tego prepozyta, zob. Ch o d y ń s k i, *Katalog*, s. 641-643.

¹⁴⁷ Biogram tego kustosza kruszwickiego, zob. F i u t a k, *Prataci*, s. 107.

¹⁴⁸ Był on kanclerzem kapituły kruszwickiej. Biogram, zob. F i u t a k, *Prataci*, s. 13.

¹⁴⁹ Możliwe, iż autorem tego zapisu był proboszcz Bratkowski, ten sam co występował w 1787 r.

¹⁵⁰ Pewnie chodzi o Kazimierza Ostrowskiego, proboszcza w Gniewkowie w latach 1794-1830. Biogram tego proboszcza i kanonika, a następnie prałata kruszwickiego, zob. F i u t a k, *Prataci*, s. 86.

Orłowo

Wizytacja parafii z 1786 roku, przeprowadzona z polecenia bp. Józefa Rybińskiego, przez Mikołaja Osińskiego¹⁵¹, dziekana dekanatu gniewkowskiego, kanonika kruszwickiego i proboszcz z Płonkowa.

Wieś, dawniej królewska, teraz kościół prawa patronatu króla pruskiego. Parafia afiliowana do parafii w Podgórzu od 1584 roku. Obecna świątynia drewniana, fundowana w 1722 roku przez Wojciecha Dąbskiego i konsekrowana 14 X 1722 roku przez bp. włocławskiego, Krzysztofa Szembeka. Opis stanu świątyni wymagającej nieco naprawy. Opis ołtarzy i obrazów oraz urządzenia wnętrza. Zakrystia z surowej cegły, źle wykonana i stwarza problemy i koszty, k. 24-24v.

Wyposażenie w paramenty liturgiczne, k. 24v-25.

Cmentarz corocznie był na nowo grodzony, bo zimową porą ludzie innej religii rozbierali ogrodzenie na opał. Nie było bractwa, kaplic, szpitala. Parafia składała się z jednej wsi – Orłowa, k. 25.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 25v.

Uposażenie parafii. Zabudowania parafialne. Dla wikariusza nie było ani mieszkania, ani funduszu. Inwentarz gospodarski sprawił proboszcz swoim kosztem, k. 25v-26v.

Zarządcą parafii był Jan Gwoździkowski od 1754 roku. Ocena jego duszpastersstwa, k. 26v-27.

Wizytacja kościoła w Orłowie, odbyta przez dziekana dekanatu gniewkowskiego i proboszcza w Murzynnie, [Kazimierza] Ostrowskiego¹⁵², w listopadzie 1795 roku. Opis świątyni jak w poprzedniej wizytacji, z wykazem paramentów liturgicznych i opisem uposażenia, k. 28-29v.

Spis inwentarza przy kościele filialnym w Orłowie z 1795 roku. Inwentarza gospodarskiego nie było, a tylko paramenty liturgiczne, tu wyliczone, k. 30-30v.

Opis kościoła parafialnego w Orłowie oraz jego uposażenia i wyposażenia, dokonany z okazji wizytacji przez specjalną komisję wyznaczoną w 1801 roku. Opis kościoła zewnątrz i wewnątrz. Inwentarz paramentów liturgicznych, stan zabudowań parafialnych i uposażenie. Podpisali ten protokół komisarze w osobach Zygmunta Rudowskiego¹⁵³ i Kazimierza Ostrowskiego¹⁵⁴ oraz proboszcz z Orłowa, Jan Goździkowski, k. 32-33v.

Ostrowo [koło Gniewkowa]

Wizytacja odbyta przez Ignacego Lnińskiego, kanonika włocławskiego i dziekana inowrocławskiego i gniewkowskiego w 1780 roku, według 228 pytań, na które należało odpowiedzieć. Położenie parafii w archidiaconacie kruszwickim, oficjalacie włocławskim i w królestwie pruskim. Do parafii należały wsie – najpierw należące go Szekelego, dowódcy wojsk pruskich – a mianowicie: Ostrowo, Wierzbiczany i opuszczona wieś Wioteczki, dalej Wielowieś należąca do króla pruskiego, wieś Bąbolin należąca do Stanisława Słubickiego, wreszcie Wierzchosławice, stanowiące własność Wol-

¹⁵¹ Biogram tego kanonika kruszwickiego, zob. F i u t a k, *Pralaci*, s. 83.

¹⁵² Biogram tego kanonika kruszwickiego, zob. F i u t a k, *Pralaci*, s. 86.

¹⁵³ Dziekan służewski i kanonik kruszwicki. Biogram tego kanonika kruszwickiego, zob. F i u t a k, *Pralaci*, s. 100.

¹⁵⁴ Zapewne ten sam, co wyżej.

skiej z Goszczewa. Ta ostatnia wieś, nie wiadomo z jakiego powodu, została przyłączona do parafii w Płonkowie. Katolików mieszkało w parafii 217 osób, akatolików – 85, k. 34.

Świątynia drewniana, od nowa zbudowana kosztem Konstancji ze Zboińskich Garczyńskiej, dziedziczki z Ostrowa, a potem, z drugiego małżeństwa, Głębockiej, żony Franciszka, przed ok. 28 laty, pw. Matki Boskiej „ad Nives”. Aktualnie kołatorem był dziedzic z Ostrowa, wspomniany wyżej, Szekieli, major wojsk pruskich. Poprzedni proboszcz, Jan Wilski, był prezentowany jeszcze przez wyżej wspomnianą Konstancję, k. 34-34v.

Opis świątyni, k. 34v.

Wykaz wyposażenia bardzo dokładny, k. 34v-35v.

Opis ołtarzy o obrazów, k. 35v-36.

Bractwo Szkaplerza Świętego, opiekujące się ołtarzem wielkim i posiadające pewne uposażenie, k. 36-36v.

Kaplica prywatna w Wierzbiczanach, ale już nieczynna, zaś paramenty liturgiczne, jakie w niej były, złożono w kościele parafialnym, k. 36v.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 36v-37v.

Proboszczem był Franciszek Gularski od 1766 roku. Nabożeństwa w kościele parafialnym, k. 37v-38.

Wspomniano o znajdującym się w parafii odpisie wizytacji z 1763 roku, przeprowadzonej przez Łukasza Płacheckiego¹⁵⁵, prepozyta wrocławskiego, i innych materiałach dotyczących parafii, k. 38-38v.

Opis uposażenia parafii, zabudowania plebańskie i inwentarz, k. 38v-39v.

Wizytacja dekanalna parafii Ostrowo [koło Gniewkowa], przeprowadzona 29 VII 1785 roku przez Mikołaja Osińskiego, dziekana gniewkowskiego, prepozyta z Płonkowa.

Dawniej wieś dziedziczna Franciszka i Konstancji ze Zboińskich Głębockich, a teraz należąca do Szekelego, majora wojsk pruskich. Krótki opis świątyni i nabożeństw, k. 40.

Wykaz wyposażenia w paramenty liturgiczne, k. 40-41.

Uposażenie parafii w ziemię, wykaz inwentarza, dziesięciny. Tekst ugody co do odbierania dziesięciny pomiędzy Konstancją Głębocką i Jakubem Garczyńskim, a Franciszkiem Gularskim, proboszczem z Ostrowa i Ignacym Borskim, proboszczem z Parchania, w obecności Franciszka Augustyna Ossowskiego, proboszcza z Chlewisk, Antoniego Świerczyńskiego i Antoniego Kołczyńskiego, zawartej w Wierzbiczanach 14 III 1768 roku. Ta ugoda została wpisana do ksiąg inowrocławskich, akt Konsystorza Wrocławskiego, k. 41v-42v.

Zapis Konstancji ze Zboińskich, wdowy po Mikołaju Garczyńskim i dziedziczki Ostrowa, uczyniony w 1758 roku w aktach grodzkich inowrocławskich, gdy proboszczem w Ostrowie był Jan Wiconowski, na bractwo Szkaplerza świętego, k. 43.

Wizyta kościoła ostrowskiego 1786 roku, odprawiona przez Mikołaja Osińskiego, kanonika kruszwickiego, dziekana gniewkowskiego, proboszcza płonkowskiego i brudzińskiego. Położenie kościoła parafialnego w Ostrowie [koło Gniewkowa], pw.

¹⁵⁵ Biogram tego prałata, zob. Ch o d y ń s k i, *Katalog*, s. 748-749.

Matki Boskiej Śnieżnej. Była to świątynia drewniana, piękna, o dwóch wieżach, fundowana w 1746 roku przez Franciszka Głębockiego i Konstancję ze Zboińskich, najpierw Garczyńską, potem Głębocką. Aktualnie kolatorem był major wojsk pruskich, Szekieli. Opis stanu świątyni, k. 47.

Wyposażenie w paramenty liturgiczne, k. 47v-49.

Cmentarz, chociaż proboszcz starał się o niego, nie jest dobrze ogrodzony z powodu drogiego drewna. Bractwo szkaplerza świętego. Kaplica w Wierzbiczanach, już nieczynna. Organista utrzymywany przez proboszcza, k. 49.

Wsie parafialne: Ostrowo, Wierzbiczany, Wielowieś i Bąbolin. Dawniej należały też Wierzchosławice, ale dlaczego zostały odłączone, tego nie wiadomo, k. 49.

Sposób sprawowania sakramentów, k. 49-49v.

Zapisy Niewieścińskiego na dzwonienie i śpiewanie w niedziele Anioł Pański oraz Konstancji ze Zboińskich na bractwo Szkaplerza, k. 49-50.

Uposażenie parafii w ziemię i dziesięciny. Wykaz inwentarza gospodarskiego, k. 50-50v.

Wikariusza nie było. Proboszcz – Franciszek Gularski, rezydował na miejscu, od 1754 roku. Porządek nabożeństw. Księgi parafialne prowadził, k. 51-51v.

Opis powyższy, sporządzony przez samego proboszcza, przeczytał i podpisał wizytator, Mikołaj Osiński, 12 VII 1786 roku, k. 51v.

Dekret reformacyjny dla parafii w Ostrowie [koło Gniewkowa], wystawiony w samym Ostrowie 5 XI 1780 roku, podpisany przez Ignacego Lnińskiego¹⁵⁶, kanonika wrocławskiego i archidiacona kruszwickiego i Feliksa Łukasza Lewińskiego¹⁵⁷, doktora obojga praw, k. 52.

Odpis darowizny uczynionej przez Konstancję ze Zboińskich, zapisanej w księgach grodzkich inowrocławskich w 1758 roku, na dobrach dziedzicznych Ostrowo, w jej i spadkobierców imieniu, w obecności proboszcza z Ostrowa, Jana Wiconowskiego, sumy 1000 tynfów, na utrzymanie bractwa Szkaplerza świętego w Ostrowie, k. 53-53v.

Kopia ugody pomiędzy proboszczem z Ostrowa, Franciszkiem Gularskim, a dziedzicami Ostrowa i wsi, z których parafii należały się dziesięciny, co do sposobu ich oddawania, zawarta 14 III 1768 roku w Wierzbiczanach, k. 55-56¹⁵⁸.

P a r c h a n i e

Wykaz rzeczy, a właściwie paramentów liturgicznych, należących do kościoła w Parchaniu, sporządzony po śmierci Rafała Kurowskiego, proboszcza tej parafii, sporządzony 27 IV 1799 roku. Wykaz ten podpisali: Kazimierz Ostrowski¹⁵⁹, świadkowie obecni: Antoni Grzegorek i Jan Bednarek. Uwaga, że 26 VI 1799 roku rzeczy te oddano zarządcy parafii Parchanie, Wawrzyńcowi Śmietkiewiczowi, w obecności tych samych, co wyżej osób, wreszcie 22 III 1800 roku ostatecznie przejął je nowy

¹⁵⁶ Biogram tego prałata, zob. Ch o d y ń s k i, *Katalog*, s. 524-525.

¹⁵⁷ Pewnie to późniejszy członek kapituły wrocławskiej. Biogram tego późniejszego prałata, zob. Ch o d y ń s k i, *Katalog*, s. 492-505.

¹⁵⁸ Ten sam tekst był już na k. 41v-42v.

¹⁵⁹ Pewnie chodzi o proboszcza z Gniewkowa. Biogram tego prałata, zob. F i u t a k, *Prałaci*, s. 86.

proboszcz w Parchaniu, Maciej Węsierski¹⁶⁰. Tę ostatnią czynność potwierdzili podpisami: Kazimierz Ostrowski, Maciej Węsierski, Antoni Grzegorek i Jan Bednarek, k. 58-59v.

P i e r a n i e

Wizytacja kościoła w Pieraniu odprawiona 19 VII 1786 roku przez Mikołaja Osńskiego¹⁶¹, kanonika kruszwickiego i dziekana gniewkowskiego.

Opis położenia i stanu kościoła w Pieraniu. Świątynia drewniana z 1733 roku, wystawiona staraniem proboszcza z ofiar dobroczyńców i składek wiernych, konsekrowana w 1743 roku przez sufragana wrocławskiego, Franciszka Kanigowskiego. Prawo patronatu należało do Macieja Słubickiego, dziedzica z Pierania. Dokładny opis świątyni z jej kaplicami, ołtarzami i obrazami. Wspomniano o słynącym łaskami obrazie Matki Boskiej w ołtarzu głównym. Dwie zakrystie, a przy jednej z nich skarbiec. Dzwonnica na cmentarzu przykościelnym, k. 60-60v.

Wykaz paramentów liturgicznych, licznych wotów oraz srebrnych sukienek i koron na niektórych obrazach, k. 60v-61v.

Cmentarz ogrodzony. Bractwo Niepokalanego Poczęcia, z ustanowienia Stolicy Apostolskiej z 1721 roku, co potwierdził biskup diecezjalny w 1722 roku. Dzieci uczył organista. W przytułku znajdowało się 4 ubogich, k. 62,

Wsie parafialne: Pieranie, Sobiesierne, Pieczyska, Bąkowo, Głojkowo, Baskowo, Dziewa, gościniec Czajka, k. 62.

Sposób administrowania sakramentami, k. 62-62v.

Uposażenie parafii dokładnie opisane. Ogólnie powiedziano, że było skromne. Kolatora też nie było stać na należyte remonty świątyni. Zabudowania parafialne i inwentarz gospodarski, 62v-63v.

Organistę opłacał proboszcz. Dziad kościelny żył z jałmużny. Właściwym, „przysejnym”, kościelnym był Kacper, gospodarz z Baskowa, k. 63v.

Prezentowanym przez dziedzica proboszczem był Ambroży Dzieczkiewicz, dotychczasowy proboszcz z Kobielic, ale jeszcze niezatwierdzony przez Regencję w Kwidzynie, stąd w Pieraniu był kapłan z zakonu św. Franciszka. Porządek nabożeństw, k. 63v.

Zalecenie, spisane inną ręką, pewnie już później, aby zbyteczne srebra, przechowywane w zamknięciu, sprzedać należycie i z otrzymanego funduszu naprawić świątynię, k. 63v.

Wizyta dziekańska, z rozkazu bp. Józefa Ignacego Rybińskiego, odprawiona w Pieraniu w 1795 roku przez dziekana gniewkowskiego, Kazimierza Ostrowskiego.

Świątynia w Pieraniu, w stosunku do stanu z poprzedniej wizytacji, znacznie poprawiona. Przeprowadził to swoim kosztem aktualny proboszcz. Jeszcze pozostały do naprawy duże organy. Wyliczono wszystko co zrobiono, k. 64.

Wyposażenie w paramenty liturgiczne, dobrze utrzymane i zabezpieczone, k. 64.

Cmentarz ogrodzony, chociaż naprawy bieżące na niewiele się zdają i należałoby dać ogrodzenie nowe. Dzwonnica dobra, a kostnica powinna być wystawiona nowa, k. 64.

¹⁶⁰ Potem był w kapitule kruszwickiej. Biogram tego prałata, zob. F i u t a k, *Prałaci*, s. 12.

¹⁶¹ Biogram tego prałata, zob. F i u t a k, *Prałaci*, s. 83.

Opis sprawowania sakramentów. Do komunii wielkanocnej było zobowiązanych 336 osób, k. 64v.

Opis uposażenia parafii. Wykaz sum, od których należały się procenty, nie zawsze dochodzące. Zabudowania plebańskie. Szpital stary. Inwentarz żywy i martwy, k. 64v-65.

Proboszcz – Ambroży Dzikkiewicz. Porządek nabożeństw, k. 65.

Wklejona karta, mniejszego formatu, opuszczona przy foliowaniu, zaznaczona przy niniejszym jako 64a, zawierająca, wyżej już wzmiankowany, zapis pięciu sum, od których powinna dochodzić prowizja 5, a nawet 7, od sta, k. 64a-64av.

S o l e c [Kujawski]

Wyciąg z wizytacji, zwanej tu księgą „liber beneficiorum” z czasów bp. Rozrązewskiego, dotyczącej parafii Solec z 1582 roku.

Kościół dobrze rządzony. Nosił wezwanie św. Stanisława i był prawa patronatu królewskiego. Wykaz paramentów liturgicznych. Opis uposażenia. Wsie parafialne: Otorowo, Przyłubie i dwie osady młyńskie. Stan świątyni dobry. Plebania zniszczona. Szkoła była utrzymywana przez miasto, a nauczyciel nosił imię Urban. Znajdowało się tu kilku innowierców. Proboszczem był Nikodem Taborowski, prepozyt szpitala w Bydgoszczy, dlatego tu nie rezydował, ale miał wikariusza, Bartłomieja z Dobrzyń. Parafianie z Liskowa, opanowanego przez innowierców, tu korzystali z posługi kapłańskiej, k. 66-66v.

Uwagi dla Sądu Ziemiańskiego Powiatu Bydgoskiego z 8 X 1825 roku, dotyczące spraw majątkowych parafii Solec, k. 67-67v.

Wizytacja parafii Solec przeprowadzona w 1788 roku przez Mikołaja Osińskiego, kanonika kruszwickiego i dziekana gniewkowskiego.

Miasteczko królewskie. Świątynia drewniana, obszerna. O pierwszej fundacji nie wiadomo. Obecna świątynia zbudowana za grzywny, jakie musieli zapłacić Żydzi za dokonanie kradzieży w tym kościele w 1736 roku. Kolatorem był król. Opis zewnętrzny wyglądu świątyni, k. 69.

Uposażenie w paramenty liturgiczne, k. 69-69v.

Bractwo św. Anny, dobrze prowadzone i cech garncarski, ale ten był zaniedbany w swojej działalności, k. 69v.

Organisty nie było, podobnie jak i szpitala, k. 69v.

Miejscowości parafialne: miasteczko Solec z osadami holenderskimi, i wsie: Przyłubie, Otorowo, Kabat, Folwark, Trzcianka, Jajtowy, Żułwina, k. 69v.

Sprawowanie sakramentów, k. 69v-70.

Uposażenie parafii w ziemię i dziesięciny i inne opłaty. Zabudowania parafialne, k. 70-70v.

Parafia od 1772 roku nie posiadała stałego proboszcza z powodu zbyt małego uposażenia. Zarządcą był Mateusz Raszewski, proboszcz z Orła i tu rezydujący, zaś probostwo orzelskie, za zgoda biskupa, przekazał w zarząd innego kapłana. Sam sprawował tu duszpasterstwo, k. 70v-71.

Spis własności parafialnej w Solcu sporządzony 6 III 1793 roku przez dziekana, Mikołaja Osińskiego, po śmierci (2 III 1793 roku) dotychczasowego zarządcy parafii, Mateusza Kaszewskiego. Inwentarz dotyczy wszelkiej posiadłości, a więc świątyni,

jej wyposażenia w sprzęty kościelne i paramenty liturgiczne oraz zabudowań gospodarskich. Podpisał dziekan Osiński i dwóch świadków, k. 72-72v.

Spis rzeczy należących do kościoła w Solcu sporządzony w 1801 roku przez dziekana Ostrowskiego, gdy odbierano je od dotychczasowego zarządcy, niepodanego imienia, Raspisowicza. Inwentarz ten obejmuje: budynki, sprzęt domowy i gospodarski, sprzęt kościelny. Sporządzony został w Solcu 2 VII 1801 roku i podpisany przez dziekana, Ostrowskiego, k. 74-74v.

Opis uposażenia probostwa w Solcu, wyjęty z akt dekanalnych, sporządzony w 1819 roku. Dokładny wykaz gruntów. Nie było żadnych zabudowań plebańskich, a stał tylko kościół zrujnowany przez poprzednika, jak to zapisał niejaki ks. Szkupiewski. 1 maja 1819 roku, gdy wspomniany Szkupiewski (Skupiewski) obejmował parafię, spisano też dokładnie paramenty liturgiczne, k. 76-77v.

Wizyta dekanalna kościoła w Solcu, w dekanacie gniewkowskim, przeprowadzona 21 XII 1832 roku przez dziekana. Opisano stan materialny kościoła, z podaniem jego wymiarów, oraz cmentarz. Stan świątyni wewnątrz i spis przedmiotów w niej się znajdujących, co było dobrze utrzymane, k. 80-82v.

Wykaz paramentów liturgicznych, przy czym powiedziano, że swego czasu Francuzi zrabowali wszystkie srebra z kościoła, stąd obecnie tu się znajdujące, pochodzą częścią z tego, co władza państwowa przekazała im ze zniesionego klasztoru bernardynów w Bydgoszczy, a niektóre sprawione przez parafian, k. 82v-83v.

Zarządzanie własnością parafii przez ustanowionych urzędników-prowizorów tu wyliczonych. Poprzednim proboszczem w Solcu był Skupiewski, zmarły prawdopodobnie 15 IX 1831 roku. Po nim objął ten urząd ok. 24 VI 1832 roku Wysoczyński i spisano co zastał z funduszów parafii, gdy obejmował urząd, k. 83v-84v.

Opis „stanu duchownego” parafii. Kościół pw. św. Stanisława. Parafia składała się z miejscowości: miasteczko Solec i wsie: Przyłubie, Przyłubie Niemieckie z osadami holenderskimi, pustkowie Getan, Katrynka, Kabat, Chrosna, Rapelle Budne, Wypaleniska, Makowiska, Żułwin, Czerek, Fletnowo, Zuzela, Trzecianna, Siedmiogaryn, Łęgnowo, Jezierce, Otorowo, Mała Dąbrowa, Łączki i Sadokierz. Liczba osób komunikujących na Wielkanoc – ok. 300, czyli większość mieszkańców tej parafii stanowili innowiercy. Opis nabożeństw, k. 84v-85.

Uposażenie parafii i stan gospodarczy z opisem zabudowań parafialnych, inwentarza i dochodów, k. 85v-87.

Dokumenty, jakie powinny znajdować się, a które gdzieś wydano. Metryki prowadzono, k. 87-87v.

W parafii była szkoła lutersko-ewangelicka i szkoła katolicka. Liczba dzieci chodzących zimą do szkoły wynosiła około 60, latem mniej, bo rodzice potrzebowali ich do pracy. Proboszcz szkołę wizytował, k. 87v.

Stan moralny parafian i opinia wizytatora o proboszczu, k. 87v-88.

Protokół zakończony podpisami proboszcza, członków kolegium kościelnego i dziekana, k. 88.

S z a d ł o w i c e

Wizytacja parafii przez Wojciecha Żorawskiego, dziekana gniewkowskiego, proboszcza w Pieraniu, w 1778 roku.

Wieś należąca do dóbr bp. włocławskiego. Świątynia zbudowana w 1762 roku, częściowo kosztem bp. włocławskiego, Antoniego Ostrowskiego, częściowo miejscowego proboszcza, Jana Boruskiego, konsekrowana w 1768 roku przez Cypriana Wolickiego, sufragana włocławskiego, pw. św. Bartłomieja. Prawo patronatu należało do bp. włocławskiego. Dokładny opis świątyni i jej wyglądu. Było bractwo Bożej Opatrzności, ale bez własnego uposażenia. Szkoły nie było. W szpitalu przebywało dwóch ubogich, k. 90-90v.

Wsie parafialne: Szadłowice, Skalmierowice, Więclawice, Latkowo, Słońsk. Do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych ok. 325 osób. Sposób sprawowania sakramentów, k. 90v-91.

Zabudowania parafialne i uposażenie w ziemi i dziesięciny, k. 91-94v.

Porządek nabożeństw, k. 93.

Zarządcą parafii był Marcin Laskowski od 1772 roku. Kantorem był Łukasz Majewski, k. 93.

Wyciągi z dawnych dekretów reformacyjnych, zwłaszcza z 1763 roku, odnoszących się głównie do spraw majątkowych i zobowiązań proboszcza, aby nie zaniedbał praw parafii do dziesięcin. Ponadto skarga proboszcza z Szadłowic, Jana Boruskiego, wniesiona w 1768 roku do akt grodzkich inowrocławskich, o zabrany wóz i konie z racji działań wojennych. Ponieważ wtedy sprawy tej nie załatwiono, dlatego w 1778 roku aktualny proboszcz z Szadłowic zwrócił się z prośbą do bp. włocławskiego o pomoc w tej sprawie, aby parafia nie poniosła krzywdy, k. 93v-94v.

Wizyta kościoła parafialnego w Szadłowicach przeprowadzona przez Mikołaja Osińskiego 30 X 1786 roku. Opis kościoła i wiadomości o jego wystawieniu w 1763 roku i konsekracji w 1768 roku. Prawo patronatu należało dawniej do biskupa, a teraz do króla pruskiego. Wyposażenie w paramenty liturgiczne, wsie parafialne: Szadłowice, dawniej do biskupa, teraz do króla Prus należące, Skalmierowice, własność Dąbskiego, Więclawice, należące w części do Wolskiego, w części do franciszkanów z konwentu inowrocławskiego, Latkowo należące do Białachowskiego i Słońsk, własność Zakrzewskich, k. 95-96v.

Sprawowanie sakramentów, k. 96v-97.

Stan beneficjum i jego uposażenie, k. 97-97v.

Obowiązki proboszcza spełnia zarządcą, Jan Wochelski z zakonu premonstratensów, od 1785 roku. Porządek nabożeństw. Przypomniano, że dawniej już nakazano, aby proboszcz szukał dokumentów, na mocy których można by rewindykować dziesięcinę, którą przestano parafii oddawać, k. 97v-98.

Wizyta kościoła parafialnego we wsi Szadłowice odbyta 3 X 1789 roku. Kościół drewniany, dawniej był prawa patronatu bp. włocławskiego, teraz króla pruskiego, fundowany w 1763 roku, konsekrowany w 1767 roku. Opis wyposażenia świątyni w sprzęty kościelne i paramenty liturgiczne. Bractwa nie było, podobnie jak szkoły, czy szpitala. Zimową porą jeden, bliżej nieokreślony, człowiek uczył dzieci i robił to dobrze, ale nie był należycie wynagradzany. Do parafii należały wsie: Szadłowice, Skalmierowice, Więclawice, Latkowo i Słońsk, k. 99-99v.

Sprawowanie sakramentów, k. 99v-100.

Stan gospodarski, czyli uposażenie parafii, k. 100-100v.

Parafią zarządzał nie proboszcz, ale zarządca, Jan Wochelski z zakonu norbertanów. Porządek nabożeństw w kościele należyty. Zarządca obowiązki swoje wypełniał dobrze. Opinia o parafii pozytywna. Przypomniano o dawnym poleceniu windykowania dziesięćcin i poprawy budynków, co idzie z trudem, k. 100v.

Wizyta dekanalna kościoła parafialnego w Szadłowicach odbyta 31 VIII 1795 roku. Dawniej wieś należąca do bp. włocławskiego, zaś w 1775 roku zabrana do dóbr króla pruskiego. Opis świątyni i wiadomości historyczne o niej, takie jak w wizytacjach poprzednich. Świątynia wymagała poprawy przyciesi. Dach dobry. Wewnątrz potrzebna nowa ambona i ławki. Meble w zakrystii też były złe. Wykaz ornatów i bieżalizny kościelnej. Było Bractwo Opatrzności Boskiej, utrzymujące się tylko z ofiar. Cmentarz ogrodzony. Kaplic żadnych, ani szpitala nie było. Uczył dzieci organista i jeden, bliżej nieznany człowiek, ale tylko zimą, k. 101-101v.

Sprawowanie sakramentów, k. 101v.

Uposażenie parafii i stan gospodarstwa, k. 101v-103.

Proboszczem był Jan Wochelski z zakonu norbertanów. Porządek nabożeństw. Już dawniej nakazano proboszczowi szukać dowodów, że parafii należy się dziesięćcina z wsi parafialnych oraz naprawić budynki parafialne i zbudować plebanię, co zostało wykonane, k. 103-103v.

Wykaz paramentów liturgicznych srebrnych i z innych metali, k. 103v.

Inwentarz gospodarski, k. 103v.

ACons. E. 55

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. akt.] **ACons. E. 55.**

[2. Tytuł nadany] Odpis akt wizytacji generalnej dekanatu więcborskiego, przeprowadzonej w roku 1791 przez ks. Wawrzyńca Sadowskiego, odnoszącej się do prepozytury parafialnej w Bydgoszczy i kościołów od niej zależnych.

[23. Daty krańc.] **1791.**

[4. Opis zewn.] Pol.-łac. 2° (37,00x22,50 cm.). Oprawa nowa w płótno. Stron liczbowanych 60. Strony puste: 39, 40, 44, 48, 54-56. Pismo przeważnie jednej ręki z niewielkimi dopiskami uczynionymi przez inną osobę. Kilka kart także pisane innym charakterem i robią one wrażenie, że zostały włączone do księgi później. Pismo czytelne i staranne, chociaż pisane bardzo cienkim piórem, co stanowi pewne utrudnienie.

[5. Uwagi] W zasadzie księga ta nie należy do akt biskupów włocławskich, ponieważ w tym czasie parafia Bydgoszcz kanonicznie należała już do archidiecezji gnieźnieńskiej w następstwie zamiany pomiędzy biskupem włocławskim, a arcybiskupem gnieźnieńskim. Za otrzymany przez diecezję włocławską dekanat wolborski, ta oddała Gnieznu 10 granicznych parafii, w tym Bydgoszcz. Ponieważ jednak Bydgoszcz w niniejszym repertorium wielokrotnie występowała, postanowiono jej nie pomijać, tym bardziej, że wizytacja ta była jeszcze przed zmianami z 1818 i 1821 roku.

B. ZAWARTOŚĆ KSIĘGI

Karta wklejona i niepaginowana, z wypisanym tytułem, jak wyżej.

Stan osobisty duchowieństwa kościoła farnego w Bydgoszczy. Proboszcz – Jan Walenty Ignacy Duttkowski, kanonik inflancki, od 1789 roku, z prezenty króla pruskiego. Było dwóch wikariuszy, którzy na swoje utrzymanie pobierali z akcydensu, kołеды i z funduszy przypisanych do kaplic. Proboszcz poprzestawał na dochodach z dziesięcin. Obowiązki wikariusza pełnił kapelan z zakonu karmelitów, pracujący przy kościele i do odprawiania mszy funduszowych. Kaznodzieja bywał zawsze z kolegium pojezuickiego i brał pensję od rządu. Imion i nazwisk tych kapłanów nie podano. Kantor – Andrzej Jasniewicz. Organista – Kazimierz Preppsell, chociaż miał także zawód ślusarza i zegarmistrza. Zakrystianin – Bartłomiej Madajewski, z zawodu krawiec. Kalkancista – Antoni Janowski. Dyrektora szkoły nie było. Podskarzbimi, czyli prowizorami, byli mieszczanie: Bukowski (imienia nie podano) i Jan Salz, s. 1-4.

Stan kościoła farnego. Położenie miasta Bydgoszczy w stosunku do ważniejszych ośrodków. Wykaz wsi należących do parafii za polskich czasów, a było ich 47: Zachcice, Bartodzieje Wielkie, Bartodzieje Małe, Brzoza, Przyłęki, Szuszkówka, Nowa Wieś, Łochowo, Bielice, Łęgowo, Otorowo, Żurczyn, Kruszynek Polski, Kruszynek Niemiecki, Młyn Kuszka, Młyn Nowy, Młyn Dolny, Młyn Bydgoski, Młyn Chrosna, Siersk Polski, Siersk Niemiecki, Żółwina, Otorowo Prądka, Prondy, Bielawki, Kapuściska Małe, Kapuściska Wielkie, Lasek, Zimna Woda, Stryszek, Piecki, Drzewianowo, Kempa, Zielonka, Wilczegardło, Ciele, Żalsieboże, Chwała Bogu, Lisiogon, Wilczak, Wilczę, Miedzina, Gorzyckowo i Szwederowo. Aktualnie spośród tych katoliczkimi są jedynie wsie: Przyłęki, Żachcice, Brzoza, Kruszynek Polski i Prondy, chociaż i tam znajduje się kilku innowierców. W samej Bydgoszczy katolicy stanowią tylko czwartą część ludności. Wszystkich wiernych było 760 osób. Z tego do spowiedzi wielkanocnej w 1791 roku było mężczyzn – 420, kobiet – 211, czyli razem 631 osób. Chrztałów było 61, ślubów – 16 i pogrzebów – 60, s. 5-6.

Porządek nabożeństw i sprawowanie sakramentów, s. 6-7.

Stan kościoła bydgoskiego. Świątynia murowana, stara, w dobrym stanie, pw. św. Marcina i św. Mikołaja. Wieża murowana, wysoka, z dzwonami, z których św. Marcina ma 41 centarów, a św. Mikołaja, nowy, 40 centarów. Były jeszcze dzwony mniejsze. Kostnica już zniszczona, cmentarz tylko częściowo ogrodzony. Prawo patronatu należało do króla pruskiego, s. 7-9.

Opis wnętrza świątyni. Ołtarzy – 11 (oprócz kaplic). Kolejno wyliczone ołtarze i obrazy tam się znajdujące. Ołtarz wielki Świętej Trójcy, z sukienka srebrną. Ołtarze boczne: św. Rocha, Ofiarowania Najświętszej Marii Panny, Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny, z koroną, gwiazdami i berłem ze srebra, św. Katarzyny, św. Michała Archanioła, św. Barbary z koroną i wystrojem srebrnym, św. Mikołaja, Pana Jezusa Miłosiernego z sukienka srebrną i św. Tadeusza. Chrzcielnica mosiężna z pisciną do zlewania wody. Ambona z marmuru, częściowo pozłacana. Chór z dużymi organami, o dwóch manuałach, które wymagały dużej naprawy. Sześć grobowców murowanych. Kaplica św. Jana Ewangelisty z ołtarzem i grobowcem. Fundowana przez Jana Rychłowskiego z Bydgoszczy z zapisana sumą 1500 złotych polskich. Kaplica św. Anny, fundacji Marcina Orłowitki z Bydgoszczy, z grobowcem i zapisem 2500 złotych polskich. Było tu epitafium Marcina Orłowitki. Kaplica św. Szczepana, fun-

downa przez Szczepana Bogórskiego z Bydgoszczy, z grobowcem i kaplica św. Fabiana i Sebastiana, fundowana przez Sebastiana i Reginę Ossowskich z Bydgoszczy, także z grobowcem i zapisem 2000 złotych polskich od fundatora i innymi jeszcze zapisami. Zakrycia i kruchta murowane, s. 9-17.

Zapisane fundusze dla mansjonarzy z zapisu Macieja Wolańskiego, na wotywy w soboty przed obrazem Matki Boskiej z zapisu Macieja Smoguleckiego, anniwersarz z zapisu Walentego Szymańskiego, proboszcza i oficjała bydgoskiego. Przy kościele był szpital. Drugi szpital, Świętego Ducha, znajdował się za miastem, z zabudowaniami. Były dlań zapisy. Dawniej było bractwo Trójcy Przenajświętszej, ale z powodu braku uposażenia obecnie już nie istniało. Odpusty dwa w roku: na rocznicę poświęcenia kościoła i patronalne – na św. Wojciecha, s. 18-20.

Inwentarz sprzętów i rachunki kościoła. Wykaz naczyń liturgicznych i innych sprzętów srebrnych, licznych. Wota srebrne. Naczynia i sprzęty z innych metali oraz spis ornatów i różnych ozdób z materiałów oraz bielizna kościelna, baldachimy i chorągwie, s. 21-33.

Katalog kilkudziesięciu ksiąg liturgicznych, metrykalnych oraz biblioteki proboszczowskiej o treści teologicznej i kaznodziejskiej, s. 33-36.

Summariusz dokumentów znajdujących się w parafii – 10 pozycji, s. 37-38.

Stan ekonomiczny kościoła farnego w Bydgoszczy. Zabudowania plebańskie. Inwentarza gospodarskiego nie było, bo dotychczasowi proboszczowie tu nie rezydowali i gospodarstwa nie prowadzili. Wykaz dochodów i rozchodów proboszcza, s. 41-43.

Stan kościoła szpitalnego na Przedmieściu Poznańskim. Konsekrowany w 1590 roku. Prawo patronatu należało do magistratu Bydgoszczy. Świątynia murowana, z trzema ołtarzami. Opis wyglądu i wyposażenia. Inwentarz szczegółowy znajdował się w kościele farnym. Dochody tego kościoła i szpitala, s. 45-47.

Stan kościoła św. Stanisława na Przedmieściu Toruńskim. Świątynia murowana, przez obecnego proboszcza naprawiana, konsekrowana przez bp. Rozrażewskiego. Opis wyglądu kościoła, jego otoczenia i wnętrza. Wyposażenia w paramenty liturgiczne nie było, bo takiego proboszcz nie dostał przy obejmowaniu. Nie ma żadnych dokumentów mówiących o prawach tej świątyni. Zabudowań żadnych tu nie było, a tylko place i ogrody. Był jednak szpital murowany, z pomieszczeniem dla ubogich i małym uposażeniem dla nich, ale nie powiedziano, czy aktualnie jacyś podopieczni tam się znajdowali, s. 49-53.

Stan filialnego kościółka Świętej Trójcy stojącego na Przedmieściu Poznańskim. Świątynia murowana, ale dach wymagał naprawy. Konsekrowana była w 1579 roku. Prawo patronatu należało do magistratu. Opis wnętrza świątyni z trzema ołtarzami. Ostatnio jednak zamieniono tę świątynię na magazyn prochu i innego sprzętu wojskowego, przez co wnętrze, a i otoczenie, zostało zdewastowane. Wyposażenie tej świątyni w paramenty liturgiczne miało się znajdować w kościele parafialnym, ale wobec braku spisu, nie wiadomo co do niego należy. Budynek stojący przy tym kościele i do niego należący, został poważnie uszkodzony przy budowie kanału królewskiego w 1773 roku. Należały też do tego kościółka trzy place, których położenie tu opisano, s. 57-60.

Wizytację, a raczej jej odpis, uwierzytelniał osobistym podpisem i pieczęcią wyciśniętą w czerwonym laku wizytator generalny, Wawrzyniec Sadowski. Odpisu zaś z akt dekanatu wieńborskiego dokonał Ksawery Trzebiatowski, notariusz, który też złożył swój podpis.

ACons, E. 56

A. OPIS KSIĘGI

[1. Sygn. akt.] **ACons. E. 56.**

[2. Tytuł nadany] Akta wizytacji komisarycznej prepozytury parafialnej oraz innych kościołów i beneficjów miasta Bydgoszczy (w dekanacie wieńborskim), odbytej w roku 1801, z polecenia arcybiskupa Ignacego Krasickiego, przez ks. Michała Bartłomieja Neringa, kanonika łęczyckiego w prepoz. w Kcyni.

[3. Daty krańc.] **1800-1801.**

[4. Opis zewn.] Łac.-pol.-niem. 2° (36x22,5 cm). Oprawa nowa w płótno. Stron liczbowanych 60. Strony puste: 3, 4, 7, 8, 11, 12, 17, 18, 20-22, 24-26, 28-30.32, 59-60. Pismo różnych rąk, wystarczająco wyraźne. Stan zachowania księgi dobry.

[5. Uwagi] Podobnie jak wizytacja poprzednia, nie pochodzi z akt biskupów kujawsko-pomorskich, ale zaliczona została do tej serii ksiąg wizytacyjnych z powodu tego, że dotyczy Bydgoszczy, wiekami związanej z diecezją kujawsko-pomorską.

B. OPIS KSIĘGI

Strona wklejona, nieliczbowana, z podanym, jak wyżej, tytułem nadanym.

Pismo abp. Ignacego Krasickiego do Michała Neringa, kanonika łęczyckiego, proboszcza w Kcyni, zlecające przeprowadzenie wizytacji parafii i wszystkich instytucji kościelnych w Bydgoszczy. Pismo oryginalne, z podpisem własnym arcybiskupa i jego pieczęcią w opłatk, bardzo dobrze zachowaną, datowane w Skierniewicach 2 sierpnia 1800 roku, s. 1-2.

Pismo odręczne [Antoniego] Tuszyńskiego, oficjała [pewnie kamieńskiego, dla części pomorskiej archidiecezji gnieźnieńskiej, to znaczy tej, która w pierwszym rozbiore znalazła się pod panowaniem pruskim] datowane w Zakrzewie 17 XI 1800 roku, adresowane do [Michała] Nerynga, proboszcza w Kcyni, aby przy zleconej mu wizytacji zwrócił uwagę na własność kościelną, już zagarniętą bezprawnie przez innych właścicieli, s. 5.

Reakcja na to pismo, widocznie znane władzom pruskim, poruszające umowę pomiędzy proboszczem bydgoskim, Dutkowskim, a niejakim Jerzym Tyłmanem, w sprawie pewnej posiadłości należącej do kościoła św. Stanisława, s. 6.

Odręczne pismo oficjała Tuszyńskiego do [Michała Nerynga], aby ten niezwłocznie przystąpił do wizytacji, dla dobra praw Kościoła w Bydgoszczy, datowane w Zakrzewie 7 X 1801 roku, s. 9.

Pismo z Kwidzyna, od Rejencji pruskiej, z 21 IX 1800 roku [pewnie skierowane do oficjała Tuszyńskiego, bo on je przytoczył w swoim, wyżej wspomnianym, piśmie do Neringa], też w sprawie umów zawartych przez proboszcza Dutkiewicza w Bydgoszczy, s. 10.

Pismo Michała Bartłomieja Neringa z 16 IV 1801 roku do Jana Dutkowskiego, zarządcy parafii kościoła bydgoskiego, z 17 III 1801 roku, powiadamiające, że od 14 kwietnia rozpocznie się wizytacja. Dutkowski pismo to otrzymał i podpisał 17 III 1801 roku. Na marginesie znajduje się uwaga, że wizytacja odbyła się 15, 16 i 17 kwietnia, s. 13-14.

Oficjał Tuszyński z Zakrzewa, pismem z 16 III 1801 roku [do Nefynga] nalega, aby wizytacja odbyła się co prędzej, s. 15.

Pismo z Regencji Pruskiej w Kwidzynie z 13 II 1801 roku do oficjała Tuszyńskiego w sprawie wyżej wspomnianych posiadłości należących dawniej do kościoła św. Stanisława, s. 16.

Odpis umowy, według której Jan Dutkowski, proboszcz bydgoski, 3 III 1790 roku wypuścił w wieczystą dzierżawę grunt należący do kościoła św. Stanisława Jerzemu Tylmanowi, sukiennikowi, który dotychczasowy nieużytek będzie uprawiał, wystawi tam sobie dom, będzie płacił wszystkie należności podatkowe, a proboszczowi i jego następcom, on i jego sukcesorzy płacić będą rocznie trzy talary. Podpisał Jan Dutkowski, Jerzy i Marianna Tylman i świadkowie: Jan Sadowski i Bartłomiej Madajewski. Potwierdzenie tego przez urząd miejski, k. 23.

Potwierdzenie powyższej umowy przez niemiecki urząd miejski w Bydgoszczy 22 VIII 1800 roku, s. 29.

Tytuł roboczy wizytacji, czyli lustracji kościoła parafialnego, kościoła filialnego Świętej Trójcy, Świętego Krzyża, szpitalnego św. Stanisława i szpitala św. Stanisława, z polecenia abp. Ignacego Krasickiego, wydane w Skierniewicach 2 VIII 1800 roku przez wyznaczonego komisarza, Michała Neringa, rozpoczętej 15 IV 1801 roku, s. 31.

[Kościół parafialny w Bydgoszczy]

Wizytacja rozpoczęta 15 IV 1801 roku. Dane historyczne o kościele. Świątynia parafialna miała być erygowana w 1399 roku jako drewniana. Spalona wraz z miastem w 1450 roku. Odbudowana staraniem dobroczyńców, zwłaszcza wojewody bydgoskiego – Kościeleckiego, jako świątynia murowana, z wieżą jako dzwonnica i czterema kaplicami. Opis wnętrza świątyni i jej ołtarzy oraz czterech kaplic i zakrystii, zgadzający się z opisem w poprzedniej wizytacji, s. 33-36.

Inwentarz paramentów liturgicznych obejmujący argentaria, przedmioty z innych metali, szaty liturgiczne i bieliznę kościelną, s. 37-40.

Wykaz ksiąg liturgicznych, metryk oraz katalog biblioteki kościelnej, składającej się z 43 ksiąg formatu folio, 44 formatu octavo i 36 formatu quarto, czyli razem 124 pozycje, s. 40-44.

Wykaz wszystkich dzwonów, wielkich i małych, jakie znajdowały się w świątyni parafialnej, s. 45.

Cmentarz ogrodzony. Kostnica pusta, odkąd znajdujące się tam kości złożono bezpośrednio w ziemi, s. 45.

Zarządcą parafii był Jan Dutkowski, z prezenty magistratu miasta, od 1796 roku, rezydujący na miejscu. Zatrudniał do pomocy, jako kapelana, zakonnik z zakonu bernardynów i kaznodzieję z kościoła pojezuickiego. Opis ich wynagrodzenia, jak i zapłaty dla kantora, organisty, zakrystianina i kalkancisty. Witrykusem, czyli prowizorem, był Ignacy Bukowski. Opis rezydencji proboszcza, s. 45-47.

Miejscowości parafialne, te same co w wizytacji poprzedniej wyliczone. Teraz ogółem wiernych było 780 osób, a do sakramentów wielkanocnych było zobowiązanych 651 osób. W roku ubiegłym było 70 chrztów, 20 ślubów i 65 pogrzebów, s. 47.

Opis uposażenia proboszcza. Wykaz wszystkich pobożnych zapisów, s. 47-48.

Stan afiliowanego do parafii kościoła Świętej Trójcy, położonego na Przedmieściu, przy drodze wiodącej do wsi Szyszkowo. Świątynia murowana, dokładnie tu opisana. Konsekrowana w 1579 roku. Inwentarz rzeczy kościelnych i paramentów liturgicznych zawarty jest w spisie inwentarza kościoła parafialnego, ale ich rozróżnienie obecnie nie jest możliwe. O wielkości uposażenia można zorientować się z opłat, jakie wnosili aktualni użytkownicy ogrodów, pól oraz dwóch kamienic, s. 49-51.

Stan kościoła szpitalnego Świętego Krzyża, który znajdował się na Przedmieściu Chwytowo, przy drodze wiodącej do Poznania. Świątynia murowana, ostatnio, przez prepozyta, którym był aktualny proboszcz bydgoski – Dutkowski, naprawiana. Fundowana w 1582 roku przez Walentego Kołodzkiego, konsekrowana w 1596 roku przez bp. Hieronima Rozrażewskiego. Obraz św. Walentego, znajdujący się w tym kościele, w ołtarzu wielkim, uchodził za łaskami słynący. Pod zakrytą był obszerny grobowiec. Obecny proboszcz bydgoski, nieprawnie i bez zgody Konsystorza, oddał niejakiemu Wokke dom i posesję należącą do tej świątyni, na której tenże wybudował sobie obszerny dom. Wyposażenie w paramenty liturgiczne należące do tego kościoła znajdowało się w kościele parafialnym, ale z braku specyfikacji nie można było go określić. Wykaz uposażenia dla prepozyta tej świątyni i szpitala. Prokuratorem szpitala był niejaki Sobolewski, mieszczanin bydgoski, s. 51-53.

Stan kościoła św. Stanisława na przedmieściu Kujawskim, niedaleko klasztoru bernardynów położony, przy drodze do Torunia. Świątynia murowana w tzw. pruski mur, naprawiana przez aktualnego prepozyta. Wizytator nie mógł się dowiedzieć, kiedy była fundowana, ale przypuszcza się, że ponad 150 lat temu (?), a konsekrowana przez Hieronima Rozrażewskiego w 1596 roku. Prawo patronatu należało do magistratu miasta. Prepozytem tej świątyni i szpitala tego imienia, był Jan Dutkowski, prepozyt bydgoski od 1780 roku. Opis wnętrza świątyni. Paramenty liturgiczne, podobnie jak i innych kościołów filialnych w Bydgoszczy, znajdowały się w kościele parafialnym. Z relacji dowiedziano się, że dawniej kościół ten posiadał wszelkie potrzebne utensylia, łącznie z naczyniami srebrnymi. Dalej podano dochody prepozyta, s. 53-56.

Opis stanu szpitala św. Stanisława, bezpośrednio złączonego ze świątynią, mogącego dać opiekę 8 ubogim. Wykaz dochodów tego szpitala, s. 57-58.

Zakończenie wizytacji kościołów bydgoskich miało miejsce 15 IV 1801 roku i protokół został podpisany własnoręcznie przez Michała Bartłomieja Neringa, kanonika łęczyckiego, specjalnego wizytatora wyznaczonego przez arcybiskupa. Protokół został uwierzytelniony pieczęcią wyciśniętą w czerwonym laku, s. 58.

DAS REPERTORIUM DER IM ARCHIDIÖZESANARCHIV IN GNESEN AUFBEWAHRTEN VISITATIONSBUCHER DER DIÖZESE KUJAWIEN-POMMERN (TEIL 2)

Zusammenfassung

Dies ist die Fortsetzung des im Band 77 der Halbjahresschrift "Kirchliche Archive, Bibliotheken und Museen" ("ABMK", S. 149-268) enthaltenen Repertoriums der in Gniezno (Gnesen) aufbewahrten Visitationsbücher der Diözese Kujawien-Pommern. Der zweite Teil umfaßt 10 Bücher:

1. Die auf Anweisung von Bischof Józef Ignacy Rybiński durchgeführten Generalvisitation des Archidiakonats Kruszwica, mit der der Visitor Ignacy Lniński betraut wurde. Diese Visitationsakten betreffen die Dekanate Kruszwica, Inowrocław und Gniewkowo.

2. Das zweite Buch enthält eine Abschrift der Ausstattung der Kollegiatkirche in Kruszwica von 1526 (angefertigt während der Visitation des Bischofs von Włocławek, Maciej Drzewicki) sowie die Akten der Visitation des Archidiakonats Kruszwica von 1596 – die Dekanate Inowrocław, Kruszwica und Bydgoszcz (Bromberg) betreffend (Visitation von Bischof Rozrażewski).

Die fünf darauffolgenden Bücher betreffen Dekanatsvisitationen:

3. Dekanat Gniewkowo, Visitor: Dekan Wojciech Żorawski, 1777,

4. Dekanat Gniewkowo, Visitor: Dekan Mikołaj Osiński, 1787,

5. Dekanat Gniewkowo und die Kirchen in Inowrocław, Visitor: Dekan Kazimierz Ostrowski, 1795,

6. Dekanat Gniewkowo, 1816,

7. Dekanat Gniewkowo, Visitor: Dekan Jakub Nowakowski, 1818,

8. Das achte Buch enthält Abschriften von Pfarrvisitationsakten aus dem Dekanat Gniewkowo aus den Jahren 1595-1832.

9. Abschriften der Generalvisitationsakten von 1791, die Kirche in Bydgoszcz betreffend.

10. Die 1801 im Auftrage des Erzbischofs Ignacy Krasicki von Michał Bałłomej Nering, einem Domherren aus Łęczyca, durchgeführte Visitation der Kirchen in Bydgoszcz.

Włodzimierz Bielak

Aus dem Polnischen übersetzt von Herbert Ulrich